

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

В. В. Фурса, В. Я. Покайчук

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ
СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ НАД ДІТЬМИ**

Монографія

Дніпро
2022

УДК 343.546+351.76

Ф 95

*Ухвалено до друку Вченою радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 10 від 23.06.2022)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Володимир ШАБЛИСТИЙ, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Олександр КОМІСАРОВ, заступник начальника факультету з навчальної роботи – начальник навчальної частини факультету державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України, доктор юридичних наук, професор, полковник поліції;

Андрій КОВАЛЕНКО, заступник начальника Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України, доктор юридичних наук, доцент, полковник поліції.

Фурса В. В., Покайчук В. Я.

Ф 95 Нормативно-правове забезпечення діяльності поліції у сфері протидії сексуальному насильству над дітьми : монограф. / В. В. Фурса, В. Я. Покайчук. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ДДУВС, 2022. 216 с.

ISBN 978-617-8032-89-0

Монографію присвячено захисту дітей від сексуальної експлуатації, насильства і розбещення, що є одним із пріоритетних завдань держави, закріплених у ратифікованих Україною міжнародно-правових документах. Ухвалення Законів України № 2334-VIII від 14.03.2018 та № 1256-IX від 18.02.2021 будучи реагуванням на відповідні міжнародно-правові акти, призвело до істотного оновлення нормативної складової кримінально-правової охорони статевої недоторканності особи. Також одним з ключових елементів оперативно-службової та службово-бойової діяльності органів та підрозділів Національної поліції України у сфері протидії сексуальному насильству над дітьми є попередження вчинення такого роду правопорушень та тактичні особливості їх виявлення, документування і реагування з урахуванням правильного оцінювання конкретних подій з подальшим прийняттям правомірних рішень та психологічної готовності до дій у ситуаціях різних ступенів ризику.

ISBN 978-617-8032-89-0

© Автори, 2022

© ДДУВС, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. ПРАВОВА ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ НАД ДІТЬМИ	6
1.1 Міжнародно-правові передумови заборони сексуального насильства щодо дітей.....	6
1.2. Національне законодавство у сфері протидії сексуальному насильству над дітьми	15
Розділ 2. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ	26
2.1. Історичні витоки та сучасний стан кримінально-правової охорони статевої недоторканості неповнолітніх	26
2.2. Об'єкт «сексуального насильства»	49
2.3. Об'єктивна сторона «сексуального насильства»	76
2.4. Суб'єкт «сексуального насильства»	99
2.5. Суб'єктивна сторона «сексуального насильства»	117
Розділ 2І. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ НАД ДІТЬМИ	133
3.1. Діяльність поліції окремих розвинених країн у сфері протидії сексуальному насильству щодо дітей: поліцейські заходи та кримінально-правова кваліфікація	133
3.2. Напрямки вдосконалення правових норм, якими встановлено відповідальність за сексуальне насильство щодо дітей.....	164
3.3. Покарання за сексуальне насильство щодо неповнолітніх....	175
3.4. Діяльність поліції у сфері протидії сексуальному насильству щодо дітей	188
ВИСНОВКИ	198

ВСТУП

Конституція України в ст. 3 стверджує, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Наведені положення Основного Закону держави знайшли своє відображення в ч. 1 ст. 1 КК України. Відповідно до вказаної норми, одним із завдань кримінального законодавства є правове забезпечення охорони статевої свободи та статевої недоторканості.

Тема статевих злочинів, а, зокрема, статевих злочинів проти дітей і нині залишається актуальною. Вони становлять підвищену суспільну небезпеку, а положення про те, що дитина внаслідок її фізичної та розумової незрілості потребує посиленої охорони й піклування, уже давно отримало загальне визнання. Унаслідок вчинення статевого злочину відносно особи, яка не досягла 18 років, нерідко порушується її подальший нормальний фізичний і психічний розвиток. У таких осіб можуть формуватися неправильні, із моральної точки зору, уявлення щодо статевих стосунків, а згодом не виключена й деформація особистості. Також слід мати на увазі, що статевим злочинам властива висока латентність, тому зареєстровані випадки цієї категорії злочинів не відображають реальної дійсності. Усебічна охорона прав та законних інтересів дітей, зокрема і захист дітей від сексуального насильства є одним із пріоритетних напрямків політики нашої держави.

Ця політика реалізується через розгалужену систему державних органів, зокрема і через Національну поліцію України. Професійна діяльність поліції здійснюється у специфічних умовах. Відповідно до завдань, на поліцію покладено широке коло обов'язків щодо забезпечення та охорони прав і законних інтересів людини, забезпечення публічної безпеки та публічного порядку, профілактики, виявлення та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі, тощо. Ефективність та якість виконання поставлених перед поліцією завдань із протидії сексуальному насильству щодо дітей завжди буде залежати від нормативно-правового забезпечення. У ст. 3 Закону України «Про Національну поліцію» вказано, що поліція у своїй діяльності керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких

надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами. Безумовно, Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Водночас Конституція України містить ряд положень, ідей і принципів, що спрямовані на захист дитини від сексуального насильства, запозичені саме з норм міжнародного права.

Також одним із ключових елементів оперативно-службової та службово-бойової діяльності органів та підрозділів Національної поліції України у сфері протидії сексуальному насильству над дітьми є попередження вчинення такого роду правопорушень та тактичні особливості їх виявлення, документування і реагування з урахуванням правильного оцінювання конкретних подій із подальшим прийняттям правомірних рішень та психологічної готовності до дій у ситуаціях різних ступенів ризику.

Саме тому наразі виникає необхідність провести аналіз міжнародно-правових передумов заборони сексуального насильства щодо дітей, проаналізувати національне законодавство, що регламентує діяльність поліції у сфері протидії сексуальному насильству стосовно неповнолітніх, розглянути кримінально правові заборони сексуального насильства щодо дитини, виокремити напрямки удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності поліції у сфері протидії сексуальному насильству над дітьми, а також розглянути особливості виявлення, документування і реагування поліцейськими на факти сексуального насильства щодо дітей.

Розділ 1

ПРАВОВА ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ НАД ДІТЬМИ

1.1. Міжнародно-правові передумови заборони сексуального насильства щодо дітей

Загальновідомо, що норми міжнародного права/міжнародні договори, які ратифіковані ВР України є джерелом права і є обов'язковими для виконання на всій території держави. Також загальновідомо, що ратифікований міжнародний акт має вищу юридичну силу чим локальний. Враховуючи прагнення України інтегруватися у європейську спільноту та останні зміни у національне законодавство щодо захисту неповнолітніх від сексуальних зловживань виникає необхідність у межах дослідження проаналізувати міжнародні нормативні акти, що безпосередньо або опосередковано направлені на протидію сексуальному насильству щодо дітей.

Першим міжнародним документом, що опосередковано закріплює право дитини на захист від сексуальної експлуатації є Женевська декларація 1924 р. Автором декларації є Еглантайн Джебб, яка побачивши жахи Першої світової війни, зрозуміла, що діти потребують особливого захисту. У 1919 р. Еглантайн Джебб за допомогою своєї сестри Дороті Бакстон Джебб заснувала в Лондоні «Фонд порятунку дітей». Основна мета діяльності Фонду – захист та надання допомоги дітям, які пережили війну. У 1920 році за підтримки Міжнародного комітету Червоного Хреста «Фонд порятунку дітей» був реорганізований у «Міжнародний союз порятунку дітей». 23 лютого 1923 р., на четвертих загальних зборах «Міжнародного союзу порятунку дітей» було прийнято першу версію Декларації прав дитини. 28 лютого 1924 р., на п'ятих загальних зборах «Міжнародного союзу порятунку дітей» проект Декларації був ратифікований. Еглантайн Джебб відправила цей документ до Ліги Націй, з вимогою про визнання певних прав для дітей. 26 вересня 1924 р. Ліга Націй прийняла декларацію і

назвала її Женевською декларацією¹. Текст Декларації було перекладено на 37 мов, а самі учасники Асамблеї відзначали цінність цього документу та відзначали його потенційний вплив на національне законодавство країн-учасниць Ліги Націй.

За своїм змістом зазначений документ закріплює не скільки права дитини скільки обов'язки дорослих перед дітьми. Так, у абзаці першому Декларації вказано, що чоловіки та жінки всіх націй, визнаючи, що людство зобов'язане Дитині найкращим, що воно може дати, проголошують і приймають як свій обов'язок таке:

- надавати дитині кошти, які необхідні для її нормального матеріального та духовного розвитку;

- захищати та підтримувати дітей, які позбавлені батьківського піклування; допомагати дітям, які мають вади розвитку; виховувати дітей та забезпечувати їх належним харчуванням;

- у важкі хвилини першим кому повинна бути надана допомога – діти;

- створювати умови, щоб дитина була в змозі заробляти собі на життя, захищати дітей від будь-якої форми експлуатації;

- виховувати у свідомості дитини те що її таланти мають бути присвячені служінню ближнім².

Фактично документ закріплює добробут дітей та визнає їх право на розвиток, допомогу та захист. В рамках нашого дослідження зацікавлення викликає п. 4 Декларації, оскільки вважаємо, що ним, посеред іншого, встановлено також обов'язок захищати дітей від сексуальної експлуатації. Так, Женевська декларація є об'єктивною реакцією на події пережитої війни, а війна, як відомо, завжди супроводжується насильством, у тому числі і сексуальним, особливо по відношенню до беззбройного цивільного населення. Діти ж в умовах війни взагалі залишаються самою незахищеною та вразливою верствою населення, а тому саме діти у більшості випадків стають жертвами сексуального насильства.

Отже, хоча Женевська декларація і наділяла дітей основними правами, вона була не обов'язковою до виконання.

У 1934 році Генеральна Асамблея Ліги Націй знову затвердила Женевську декларацію. 26 вересня 1934 року доктор Інгеборг Аас (Норвегія), виступаючи в П'ятій комісії Ліги, зазначила, що цього року

---

¹ Geneva Declaration of the Rights of the Child, 1924. URL : <https://www.humanium.org/en/geneva-declaration/> (дата звернення: 28.03.2022).

² Там само.

відзначаються десята річниця прийняття П'ятою асамблеєю Ліги Націй Женевської декларації, схваливши яку Ліга Націй та її члени визнали цінність закладених у ній принципів та імпліцитно зобов'язалися втілювати ці принципи у життя. Десята річниця прийняття Женевської декларації має стати можливістю нагадати Асамблеї та державам-учасникам, що всі вони покликані втілювати в життя принципи цієї Декларації, підтримувати роботу Ліги у цій галузі, а також підтримувати та заохочувати зусилля державних та приватних організацій у цих напрямках¹. Наразі учасники Генеральної Асамблеї Ліги Націй ще раз пообіцяли включити принципи Декларації у свої національні закони, але вони не були зобов'язані це робити юридично.

У квітні 1946 року спеціально створена Соціальна комісія ООН надала звіт, у якому зазначала, що добробут дітей, їх фізичний, розумовий та духовний розвиток повинен забезпечуватися кожною нацією, особливо зважаючи на руйнівну дію двох світових воєн. Умови Женевської декларації повинні бути обов'язковими для виконання усіма народами світу. 11 грудня 1946 року Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй засновано Міжнародний надзвичайний дитячий фонд ЮНІСЕФ, що мав би захищати всі без виключення права та законні інтереси дітей у всьому світі. Наразі ЮНІСЕФ працює у більше ніж 190 країнах та територіях, забезпечуючи права дітей та допомагаючи їм реалізувати свій потенціал.

Подальшим документом, що направлений на захист дітей від сексуальних зловживань є Загальна декларація прав людини 1948 р. Слід зазначити, що окремі положення цього документу, зокрема в частині захисту неповнолітніх від сексуальних посягань, своїм корінням сягають першоджерелу – Женевській декларації 1924 р. Так, у Загальній декларації прав людини зазначено, що материнство та дитинство мають право на особливу опіку та допомогу, а діти повинні мати доступ до речей, що їм потрібні для росту та розвитку. Також декларація описує сім'ю як природну та фундаментальну групову одиницю суспільства. І хоча діти рідко згадуються в тексті зазначеного документу, він справді здійснює вплив на всіх людей, включаючи дітей, оскільки права дітей ґрунтуються на правах людини².

У 1959 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила Декларацію прав дитини. Коли Конвенцію про права дитини було винесено на розгляд

---

¹ Declaration of the Rights of the Child. URL : <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S0020860400013437a.pdf> (дата звернення: 28.03.2022).

² Universal Declaration of Human Rights, 1948. URL : <https://www.humanium.org/en/universal-declaration/> (дата звернення: 28.03.2022).

Генеральній Асамблеї, деякі політики стверджували, що діти не потребують спеціального договору для захисту їх прав, оскільки існуючі міжнародні договори з прав людини вже захищають ці права. Проте порівняння прав дитини, які закріплені в інших договорах з правами, які закріплені Конвенцією про права дитини чітко дають зрозуміти, що прихильники Конвенції мали рацію, стверджуючи, що існуючих міжнародних документів недостатньо для належного захисту прав та законних інтересів дітей. І хоча Конвенція про права дитини повторює багато прав, що містяться в інших договорах з прав людини, в ній вони адаптовані саме для дітей. Остаточний текст Конвенції виходить за межі простого закріплення існуючого міжнародного права, що застосовується до дітей. Вона виокремлює низку прав дитини, що раніше не охоплювалися жодним міжнародним документом.

Декларація в 10 принципах описує права дітей, зокрема право на рівність, без розрізнення через расу, релігію чи національне походження; право на спеціальний захист фізичного, психічного та соціального розвитку дитини; право на ім'я та громадянство; право на належне харчування, житло та медичні послуги; право на спеціальну освіту та лікування, коли дитина зазнає фізично чи розумового розвитку; право на розуміння та любов із боку батьків і суспільства; право на відпочинок та безкоштовну освіту; право бути одними з перших, хто отримав допомогу за будь-яких обставин; право на захист від усіх форм зневаги, жорстокості та експлуатації; право виховуватися в дусі взаєморозуміння, толерантності, дружби між народами та загального братерства¹. Також безпосередньо у преамбулі Декларації вказується, що дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, зокрема належного правового захисту, до і після народження.

16 грудня 1966 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй у своїй резолюції прийняла два пакти: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права і Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Ці пакти є доповненням до Загальної декларації прав людини (1948), проте на відміну від Декларації вони охоплювали всі права людини (економічні, громадянські, політичні, соціальні та культурні) та гендерну рівність щодо використання цих прав.

---

¹ Declaration of the Rights of the Child, 1959. URL : <https://www.humanium.org/en/declaration-rights-child-2/> (дата звернення: 28.03.2022).

Вищезазначені документи хоча і здійснили прорив у сфері наділення правами дітей, але в той же час вони лише опосередковано захищали дітей від сексуальних зловживань.

Першим Міжнародним документом, що безпосередньо захищає дітей від сексуальних зловживань із боку дорослих є Конвенція про права дитини 1989 р¹., що ратифікована Україною 27 лютого 1991 року. Конвенція являє собою універсально узгоджений набір зобов'язань і стандартів, які не підлягають обговоренню. Ці основні стандарти, які є правами людини, встановлюють мінімальні права та свободи для дітей. Ці права та свободи мають поважати уряди всіх країн. Вони ґрунтуються на повазі до гідності та цінності кожної дитини, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, поглядів, походження, багатства, стану народження чи здібностей, і тому стосуються кожної людини всюди. Із цими правами виникає обов'язок як урядів, так і окремих осіб не порушувати права інших осіб.

Створення Конвенції розпочато у 1978 році. 7 лютого 1978 року Польща представила ідею Конвенції ООН про права дитини. Законопроект складався з дев'ятнадцяти статей, з яких десять є законодавчими, а дев'ять – процесуальними. На відміну від попередньої Женевської декларації, ця Конвенція мала бути обов'язковою для держав. Користуючись річницею Женевської декларації, Польща вважала, що така Конвенція про права дитини може бути прийнята у 1979 році. Із метою підвищення обізнаності та заохочення держав до дій щодо захисту та забезпечення прав дитини, Організація Об'єднаних Націй оголосила 1979 рік «Міжнародним роком дитини». Цього ж року Комісія з прав людини вирішила створити робочу групу, якій буде доручено написати цю майбутню Конвенцію про права дитини. Особливістю цієї робочої групи було те, що вона складалася з необмеженої кількості членів, пов'язаних з організаціями, включаючи Дитячий фонд ООН ЮНІСЕФ, різні неурядові організації та сорок вісім держав-членів Комісії з прав людини. Ця робоча група збиралася раз на рік у Женеві, Швейцарія. Система, за якою був написаний законопроект, була системою консенсусу та політичного компромісу, щоб досягти одностайності. У 1988 році юридичне бюро Організації Об'єднаних Націй провело технічний перегляд запропонованої Конвенції, щоб представити свої зауваження робочій групі, щоб законопроект був

---

¹ Конвенція про права дитини. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. (дата звернення: 28.03.2022).

сумісним з іншими міжнародними документами, що гарантують і захищають права людини.

20 листопада 1989 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй прийняла Конвенцію про права дитини. Права дітей у цій Конвенції поділяються на чотири групи:

- забезпечення – право, що забезпечує ріст і розвиток дітей, включаючи право на достатнє житло, їжу та освіту, і це може включати догляд за дітьми та ігри, дозвілля, мистецтво та відпочинок, що надається службами позашкільного догляду;

- участь – права, які дають дітям можливість брати участь у прийнятті рішень, які їх стосуються чи впливають на них, а також право на власну думку;

- запобігання – введення систем для захисту дітей від насильства або порушення їхніх прав;

- захист – введення систем для захисту дітей від експлуатації та зловживань, дозвіл на втручання в особисте життя з метою попередження небезпечних ситуацій.

Саме останні дві групи прав і направлені на захист неповнолітніх від сексуальних посягань. Так, у ст. 19 Конвенції вказано, що держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поведіння та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, із боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину, а у ст. 34 – держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень¹. Фактично Конвенція про права дитини 1989 р. є першим сучасним міжнародним документом направленим на боротьбу із сексуальним насильством щодо неповнолітніх.

Конвенція про права дитини 1989 р. у 2000 році доповнена Факультативним протоколом щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії². Протокол криміналізує певні дії, пов'язані з торгівлею дітьми, дитячою проституцією та дитячою порнографією, включаючи замах, пособництво та участь. Він не охоплює всебічно та

---

¹ Конвенція про права дитини. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 28.03.2022)

² Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text (дата звернення: 28.03.2022)

детально такі питання, як дружні до дітей судові процедури, хоча і встановлює мінімальні стандарти щодо захисту дитини-жертви в процесі кримінального правосуддя. Протокол передбачає право потерпілих вимагати компенсації. Він заохочує посилення міжнародного співробітництва та допомоги та прийняття екстериторіального законодавства. Безпосередньо захисту дітей від сексуальних зловживань присвячені статті 3 та 10 протоколу.

У травні 2005 року було прийнято Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми¹. Конвенція приділяє особливу увагу жертвам торгівлі людьми віком до 18 років. Вона включає декілька механізмів захисту для жертв торгівлі людьми, наприклад право на реабілітацію, право на роздуми, право на проживання, тощо. Конвенція містить конкретні положення щодо дітей-жертв торгівлі людьми, наприклад, право на доступ до освіти. Крім того, під час і після розслідування, а також під час судового розгляду потерпілим надається особливий захист.

Зокрема, міжнародним документом, який безпосередньо направлений на захист дітей від сексуального впливу є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства 2007 р – Лансаротська конвенція², яка ратифікована Україною 20 червня 2012 року. Ця Конвенція спрямована на запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному насильству над дітьми та боротьбу з ними; захист прав дітей-жертв сексуальної експлуатації та сексуального насильства та сприяння національному та міжнародному співробітництву проти сексуальної експлуатації та сексуального насильства над дітьми. Конвенція є першим інструментом, який визначає різні форми сексуального насильства над дітьми як кримінальні злочини, включаючи таке насильство, яке вчиняється вдома або в сім'ї із застосуванням сили, примусу чи погроз. Крім традиційно вчинених у цій сфері правопорушень – сексуального насильства, дитячої проституції, дитячої порнографії, примусової участі дітей у порнографічних виставах – у тексті також йдеться про таке поняття як «Грумінг» та «секс-туризм».

Конвенція передбачає, зокрема:

---

¹ Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення: 28.03.2022).

² Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 28.03.2022).

- превентивні заходи, включаючи програми втручання, навчання дітей, набір та навчання осіб, які працюють з дітьми та підвищення обізнаності серед широкої громадськості;
- захисні заходи та допомога жертвам, включаючи підтримку у створенні телефонів довіри та програм втручання;
- кримінальні злочини, у тому числі розбещення дітей та вимагання дітей у сексуальних цілях;
- заходи щодо захисту потерпілих під час слідства та кримінального переслідування;
- реєстрація та зберігання національних даних про засуджених сексуальних злочинців.

Зазначена Конвенція зобов'язує країни-учасниці здійснювати кримінальне переслідування будь-якої сексуальної активності відносно дитини, яка не досягла певного віку – віку сексуальної згоди. Зокрема у ст. 18 Конвенції вказано, що кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення криміналізації такої умисної поведінки як:

- а) заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, яка не досягла передбаченого законодавством віку для заняття діяльністю сексуального характеру;
- б) заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, коли:
  - використовується примус, сила чи погрози або
  - насильство здійснюється зі свідомим використанням довіри, авторитету чи впливу на дитину, зокрема в сім'ї, або
  - насильство здійснюється в особливо вразливій для дитини ситуації, зокрема з причини розумової чи фізичної неспроможності або залежного становища¹.

Саме з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства Законом України від 14 березня 2018 року були внесені зміни у ст. 155 та 156 КК України.

Ще одним міжнародним документом, який направлений на захист у тому числі і неповнолітніх від сексуальних зловживань є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами 2011 р. – Стамбульська

---

¹ Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 28.03.2022).

конвенція¹. Стамбульська конвенція є першим документом у Європі, який встановлює юридично обов'язкові стандарти, зокрема для запобігання гендерному насильству, захисту жертв насильства та покарання винних. Основною метою зазначеної Конвенції є захист від насильства жінок та захист від домашнього насильства. Також Конвенція спрямована на досягнення мети нульової толерантності до гендерного насильства та закладає основу для підвищення обізнаності та забезпечення безпеки життя жінок як у межах, так і за межами європейських кордонів.

Стамбульська конвенція містить детальний перелік гендерних злочинів, з якими сторони повинні боротися: психологічне насильство, переслідування та пов'язані з ними дії, фізичне насильство, сексуальне насильство, примусовий шлюб, каліцтво жіночих статевих органів, примусові аборти та примусова стерилізація, сексуальні домагання. Поряд з цим ряд статей Конвенції направлені і на захист неповнолітніх від сексуальних посягань. Зокрема у ст. 36 зазначається, що Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб були криміналізовані такі форми умисної поведінки:

а) здійснення, без згоди, вагінального, анального або орального проникнення сексуального характеру в тіло іншої особи з використанням будь-якої частини тіла або предмета;

б) здійснення, без згоди, інших актів сексуального характеру з особою;

в) примушування іншої особи до здійснення, без згоди, актів сексуального характеру з третьою особою.

У ст. 40 вказано, що Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру, метою або наслідком якої є порушення гідності особи, зокрема шляхом створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища, підлягала кримінальній або іншій юридичній відповідальності².

Водночас слід зазначити, що незважаючи на те, що Стамбульська конвенція ще не ратифікована ВР України, зміни, що базуються на її положеннях, вже внесені у КК України Законом України від 06 грудня 2017 року. Вважаємо, що для формального узгодження українського

---

¹ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 28.03.2022).

² Там само.

законодавства з міжнародним Україні все ж таки необхідно ратифікувати Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами.

1.2. Національне законодавство у сфері протидії сексуальному насильству над дітьми

Основним Законом нашої держави є Конституція України. Норми, що закріплені в Конституції мають найвищу юридичну силу, а всі інші нормативні акти не можуть суперечити її положенням. Норми, положення та ідеї, які закріплені в Конституції основною своєю метою передбачають захист прав, свобод та інтересів людини і громадянина. Що стосується предмету нашого дослідження, то зазначимо, що саме в Конституції закріплено основні положення щодо захисту дітей від сексуальних посягань. Зокрема, у ст. 3 Конституції вказано, що людина (у тому числі і дитина – автори), її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. У ст. 51 Конституції зазначено, що дитинство охороняється державою, а в ст. 52 – що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом¹. Також в Конституції України зазначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, що реалізується через систему державних органів. Одним із таких державних органів, діяльність якого безпосередньо направлена на протидію сексуальному насильству над дітьми є Національна поліція України.

Основні засади діяльності Національної поліції, зокрема і у сфері протидії сексуальному насильству над дітьми, закріплені у Законі України «Про Національну поліцію». Так, у ст. 1 цього Закону зазначено, що поліція служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. У ст. 2 цього Закону вказано, що завданнями поліції є охорона прав і свобод людини, а також надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої

---

¹ Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

допомоги. У відповідності із покладеними завданнями поліція здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживає заходів із метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення; вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення; вживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі. У ст. 3 Закону України «Про Національну поліцію» зазначено, що поліція у своїй діяльності керується Конституцією України, міжнародними нормативно-правовими актами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законами України, підзаконними нормативними актами, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України¹, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, а тому для належного розкриття теми дослідження необхідно проаналізувати інші нормативно-правові акти направлені на протидію сексуальному насильству над дітьми.

Ще одним із основних нормативних джерел, що регламентує діяльність державних органів, у тому числі і діяльність поліції, спрямовану на протидію сексуальному насильству щодо дітей є Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року. У ст. 10 цього Закону вказано, що дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист її гідності. Фактично зазначене положення дублює положення, яке закріплене у ст. 3 Конституції України, проте стосується воно виключно дітей. Також у ч. 2 ст. 10 Закон України «Про охорону дитинства» зазначено, що держава здійснює захист дитини від усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють. У початковій редакції цього Закону вказаної частини норми не було. Вона з'явилася у 2017 році, коли наша країна активно розпочала приводити національне законодавство у сфері захисту дітей від сексуальних посягань та сексуальної експлуатації у відповідність із

---

¹ Про Національну поліцію : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 28.03.2022).

європейським. Також зазначена стаття передбачає можливість для дітей особисто захистити свої інтереси. Так, у ч. 3 ст. 10 Закон України «Про охорону дитинства» вказано, що дитина вправі особисто звернутися до органу опіки та піклування, служби у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, інших уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів¹.

У процесі продовження реформ направлених на захист дітей від сексуальних посягань та сексуальної експлуатації у 2021 році Закон України «Про охорону дитинства» доповнено ст. 30² «Захист дітей, які постраждали від сексуального насильства або стали його свідками (очевидцями)». Цією статтею частково дублюються положення ст. 10 Закон України «Про охорону дитинства», проте, на відміну від ст. 10 ст. 30² є значно вужчою і врегульовує відносини щодо захисту дітей саме від сексуального насильства. Також цією статтею встановлюється захист не тільки дитини, яка є потерпілою від статевих посягань, але і дитини яка є очевидцем чи свідком сексуального насильства. Поряд з цим ст. 30² закріплює ряд обов'язків центральних органів виконавчої влади у сфері захисту дітей від сексуального насильства. Зокрема, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, Міністерство внутрішніх справ України, інші органи зобов'язані: розробити та затвердити порядок виявлення ознак сексуального насильства стосовно дітей; розробити та затвердити порядок проведення опитування дитини, яка постраждала від сексуального насильства або стала його свідком (очевидцем), із застосуванням дружньої до дитини методики; створити такі умови, які забезпечують надання належної медичної і психологічної допомоги, проведення необхідних і достатніх реабілітаційних заходів дітям, які постраждали від сексуального насильства або стали його свідками чи очевидцями. Також ці органи зобов'язані створити спеціалізовані приміщення («кризова кімната, дружня до дитини» або «зелена кімната» – автори) для опитування чи допиту дитини, яка постраждала від

---

¹ Про охорону дитинства : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

сексуального насильства або стала його свідком чи очевидцем, із застосуванням дружньої до дитини методики та здійснити підготовку (перепідготовку) працівників, які будуть здійснювати опитування чи допит дітей, які постраждали від сексуального насильства або стали його свідком чи очевидцем, інші поліцейські чи/та процесуальні дії, у цих кімнатах. «Кризова кімната, дружня до дитини» призначена для роботи з дітьми, які постраждали внаслідок кримінального правопорушення чи стали свідками сексуального насильства або експлуатації, або такими, які підозрюються в скоєнні кримінальних правопорушень, за допомогою спеціальних методик, дружніх до дитини. Організація роботи здійснюється на основі індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її віку та ступеня розвитку. Система роботи в «Кризових кімнатах, дружніх до дитини» враховує вікові та психологічні особливості як тих дітей, котрі перебувають у конфлікті (скоїли правопорушення або злочини), так і тих, що стали жертвами або свідками злочину чи правопорушення¹.

Також нормативним джерелом, що направлене на захист дітей від сексуального насильства є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року. У преамбулі до цього Закону вказано, що він визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства. Також цей Закон слугував підґрунтям для доповнення Кримінального кодексу України ст. 91⁻¹. «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство», ст. 126⁻¹ «Домашнє насильство» та ст. 390⁻¹ «Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або не проходження програми для кривдників». Загалом Закон покликаний всіляко розширювати превентивний вплив Національної поліції та інших державних органів на потенційних кривдників, а також всіляко сприяти здійсненню адміністративного та кримінального судочинства у справах пов'язаних із домашнім насильством і сексуальним зокрема.

Водночас, проведений нами аналіз ст. 1 Закону країни «Про запобігання та протидію домашньому насильству» в частині аналізу поняття «сексуальне насильство» та кримінально-правових норм, які

---

¹ Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства : метод. рекомендації / Кол. авт. Дніпро, 2022. С. 5-6.

розміщено у Розділі IV та у Розділі XII дає підстави стверджувати, що Закон потребує нормативного узгодження з кримінальним законодавством України. До того ж, відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» «Сексуальне насильство» є формою домашнього насильства, і включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності. За всі діяння, вказані в ст. 1 цього Закону передбачено кримінальну відповідальність, зокрема Розділом IV КК України встановлено відповідальність за «Згвалтування», «Сексуальне насильство», «Примушування до вступу в статевий зв'язок», «Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку», «Розбещення неповнолітніх», «Домагання дитини для сексуальних цілей». До того ж розділом XII КК України встановлено кримінальну відповідальність за «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів», «Одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження», «Проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи», «Створення або утримання місць розпусти і звідництво», «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією». Перераховані кримінальні правопорушення за своєю суттю є подібними до кримінальних правопорушень, які розміщені у Розділі IV КК України. Вони також зачіпають сферу статевої відносин, а потерпілими від таких дій є також і діти. Проте на відміну від Розділу IV Розділ XII КК України не містить кримінальних правопорушень, що посягають саме на статево свободу та статево недоторканість особи. У ньому зосереджені кримінально-правові норми, якими встановлено кримінальну відповідальність за посягання на громадський порядок і моральність. У визначені ж запропонованому в ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» не вказано, що сексуальним насильством слід вважати «також і інші правопорушення проти моральності». Із огляду на це можемо зробити висновок, що Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» не відносить до сексуального

насильства дії, що пов'язані із дитячою порнографією та проституцією неповнолітніх.

Також слід зазначити, що поняття «сексуальне насильство» у ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та кримінально-правові норми, які містяться в Розділі IV та Розділі XII КК України мають різні підходи щодо захисту дітей від сексуальних посягань залежності від віку особи. Так, у ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» вживається термін «дитина». Відповідно до Конвенції про права дитини, дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше¹. Таке ж визначення «дитини» міститься і у Законі України «Про охорону дитинства». У ст. 6 Сімейного кодексу України зазначено, що правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. Згідно ст. 34 Цивільного кодексу України повноліття в Україні за загальним правилом настає у 18 років. КК України оперує такими віковими категоріями: «малолітня особа», «неповнолітні особа», «неповнолітня особа, віком до 16 років», «особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку», «особа, яка не досягла чотирнадцяти років». На основі викладеного, можемо зробити висновок, що наразі між поняттям «сексуальне насильство», яке закріплене в ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та юридичними складами кримінальних правопорушень, які містяться в Розділі IV та Розділі XII КК України виникла колізія. Така колізія норми Закону та норм КК України може створити умови, які унеможливлять проведення належних організаційно-правових заходів захисту дітей від сексуального насильства, правильної кваліфікації «сексуального насильства» вчиненого щодо дітей, і як наслідок призведуть до уникнення кримінальної відповідальності винними особами. Для подолання такої колізії, вважаємо за необхідне замінити поняття «сексуальне насильство», яке закріплене ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» на нове, яке не втратить свою суть і зокрема не створюватиме колізію. Побудувати визначення пропонуємо за принципом «відсильної» норми права, а оскільки відповідальність за «сексуальне насильство» передбачена виключно Кримінальним кодексом, то і посилання у нормі необхідно

---

¹ Конвенція про права дитини. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 28.03.2022).

зробити саме на КК України. Отже, «Сексуальне насильство» – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння, які визнані кримінальними правопорушеннями і закріплені в Розділі IV та Розділі XII КК України.

Продовжуючи аналіз Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначимо, що у ст. 10 Закону закріплені повноваження підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Так, до повноважень поліції відносяться: виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них; прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, до того ж, розгляд повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, вжиття заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спільно з Національною поліцією України; інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи та соціальні послуги, якими вони можуть скористатися; винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників; взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи в порядку, визначеному законодавством; здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії; анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними домашнього насильства, а також вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством; взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. На нашу думку, повноваження поліції, що закріплені у ст. 10 Закону не зовсім повно відображають діяльність поліції у сфері захисту від домашнього насильства та захисту дітей від сексуального

насильства зокрема. Якщо проаналізувати побудову ч. 1 ст. 10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», то можна виокремити певний алгоритм діяльності поліції. Так, поліцейські спочатку виявляють та реагують на правопорушення, потім приймають та розглядають заяви про факти вчинення домашнього насильства, роз'яснюють потерпілим їх права, виносять термінові заборонні приписи стосовно кривдників та беруть їх на профілактичний облік, здійснюють безпосередню роботу з кривдниками, за необхідності взаємодіють з іншими державними органами, звітують центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері. Такий алгоритм є усталеним і прийнятним у випадку якщо особу-кривдника притягують до адміністративної відповідальності. У випадку ж якщо кривдник вчиняє діяння, що містить ознаки кримінального правопорушення, зокрема сексуальне насильство щодо дитини, то у такому випадку поліцейський зобов'язаний відкрити кримінальне провадження, здійснити досудове розслідування та направити матеріали до суду. У зв'язку з цим, пропонуємо розширити перелік повноважень, які містяться у ч. 1 ст. 10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» закріпивши таке повноваження як «в разі виявлення ознак кримінального правопорушення, діяти згідно з вимогами КПК України». Ще одним аргументом на користь такого розширення повноважень поліції у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є те, що однією з підстав для поставлення кривдника на профілактичний облік, згідно з Порядком взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України¹, є відкриття кримінального провадження стосовно кривдника у зв'язку з вчиненням ним домашнього насильства чи насильства за ознакою статі.

Окрім повноважень поліції у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» закріплені повноваження інших державних органів, діяльність яких прямо чи опосередковано пов'язана

---

¹ Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника: наказ МВС України від 01.08.2018 № 654. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>. (дата звернення: 28.03.2022).

із захистом дітей від сексуальної експлуатації, а також закріплені процедурні аспекти взаємодії цих державних органів та органів Національної поліції.

Наступним нормативним джерелом, що також направлене на захист дітей від сексуального насильства є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Метою цього Закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Також Законом здійснено нормативно-правове закріплення заходів із запобігання насильству за ознакою статі, зокрема захисту особи від сексуальних домагань, визначено суб'єктів, які здійснюють заходи у цій сфері, закріплено відповідальність за порушення законодавства України про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Щодо підзаконних нормативно-правових актів, то вони слугують своєрідним доповненням перерахованих законів та переважно врегульовують процедурні аспекти діяльності державних органів, зокрема і діяльності поліції у сфері протидії сексуальному щодо дітей.

Так, одним із таких підзаконних нормативно-правових актів є постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі»¹. У Загальній частині цього Порядку вказано, що ним визначається механізм взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, спрямованої на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання насильства та сприяння реалізації прав осіб, постраждалих від насильства, шляхом запобігання насильству, ефективного реагування на факти насильства, надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, належного розслідування фактів насильства та притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності. Також у Порядку визначені основні принципи діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та

---

¹ Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 28.03.2022).

протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, виокремлені права постраждалих осіб, а також закріплений сам механізм взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі та координації їх діяльності на всіх рівнях.

Також підзаконним нормативним актом на якому хотілося б зупинитися є Наказ Офісу Генерального прокурора України «Про особливості виконання функцій прокуратури з питань захисту інтересів дітей та протидії насильству»¹.

Цей Наказ регламентує діяльність прокуратури щодо захисту інтересів дітей і протидії насильству. Зокрема, Наказ передбачає створення ювенальних прокурорів, які будуть виконувати функції прокурорів кримінальних проваджень: у сфері охорони дитинства; у яких неповнолітня особа залучена до провадження як потерпілий або є особою, права та інтереси якої порушено чи може бути порушено внаслідок вчинення кримінального правопорушення; щодо неповнолітньої особи, у тому числі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо декількох осіб, хоча б одна з яких є неповнолітньою, стосовно особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності.

Також цей Наказ вимагає при допиті дитини, потерпілої від сексуального насильства, враховувати вимоги Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Усіляко зменшувати негативний психологічного впливу на дитину і вживати заходів щодо застосування під час допиту неповнолітньої особи аудіо- та/або відеофіксації слідчих дій; активно застосовувати визначену статтею 232 КПК України можливість здійснення дистанційного досудового розслідування, зокрема проведення допиту неповнолітнього потерпілого, свідка згідно з правилами, передбаченими статтями 225-227 КПК України; у всіх передбачених законом випадках для захисту прав неповнолітніх потерпілих чи свідків звертатись до суду з клопотанням про їх допит поза залом судового засідання в іншому приміщенні з використанням відео конференції згідно зі статтями 352-354 КПК України. Загалом, можемо зробити висновок положення цього Наказу

---

¹ Про особливості виконання функцій прокуратури з питань захисту інтересів дітей та протидії насильству: наказ Офісу Генерального прокурора України від 04.11.2022 року, № 509. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0509905-20#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

дублюють вимоги Закону України «Про охорону дитинства» в частині проведення опитування чи допиту дитини у спеціалізованих кімнатах (Кризових кімнатах дружніх до дитини/Зелених кімнатах) і з використанням дружньої до дитини методики.

Також до підзаконних нормативно-правових актів, що направлені на захист дітей від сексуального насильства належать:

– спільний наказ Міністерства соціальної політики України та Міністерства внутрішніх справ України від 07.09.2009 № 3131/386 «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї»;

– Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2018 № 1047 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами»;

– Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01.02.2019 № 278 «Про затвердження Порядку проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги»;

– Наказ Міністерства соціальної політики України та Міністерства внутрішніх справ України від 13.03.2019 № 369/180 «Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства»;

– Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2019 № 234 «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі»;

– Лист Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 № 1/11-5480 «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству».

Загалом перелік підзаконних нормативних актів, що прямо чи опосередковано регламентують діяльність органів поліції у сфері протидії сексуальному насильству щодо дітей не є вичерпним, що може створювати труднощі в процесі здійснення такої діяльності.

Розділ 2

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ

2.1. Історичні витоки та сучасний стан кримінально-правової охорони статевої недоторканості неповнолітніх

Глибоке та всебічне вивчення того чи іншого сучасного правового явища передбачає його розгляд в історичному розвитку. Аналіз наявних наукових розробок дає підстави стверджувати, що, на жаль, історико-правові аспекти сексуального насильства щодо дітей як соціального явища та правового інституту в них висвітлені фрагментарно. На сьогодні відсутня робота, у якій би комплексно, на основі законодавства як зарубіжних країн, так і України, було досліджено цей інститут в історико-правовому вимірі. Будь-які правові норми, положення чи ідеї, які наразі діють у нашій державі не з'явилася в одну мить. Вони мають свою історію і своїми витоками сягають в минуле нашої державності. Тому для кращого розуміння правових положень, що діють в нашій і якими встановлено кримінальну відповідальність за сексуальні посягання на неповнолітніх, нам необхідно провести історико-правове дослідження норм, якими встановлювалась відповідальність за посягання на статево свободу та статево недоторканість особи, дослідити причини та умови появи таких норм, виокремити події, що впливали на їх подальший розвиток. Таке історико-правове дослідження сприятиме поглибленню наукових уявлень про сутність явища, яке вивчається, розкриттю соціальної обумовленості його виникнення, виявленню причинно-наслідкової залежності між цими злочинами і суспільними потребами, що їх породжують, зосередженню уваги на тих обставинах і подіях, які визначають подібні правові відхилення.

Питання охорони статевої свободи та статевої недоторканості особи незалежно від її віку постало з виникненням перших держав і подальшим розвитком цивілізації. У всіх стародавніх державах на законодавчому рівні були закріплені норми, що охороняли статево свободу та статево недоторканість від злочинних посягань.

Найдавніші правові норми, що спрямовані на охорону статевої недоторканності жінки, знайдені в Законах Ешнунни. Пункт 33 цих законів забороняв зваблювати рабиню, подружню зраду з боку дружини та згвалтування заміжньої жінки. За вчинення будь-якого з перелічених діянь винний карався смертю¹.

Закони Хаммурапі до злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності відносять прилюбдїйство, згвалтування та кровозмішення. Так п. 129 Законів Хаммурапі передбачав відповідальність за вчинення прелюбодїйства. Пункт 130 Законів Хаммурапі встановлював відповідальність за згвалтування, у тому числі за згвалтування малолїтньої. Пунктами 154 та 157 була встановлена відповідальність за кровозмішення, а пунктами 155 та 158 – за статеві відносини між свекром і невісткою, пасербником і мачухою відповідно. Зокрема п. 154 встановлював заборону статевих стосунків між батьком і дочкою, а п. 157 забороняв вступати в статеві відносини сину зі своєю матір'ю.

Покарання за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності призначалися залежно від вчиненого злочину та особи яка його вчинила. Винні у прелюбодїйстві каралися на смерть через утоплення. Проте, якщо чоловік зберігав життя своїй дружині, винній у прелюбодїйстві, то цар міг зберегти життя своєму підданому. За згвалтування винна особа також підлягала страті. За статеві зносини батька з дочкою, батька виганяли з общини, а дочка виправдовувалася. В той же час за статеві зносини свекра з невісткою, свекор карався смертю. Статеві зносини сина з матір'ю також каралися смертю². Це пояснюється тим, що чоловік у вавилонській сім'ї займав панівне становище і мав право розпоряджатися членами своєї родини як власним майном. У нашому випадку дочка стосовно батька виступала власністю останнього, а отже покарання батькові за цей злочин призначалось менш суворе, ніж у випадку, коли син вступив у статевий зв'язок з матір'ю і цим посягнув на власність батька, чи коли свекор, вступаючи в статевий зв'язок з невісткою, посягає на власність свого сина.

Норми, що встановлювали б відповідальність за сексуальне насильство щодо неповнолітніх у Законах Хаммурапі не було. Проте виходячи зі змісту пунктів 130 та 154 Законів Хаммурапі можемо

---

¹ Синєокий О. В. Основи кримінальної сексопатології : навч. посібник. Суми, 2010. С. 33.

² Фурса В. В. Історико-правовий розвиток норми про відповідальність за розбещення неповнолітніх. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*. 2011. № 1. С. 130.

зробити висновок, що законодавець не залишив поза увагою питання охорони статевої недоторканості малолітніх осіб. І хоча зазначені пункти мали на меті не стільки захист статевої недоторканості, як захист права власності та недопущення виродження нації, можемо зробити висновок, що саме в цих з'явилися перші зародки кримінальної відповідальності за вчинення статевих злочинів відносно неповнолітніх.

У Законах Ману існували норми, що встановлювали відповідальність за прелюбодійство, домагання чужих жінок, згвалтування та розбещення дівчини. Пункти 356, 357 та 358 Глави VIII Законів Ману давали роз'яснення, які саме дії слід вважати прелюбодіянням, а п. 359 вказував на покарання, яке повинні понести винні особи – смертна кара для представників всіх варн, окрім брахманів. Брахману, за вчинення прелюбодіяння, голили голову. Пунктами 371 та 372 встановлювалась відповідальність за прелюбодіяння осіб, які знахабніли внаслідок знатності своїх родичів чи інших переваг. Таку жінку зацьковували собаками в людному місці, а чоловіка спалювали на розпеченому до червоного кольору залізному ліжку. Разом із нормами-заборами вчинення прелюбодіяння в Законах Ману існували норми, які були направлені на його попередження. До таких норм слід віднести заборона домагання чужих жінок (п. 352) та таємні розмови чоловіка, який раніше обвинувачувався у подружній зраді, але за браком доказів не був притягнутий до відповідальності, з чужою жінкою (п. 354). У п. 364 законодавець закріпив визначення згвалтування, під яким розуміється насильницьке збезчещення дівчини. Винний у згвалтуванні підлягав тілесним покаранням. Згідно п. 369 та 370 відповідальності підлягала дівчина чи жінка, яка розбестить іншу дівчину. Так за розбещення винна дівчина повинна виплатити подвійну весільну винагороду і отримати 10 ударів різками, якщо розбещення вчинила жінка, то їй голили голову, позбавляли двох пальців і привселюдно провозили на віслюку.

В Індії законодавець значно більше приділив уваги злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості, ніж вавилонський цар. Уперше на законодавчому рівні було закріплено норму, що встановила відповідальність за вчинення розпусних дій. Метою цієї норми був захист дівчини від сексуальних зловживань з боку інших жінок. Таким чином у законодавстві стародавньої Індії вперше було закріплено норму, якою встановлювалась відповідальність за вчинення акту лесб'янства.

У законодавстві грецьких полісів також існували норми, що охороняли статево свободу та статево недоторканість. Як і за

законодавством країн Стародавнього Сходу, прелюбодійство вважалося злочином. Проте це стосувалося виключно поведінки жінки. Чоловікам дозволялося вступати в статеві зв'язки з рабнями та жінками легкої поведінки. Чоловіка, якого застали на місці вчинення прелюбодійства, можна було безкарно вбити. Із дружиною, яка зрадила, чоловік мусив розлучитися, інакше він позбавлявся громадянських прав.

За законодавством Афін відповідальність передбачалась за розтління малолітніх. Особа за вчинення цього злочину засуджувалась до смертної кари. У деяких випадках винного позбавляли всіх прав.

Одностатеві контакти злочинами не визнавались. Статевий контакт дорослого чоловіка з хлопчиком усіяко заохочувався державою. Вважалося, що хлопчики – це надія держави і заорука його прийдешнього процвітання, і вони повинні всіяко прагнути до вдосконалення свого тіла і духу, а досягти цієї досконалості можливо лише в постійному і тісному контакті зі зрілим і гідним чоловіком. Хоча статеві контакти між чоловіками і заохочувалися державою, проте якщо такий контакт відбувся із застосуванням фізичного чи психічного насильства, то таке діяння визнавалося злочином. Покарання за такий злочин було суворіше, ніж за згвалтування. Окрім того, злочином визнавалося зваблювання малолітнього без згоди його батька або раба – без згоди його господаря, а також професійне заняття мужолозством чи лесбіянством¹.

У Стародавньому Римі за часів республіки злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканості вважалися подружня зрада, статеві стосунки з незаміжною жінкою, кровозмішення, багатомужжя та гомосексуалізм. Добровільні гомосексуальні стосунки прирівнювались до подружньої зради і каралися вигнанням винної особи з конфіскацією частини майна та позбавленням її певних цивільних прав. Проте з V ст. до н.е. добровільні гомосексуальні контакти вже не визнаються злочином. Кримінальній відповідальності підлягали лише особи, які вчинили насильницьке мужолозтво. В період імперії до злочинів проти моралі законодавець додає також згвалтування, звідництво та розбещення неповнолітніх. За вчинення цих злочинів передбачалося покарання у вигляді праці на рудниках, а для привілейованих осіб – заслання². Під розбещенням неповнолітніх розумілись дії у вигляді задоволення статевої пристрасті неприродним

---

¹ Синеокий О. В. Психолого-правові проблеми кримінальної сексопатології. Вступ до криміноперверсології : монограф. Харків, 2009. С. 38-40.

² Синеокий О. В. Основи кримінальної сексопатології : навч. посібник. Суми, 2010. С. 46-49.

шляхом, вчинене відносно особи, яка не досягла повноліття. Потерпілою від таких дій особою, як правило, була неповнолітня дівчина.

У 395 р. внаслідок поділу Великої Римської імперії, утворилася Західна Римська імперія та Східна Римська імперія – Візантія. Найвідомішою збіркою Візантійського права є Еклога. За Еклогою злочинами у сфері статевих стосунків визнавались прелюбодійство, кровозмішення, згвалтування, мужолозтво, скотолозтво та багатоженство. За кровозмішення передбачалась смертна кара. Карали смертю і у випадку вчинення акту мужолозтва. Проте, у випадку, якщо пасивний партнер не досяг 12 років, його виправдовували. За двоєженство винного били батогами, а другу дружину піддавали гонінню. Винному у прелюбодійстві відрізали носа. Еклогою заборонялось укладати шлюб між двоюрідними братами і сестрами, вітчимою і пасербицею, мачухою і пасербником, сином і дочкою. За вчинення цього діяння винних розлучали і піддавали побиттю батогами. У випадку вступу перерахованих осіб у статеві зносини, таке діяння прирівнювалось до прелюбодіяння, а винні особи піддавалися покаранню як за прелюбодіяння. Еклога мала популярність у слов'янських країнах, а тому деякі її норми були запозичені законодавцями Київської Русі.

Найвідомішим нормативним джерелом Київської Русі є Руська Правда. Проте Руська Правда не містить норм, що б врегульовували статеві відносини, шлюбні відносини чи встановлювала відповідальність за посягання на статеву свободу чи недоторканість особи, оскільки ця сфера належала до юрисдикції церкви і регулювалась церковним законодавством – статутами.

Церковний статут Володимира забороняв статеві зносини з твариною. За це винну особу карали смертю. Церковний статут Ярослава містить значно розширений перелік злочинів у сфері статевих стосунків. Так, ним встановлювалась заборона кровозмішення, як між кровними родичами, так і більш віддаленими. Також було передбачено відповідальність за скотолозтво, прелюбодіяння та «умикання»/«пошибання» боярських дружин і дочок. Зокрема, статтями 15, 22-28 Статуту встановлювалась відповідальність за кровозмішення. За вчинення цього злочину особа виплачувала штраф. Родичі віддаленої лінії виплачували набагато менший штраф, ніж кровні родичі. Відповідальність наставала і за статевий зв'язок хрещеної матері з

хрещеним батьком (ст. 13). Відповідальність у вигляді штрафу передбачалась і за решту статевих злочинів¹.

Українська держава тривалий час перебувала під управлінням інших держав, а тому для притягнення до відповідальності особи, яка вчинила статевий злочин, використовувалося законодавством тих держав, під владою яких перебувала Україна.

Так, найтяжчим злочином проти статевої свободи та статевої недоторканості особи Статути Великого князівства Литовського визначали зґвалтування. За вчинення зґвалтування винний засуджувався до смерті. Особу, яку застали за вчиненням зґвалтування, можна було вбити². Литовським статутом 1588 року встановлювалась відповідальність за прелюбодійство та звідництво. Особу, обвинувачену у прелюбодійстві чи звідництві, чекало обрізання носа, вух, губ і вигнання із міста. Якщо винна особа вчиняла такий злочин знову, вона каралась смертю³.

Соборне Уложення 1649 року до злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості відносило зґвалтування, прелюбодійство, кровозмішення, шлюб у близьких ступенях споріднення, содомію та скотолозтво. Зґвалтування, мужолозтво та скотолозтво визнавалися найтяжчими злочинами, за які передбачалась смертна кара⁴.

Артикул воїнський 1715 року містив цілу главу присвячену злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. До таких злочинів належали зґвалтування, мужолозтво, скотолозтво, прелюбодійство та кровозмішення. Зґвалтування визнавалося найтяжчим злочином, за який застосовувалась смертна кара. Артикул воїнський 1715 року виділяв кваліфікований вид зґвалтування – зґвалтування на чужій землі. За цей злочин винному відрубували голову чи довічно засилали на галеру залежно від обставин справи. Мужолозтво також визнавалось тяжким злочином. За насильницьке мужолозтво винного чекала смертна кара чи довічне заслання на галеру. Якщо мужолозтво вчинялося за добровільною згодою, винних у злочині піддавали тілесним покаранням. За вчинення скотолозтва також застосовувались тілесні покарання. За кровозмішення встановлювалась відповідальність у вигляді смертної кари та церковного каяття. Смертна

---

¹ Синєокий О. В. Знач. твір. С. 69.

² Там само. С. 71

³ Кучанська Л. С. Поняття та система злочинів проти моральності у кримінальному праві України : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.08. Одеса. 2007. С. 14-15.

⁴ Синєокий О. В. Психолого-правові проблеми кримінальної сексопатології. Вступ до криміноперверсології : монограф. Харків, 2009. С. 107

кара застосовувалась лише у випадках, коли кровозмішення вчинили кровні родичі. Родичі віддаленої лінії приносили церковне каєття. Також необхідно зазначити, що артикул 166, поряд із заборонаю мужолозтва, встановлював відповідальність за вчинення акту мужолозтва до підлітка¹. Таким чином законодавець цією нормою прагнув захистити неповнолітніх від сексуальних посягань з боку дорослих осіб.

Проект кримінального уложення 1767 року виділяє такий вид злочину як розбещення дівчат. Покаранням за цей злочин як і за блудодійство, перелюбодійство, содомство та інші протиприродні гріхи були висилка, грошовий штраф та відлучення від суспільства².

Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року містить розділ «Про злочини проти честі та цнотливості жінок». Статтями цього розділу встановлювалася відповідальність за розтління дівчини, яка не досягла чотирнадцятирічного віку, звалтування особи жіночої статі, старше чотирнадцяти років, викрадення жінки чи дівчини. Стосовно кожної з перелічених дій встановлювалися відповідні кваліфікуючі ознаки³.

Що стосується сексуального насильства щодо неповнолітніх, то слід зазначити, що вперше за скільки років на законодавчому рівні закріплено поняття «добровільності» при вчиненні статевого злочину проти неповнолітніх. Разом із тим сексуальні дії з особами, які не досягли указанного віку (13-14 років), навіть якщо вони були здійснені за взаємною згодою сторін, вважалися насильницькими і каралися як такі. Зокрема, стаття 1524 передбачає «розтління дівчиці, що не досягла чотирнадцятирічного віку, вчинені без насильства, але вчинені на зло її невинності і незнанню». При цьому обов'язковою ознакою виконання об'єктивної сторони було «позбавлення цноти».

Безпосередньо плотське розбещення неповнолітніх диференціювалося на два самостійних склади: схилення малолітніх або неповнолітніх до розпусти і непотребних дій (ст. 993); а також умисне розбещення дітей і потурання їх розбещеності (ст. 1588). Об'єктивна сторона даних діянь передбачала «всяке тілесне розбещення: злягання з

---

¹ Фурса В. В. Зазнач. твір. С. 131

² Холод О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості: історичний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2010. Вип. 51. С. 398

³ Історія розвитку законодавства про відповідальність за статеві злочини. URL : <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7880/7908> (дата звернення: 28.03.2022).

жінками, онанізм, мужолозтво, скотолозтво і інші способи плотських утіх і задоволення статевої похоті»¹.

До того ж, суб'єктами злочину передбаченого ст. 993 могли бути особи, які мають нагляд за малолітніми або неповнолітніми або ж перебувають на службі їх батьків, опікунів або родичів. Під особами, які мають нагляд за неповнолітніми, слід розуміти не тільки тих, хто перебував з потерпілими в родинних стосунках, але і тих, хто здійснював «громадський» нагляд (доглядачі в'язниць, дитячих будинків, тощо). Законодавець за вчинення злочину, передбаченого ст. 993, назавжди позбавляв даних осіб права мати нагляд за малолітніми та неповнолітніми, що, поза сумнівом, було великим досягненням в плані запобігання вчиненню подібних діянь в майбутньому. Суб'єктами злочину передбаченого ст. 1588 могли бути тільки батьки неповнолітніх потерпілих. Виходячи з диспозиції вищевказаних складів злочинів, можна зробити висновок, що суб'єктом даних злочинів ніяк не могла бути зовсім стороння потерпілому людина, а тільки особа, яка належить виключно ближнього кола спілкування.

Потерпілими визнавалися малолітні (особи, які не досягли 17 років) і неповнолітні (особи, які не досягли 21 року). У статті 996 також передбачалася відповідальність за мужолозтво у відношенні малолітнього чи слабоумного².

Таким чином Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року в редакції 1885 року приділило значну увагу захисту статевої недоторканості неповнолітніх. Також можна сказати, що вперше в історії розвитку кримінального права з'являється розгорнутий інститут кримінальної відповідальності за ненасильницькі сексуальні посягання на неповнолітніх.

Угорське кримінальне уложення про злочини і проступки 1879 року, що діяло на території Західної України, до злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості відносить зґвалтування, насильницьке непотребство – насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним шляхом, розтління дівчини, мужолозтво, скотолозтво, кровозмішення та прелюбодіяння. Зґвалтування каралось ув'язненням у цухтгаузі терміном до 10 років. За насильницькі дії особі призначалося покарання у вигляді ув'язнення в виправному будинку на термін до 5 років. Законодавцем також визначався кваліфікований вид зґвалтування та насильницького непотребства – вчинення перелічених

¹ Фурса В. В. Зазнач. твір. С. 133.

² Історія розвитку законодавства про відповідальність за статеві злочини. URL : <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7880/7908> (дата звернення: 28.03.2022).

дій відносно родичів будь-якої лінії спорідненості чи відносно сестри, а також вчинення зґвалтування чи насильницького непотребства опікуном, піклувальником, вихователем, особою, яка лікує чи навчає потерпілу особу. За кваліфіковане зґвалтування особі загрожувало від 10 до 15 років ув'язнення в цухтгаузі, за кваліфіковане насильницьке непотребство – від 5 до 10 років ув'язнення в цухтгаузі. Згідно параграфу 236 розділу 14 Уложення відповідальність наступала за розтління дівчини, під яким розумілось вступ в статеві зносини з невинною дівчиною молодше 14 років. Це діяння каралося ув'язненням в цухтгаузі терміном до 5 років. Мужолозтво та скотолозтво каралося тюрмою терміном до 1 року. Відповідальність за прелюбодійство наступала лише у випадках, коли воно призвело до розлучення і каралося ув'язненням терміном до 3 місяців. Кровозмішення каралося залежно від ступеню спорідненості винних осіб¹.

У Кримінальному Уложенні 1903 року кримінальну відповідальність за статеві злочини встановлено Главою 27. За Кримінальним уложенням 1903 року сексуальним насильством вважалися будь-які сексуальні дії, вчинені відносно дівчини, якій не виповнилося 12 років, навіть якщо вона вже «не невинна», але ще не вважалась розбещеною. Особливим видом сексуального насильства було злягання з дівчиною, вчинене «на шкоду їй або використовуючи незнання потерпілої», а також коли жертвою є морально нерозбещена, «незаймана» дівчина, віком понад 14 років. Як бачимо, моральний розвиток та моральні якості потерпілої особи вперше виступають в якості кваліфікуючої ознаки статевих злочинів. Наразі цей критерій був, безумовно, оціночним.

За любострасні дії з дитиною до 14 років винний ніс відповідальність, навіть якщо ці дії вчинені за згодою потерпілої особи (ч. 1 ст. 513). Відповідальність за аналогічні дії з потерпілою особою у віці від 14 до 16 років наступала при відсутності згоди або якщо такі дії призвели до «втрати невинності» (ч. 2 ст. 513)².

Стаття 515 встановлювала відповідальність за вчинення любострасних дій з розбещенням, але без статевих зносин з особою, яка знаходилась під владою винного (ч.1 ст. 515), вчинення любострасних

---

¹ Хрестоматія з історії держави і права України : у 2-х т. : навч. посібник. ; за ред. В. Д. Гончаренка. 2-е вид., перероб. і доп. Т. I : 3 найдавніших часів до початку XX ст. Київ, 2000. С. 432-434

² Історія розвитку законодавства про відповідальність за статеві злочини. URL : <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7880/7908> (дата звернення: 28.03.2022).

дій із застосуванням насильства чи погрозою його застосування до потерпілої особи чи до члена її родини (ч. 2 ст. 515).

Окрім того, до відповідальності притягалися винні у вчиненні звідництва неповнолітніх, а також винні у сприянні розпусної поведінки неповнолітніх. Отже, відповідальності підлягали особи, які для вчинення розпусних дій, вчинили звідництво з дівчиною від 14 до 16 років. Кваліфікованим визнавалося звідництво з дівчиною віком від 16 до 21 року, якщо звідник завідомо знав про те, що дівчина є «невинною» (ст. 524).

Кримінальній відповідальності підлягали батько, опікун, піклувальник або особа, яка наглядає за неповнолітнім, за сприяння, заохочення розпусносної поведінки неповнолітньої особи (ст. 525). Наразі певним чином можна вести мову про появу перших спеціальних суб'єктів кримінальної відповідальності за статево-моральні злочини проти неповнолітніх.

Слід також наголосити, що Кримінальне уложення 1903 р. охороняло статево недоторканість неповнолітніх і малолітніх як жіночої, так і чоловічої статі. Так ст. 438 Уложення передбачалося покарання за акт мужолозтва, якщо він був здійснений щодо дитини, яка не досягла 12 років. Також кримінальній відповідальності за мужолозтво підлягали особи, які вчинили такі дії щодо малолітньої особи віком від 12 до 16 років без згоди останнього, або за згодою останнього але на «шкоду його невинності»¹. Усі вищеназвані діяння каралися тюремним ув'язненням, що свідчить про те, що злочинні посягання на статево недоторканість неповнолітніх і малолітніх осіб оцінювалися законодавцем як діяння з підвищеною суспільною небезпекою. Термін тюремного ув'язнення диференціювався в залежності від віку потерпілого, від згоди потерпілого на розпусні дії, тощо.

Таким чином із впевненістю можна констатувати той факт, що Кримінальне Уложення 1903 року неабияку увагу приділяло захисту неповнолітніх від сексуальних посягань. Така кількість норм присвячених захисту неповнолітніх від сексуальних посягань може свідчити про те, що розвиток людства нарешті досяг того періоду коли дитина переставала вважатися «власністю» батьків і була за межами правового поля, а навпаки дитина почала наділятися певними правами в тому числі і правом на нормальний фізично-психологічний розвиток. Також певним чином можна припустити, що поява в Уложенні такої

---

¹ Там само.

кількості норм, які направлені на захист неповнолітніх від сексуальних посягань, обумовлена значною кількістю вчинюваних у той час посягань на неповнолітніх та різноманітністю сексуальних маніпуляцій при таких посяганнях.

Надалі норми, що забороняли вчинення сексуального насильства відносно неповнолітніх, містилася у всіх Кримінальних кодексах України. Так, Кримінальний кодекс УРСР 1922 року в главі 5 розділу 4 «Злочини в сфері статевих відносин» встановлював відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 166), за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, яке поєднане із розбещенням чи задоволенням статевої пристрасті в «збочених» формах (ст. 167), вчинення розпусних дій відносно малолітніх чи неповнолітніх осіб (ст. 168), а також втягнення неповнолітніх в заняття проституцією (ст. 171)¹. Кримінальний кодекс УРСР 1927 року також встановив відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, яке поєднане із розбещенням чи задоволенням статевої пристрасті в «збочених» формах, вчинення розпусних дій відносно малолітніх чи неповнолітніх осіб, втягнення неповнолітніх в заняття проституцією². Диспозиції переахованих злочинів змін не зазнали і залишилася такими як і в кодексі 1922 року. Залишилася без змін і санкції зазначених злочинів. Також, як і в кодексі 1922 року, залишалось невизначеним, які дії слід вважати розбещенням неповнолітніх і що розуміється під задоволенням статевої пристрасті у «збочених» формах.

У Кримінальному кодексі УРСР 1960 року норм, якими встановлювалась відповідальність за сексуальне насильство щодо дітей значно зменшилось. Так, ст. 120 встановлено відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, а ст. 121 – за вчинення розпусних дій відносно особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку³.

У статтях 120 та 121 КК УРСР 1960 року не вказувалося, які дії охоплює поняття «статеві зносини», а які дії слід вважати «розбещенням неповнолітніх». Науковці, які займалися вивченням,

---

¹ Михайленко П. П. Боротьба зі злочинністю в Українській РСР. Том перший. 1517-1925 г. Київ, 1966. С. 484

² Кримінальне законодавство СРСР и Союзних Республік. Збірник основних законодавчих актів. 1957. С. 114.

³ Збірник законів Української РСР: 1938-1979. В 2-х т. / Укл. З. К. Калинин ; за ред. Я. Я. Колотухи та Ф. Г. Бурчака. Київ. Т. 2. 1980. I-VIII. 1-648. С. 329.

тлумаченням та вдосконаленням кримінальних норм під розбещенням неповнолітніх розуміли фізичні та інтелектуальні дії сексуального характеру, спрямовані на задоволення статевої пристрасті винного або на збудження статевого інстинкту в потерпілого. Вони, однак, не могли полягати у насильницьких природних чи неприродних статевих зносинах, відповідальність за які встановлена ст. 117, 120 та 118, 122 КК УРСР 1960 року¹.

Фізичні сексуальні дії полягають у оголенні статевих органів, непристойних мацаннях статевих органів, навчання статевим збоченням (наприклад, онанізму), вчиненні у присутності неповнолітнього статевого акту природним чи неприродним способом тощо. Інтелектуальне сексуальне насильство могло полягати в цинічних розмовах з потерпілим про сексуальні відносини, ознайомленні його з порнографічними зображеннями тощо².

Отже, будь-які дії, що полягали у сексуальному проникненні у тіло потерпілої особи, слід було кваліфікувати за ст. 120 КК УРСР 1960 року, всі інші дії слід було кваліфікувати за ст. 121 КК УРСР 1960 року. Також, враховуючи тогочасні наукові напрацювання, ми бачимо, що за досить короткий проміжок часу з 1927 по 1960 рік поряд із фізичним розбещенням неповнолітніх з'являється інтелектуальне розбещення. Причини поділу розпусних дій на фізичні та інтелектуальні в наукових працях не зазначалися.

У 2001 році набув чинності новий Кримінальний кодекс України. Розділом IV цього Кодексу було встановлено відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155) та за розбещення неповнолітніх (ст. 156). Як і в попередніх Кримінальних кодексах у КК України не зазначалося, які дії слід розуміти «статевими зносинами з особою, яка не досягла статевої зрілості», а які – «розбещенням неповнолітніх». Відсутність законодавчого закріплення, які слід розуміти «статевими зносинами з особою, яка не досягла статевої зрілості», а які – «розбещенням неповнолітніх», викликало дискусії як між науковцями, так і між практиками. Основними темами дискусій було: чи є зазначені злочини насильницькими; чи слід вважати орогенітальний (coitus per os) чи аногенітальний (coitus per anum)

---

¹ Сташис В. В., Бажанов М. І. Злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи : конспекти лекцій. Харків, 1992. С. 35.

² Сташис В. В., Бажанов М. И. Личность – под охраной уголовного закона (Глава III Уголовного Кодекса Украины с научно-практическим комментарием) : монограф. Симферополь, 1996. С. 197.

контакт вчинений з особою, якій не виповнилося 16 років, розбещенням неповнолітніх; правильність кваліфікації та відмежування цих злочинів.

Так, Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» від 30.05.2008 р. № 5 орогенітальний (coitus per os) чи аногенітальний (coitus per anum) контакт до розпусних дій не відносить. У п. 17 вказується, що під фізичними розпусними діями слід розуміти оголення статевих органів винної чи потерпілої особи, непристойні доторкання до статевих органів, що викликають статеve збудження, навчання статевим збоченням, імітація статевого акту, схиляння або примушування потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою, вчинення статевих зносин, акту онанізму у присутності потерпілої особи тощо. Інтелектуальними розпусними діями було визнано ознайомлення потерпілої особи із порнографічними зображеннями, відеофільмами, цинічні розмови з нею на сексуальні теми тощо.

Зокрема, незважаючи на рекомендації Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» від 30.05.2008 р. № 5 судова практика проводила кваліфікацію неприродних статевих зносин (coitus per os) чи (coitus per anum) як за ст. 155 так і за ст. 156 КК України. Так, Бориспільський міськрайонний суд Київської області визнав винним Б., у вчиненні злочинів передбачених ч. 1 ст. 156 КК України та за ч. 2 ст. 301 КК України. Судом встановлено, що Б., Згідно наказу № 36 від 01.11.2005 прийнятий на посаду художника Бориспільського Державного історичного музею. Окрім цього, згідно наказу №2-К від 04.01.2011, Б., прийнятий за сумісництвом на посаду вчителя образотворчого мистецтва Бориспільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 6.

Будучи працівником Бориспільського Державного історичного музею, Б., в будівлі, що перебуває на балансі вказаного музею, та розташована за адресою: Київська обл., м. Бориспіль, вул. Київський Шлях, 158, відкрив на добровільній основі художню студію, куди запрошував на заняття своїх учнів з Бориспільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 6.

На початку травня 2011 року, Б., запропонував учениці О., в класі якої він викладає образотворче мистецтво, відвідувати заняття в його художній студії, що за адресою: Київська обл., м. Бориспіль, вул. Київський Шлях, 158, на що остання дала свою добровільну згоду.

Після цього, під час відвідування вказаних занять, Б., почав проявляти до неповнолітньої О., знаки сексуальної уваги,

успішні, при цьому, що остання є особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку. Остання при цьому не заперечувала проти таких відносин.

У період часу з початку серпня 2011 року до початку жовтня 2011 року, Б., перебуваючи в приміщенні художньої студії, що за адресою: Київська обл., м. Бориспіль, вул. Київський Шлях, 158, а також в приміщенні квартири, у якій проживає О., діючи умисно та з метою задоволення своєї статевої пристрасті, вчиняв відносно неповнолітньої О., наступні фізичні розпусні дії, а саме: оголяв статеві органи потерпілої, торкався до них, викликаючи цим взаємне статеве збудження, оголяв та давав їй торкатися свого статевого органу, займався оральним сексом, робив потерпілій «кунілінгус», вчиняв акти онанізму в її присутності, а також мав за взаємною згодою статеві зносини з потерпілою, а також вчиняв інтелектуальні розпусні дії, а саме: вів цинічні розмови з потерпілою на сексуальні теми, казав, що чоловік повинен гладити жінку за інтимні місця, і від цього всі жінки отримують задоволення¹.

Із зазначеного вироку вбачається, що неприродні статеві зносини кваліфікувалися судом саме як розбещення неповнолітніх. До того ж, вироком Черняхівського районного суду Житомирської області неприродні статеві зносини кваліфіковані як статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості. Так, вироком Черняхівського районного суду Житомирської області від 14.03.2007 р. ОСОБА_2 визнано винним у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 155, ч. 3 ст. 301 КК України, що полягали у наступному. ОСОБА_2 з квітня по липень 2006 року вчиняв розпусні дії відносно малолітньої ОСОБА_3, а саме: фотографував її в оголеному вигляді з метою збудження в потерпілої збоченого інтересу до статевих відносин. Окрім того, ОСОБА_2 постійно здійснював з малолітньою ОСОБА_3 статеві акти, в тому числі задовольняв статево пристрасть неприродним способом.

Допитаний у судовому засіданні ОСОБА_2 свою вину в інкримінованому йому діянні визнав повністю та вказав, що у квітні місяці, вдень, він завіз малолітню ОСОБА_3 за с. Окілок та в салоні свого автомобіля умовив її роздягнутися після чого сфотографував її декілька разів у непристойних позах. Також ОСОБА_2 пояснив, що фотографував малолітню ОСОБА_3 з метою розбещення та подальшого

---

¹ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26996632> (дата звернення: 28.03.2022).

вступу в статеві зносини як природним, так і неприродним способом, що і вчиняв у подальшому¹.

Серед науковців також не було однастайності з приводу того чи слід кваліфікувати орогенітальний (coitus per os) чи аногенітальний (coitus per anum) контакт як розбещення неповнолітніх чи ні. Так О. Дудоров вважав, що об'єктивну сторону злочину передбаченого ст. 156 КК України утворює вчинення орогенітального (coitus per os) чи аногенітального (coitus per anum) контакту, якщо при цьому не використовувався безпорадний стан потерпілої особи чи не застосовувалося фізичне чи психічне насильство². Цієї думки дотримувався і А. Савченко³.

Деякі науковці вважали навпаки. Так Ю. Александров вважав, що об'єктивну сторону сексуального насильства щодо неповнолітніх не може утворювати вчинення орогенітального (coitus per os) чи аногенітального (coitus per anum) контакту, оскільки такі дії, поряд із вчиненням ненасильницьких статевих зносин, утворюють склад злочину передбачений ст. 155 КК України⁴. Такої думки дотримувався і М. Бажанов⁵.

О. Світличний також вказував, що об'єктивну сторону розбещення неповнолітніх не може утворювати вчинення орогенітального чи аногенітального контакту. Так, вчений зазначав, що збочені форми задоволення неприродної пристрасті у вигляді орального або анального сексу за добровільною згодою неповнолітньої особи не відносяться до розбещення неповнолітніх і не можуть кваліфікуватися за ст. 156 КК з наступних міркувань. За радянських часів розбещення неповнолітніх розглядалося як злочин, який характеризується значно меншою суспільною небезпекою порівняно з іншими статевими злочинами й, зокрема, статевими зносинами з особою, що не досягла статевої зрілості. Так, у ст. 120 КК Української РСР 1960 р. за вчинення статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості, передбачалося покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 8 років. Тоді, як санкція ст. 121 цього ж кодексу, за сексуальне насильство щодо

---

¹ Архів Черняхівського районного суду Житомирської області. 2007. Справа № 1-28/07.

² Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ, 2004. С. 104.

³ Савченко А. В. та ін. Сучасне кримінальне право України : курс лекцій. 2-е вид., випр. та доп. Київ, 2006. С. 351.

⁴ Александров Ю. В. Злочини проти статевої свобод. *Юридичний вісник України*. 2002. № 4. С. 9.

⁵ Сташис В. В., Бажанов М. И. Знач. твір. С. 205.

неповнолітніх передбачала покарання цього ж виду, але вже на строк до 2 років. Також слід звернути увагу, що до набрання чинності Закону України від 25 вересня 2008 року «Про внесення змін до статей 155 та 156 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розбещення неповнолітніх», за вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 155 КК, санкцією цієї статті передбачалося покарання у вигляді обмеження волі на строк до 3 років або позбавлення волі на той самий строк. В той час, в ч. 1 ст. 156 КК передбачала покарання у вигляді арешту на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до 3 років. Це ж саме можна сказати про ч. 2 ст. 155 та 156 КК, коли злочинні дії вчинювалися щодо малолітньої особи, або батьком, матір'ю, або особою, що їх замінює. В ч. 2 ст. 155 КК передбачалося покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 5 років, тоді, як санкція ч. 2 ст. 156 КК, – лише обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк до 3 років. Як бачимо, покарання, які законодавець передбачав за вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла 16-ти річного віку (ст. 156 КК) були значно м'якшими, порівняно з покаранням за вчинення статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155 КК)¹.

Наступним аргументом на користь того, що срозбещення неповнолітніх не може полягати у вчиненні статевого акту з неповнолітньою особою неприродним способом, на думку О. Світличного, є те, що ч. 2 ст. 156 КК не передбачає такої кваліфікуючої ознаки, як «інші тяжкі наслідки». Під такими наслідками, слід розуміти також «зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, що є небезпечною для життя людини», яка сталася внаслідок вчинення анального чи орального статевого акту за добровільної згоди з неповнолітньою (малолітньою) особою. У разі здійснення таких гомосексуальних педофільних зносин загроза зараження на ВІЛ чи іншу венеричну хворобу значно зростає².

Також в якості аргументу, що об'єктивну сторону сексуального насильства щодо неповнолітніх не може утворювати вчинення орогенітального чи аногенітального контакту, О. Світличний наводить «судово-медичні погляди на сексуальне насильство щодо неповнолітніх». Так, В. Кришталь та С. Григорян стверджують, як вказує О. Світличний, що до розпусних дій належать задоволення статевого потягу шляхом оголення статевих органів дитини, доторкання

---

¹ Світличний О. О. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2012. С. 100-101.

² Там само.

до них руками, доторкання статевим членом до статевих органів або тертя члена між стегон дитини, мастурбація або голення статевих органів у присутності дитини, примушування доторкатися до статевих органів винного тощо. На думку судових сексопатологів це дуже широке коло різних сексуальних дій не потребує судово-медичної експертизи. За цих обставин складно уявити, що б задоволення статевої прихисті винного неприродним способом у вигляді орального або анального сексу щодо особи, яка не досягла 16-річного віку, не потребувало б спеціальних судово-медичних знань у встановленні їхнього факту¹.

Ми у своїх дослідженнях неодноразово апелювали до думок О. Світличного та виказували думку про те, що ст. 155 КК України було встановлено відповідальність виключно за вчинення природних/вагінальних статевих зносин, а розбещення неповнолітніх у свою чергу полягає також і у вчиненні неприродних статевих зносин. Погоджуючись із твердженням О. Дудорова² нами наголошувалось, що запропоновані О. Світличним аргументи є досить цікавими і актуальними для реформування ст. 156 КК України. Також нами зазначалося, що наведені вченим «судово-медичні погляди на розбещення неповнолітніх» є дещо неточними, оскільки у Правилах проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6 у п.п. г, пункту 1.3 Загальної частини вказується, що судово-медична експертиза з приводу статевих станів проводиться з приводу встановлення характеру, механізму виникнення ушкоджень та змін при вчиненні розбещених дій. Також у вказаній Інструкції у тому ж пункті, але вже у п.п. М, вказується, що експертиза також проводиться і для виявлення ознак, які можуть свідчити про скоєння акту мужолозтва. Далі у Спеціальній частині Інструкції розкривається безпосередньо процедура виявлення ознак, що свідчать про вчинення статевих дій та визначення статевих станів особи, зокрема у пункті 2.4.4. безпосередньо описуються механізм проведення експертизи при вчиненні статевих зносин у вигляді аногенітального контакту та зміни, які можуть відбуватися внаслідок його вчинення.

Тодішня редакція Розділу IV Особливої частини КК України дозволяла зробити висновок, що об'єктивну сторону злочину,

---

¹ Там само. С. 102-103.

² Дудоров О. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : наук.-практ. посібник. Луганськ, 2011. С. 261.

передбаченого ст. 156 КК України утворює також і вчинення ненасильницького орогенітального (coitus per os) чи аногенітального (coitus per anum) контакту.

Аналіз тодішньої редакції статей 152-156 КК України дозволяв дійти наступного:

1. У ст. 152 КК України «Згвалтування» законодавець під згвалтуванням розуміє статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи. Пленум Верховного Суду дав роз'яснення, що згвалтуванням слід розуміти природні статеві зносини між особами різної статі всупереч або з ігноруванням волі потерпілої особи із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи¹. Поняття природні статеві зносини в більшій мірі має медичний характер і визначається як генітальний контакт двох індивідів з метою отримання статевого задоволення, і/або для продовження роду².

Об'єктивна сторона злочину передбаченого ст. 155 КК України полягає у добровільних статевих зносинах з особою, яка на момент вчинення цих зносин не досягла статевої зрілості. У диспозиції ст. 155 КК України законодавець знову використав поняття «статеві зносини» і таким чином встановив відповідальність лише за природній статевий акт з особою, яка не досягла статевої зрілості.

2. Статтею 153 КК України законодавець встановив кримінальну відповідальність за задоволення статевої пристрасті неприродним способом із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування чи з використанням безпорадного стану потерпілої особи.

О. Дудоров під задоволенням статевої пристрасті неприродним способом розуміє будь-які дії сексуального характеру незалежно від їх гетеро- або гомосексуальної спрямованості (окрім природного статевого акту), які здатні задовольнити статево пристрасть чоловіка або жінки. Це, зокрема, мужолозтво, лесбійанство, орогенітальний контакт (coitus per os) жінки з чоловіком або чоловіка з чоловіком, аногенітальний контакт (coitus per anum) чоловіка з жінкою, сурогатні форми статевих

---

¹ Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 № 5.

² Фурса В. В. Дискусійні питання об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 156 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4 (84). С. 325.

зносин, які імітують природний статевий акт, садистські дії сексуального характеру, сексуальний мазохізм¹.

Є. Фесенко під задоволенням статевої пристрасті неприродним способом розуміє дії, які полягають у задоволенні статевої пристрасті неприродним шляхом – це може бути вчинення акту мужолозтва, лесбійства, а також інші дії сексуального характеру, спрямовані на задоволення статевої пристрасті суб'єкта злочину (чоловіка або жінки)².

Пленум Верховного Суду роз'яснює, що насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом виключає природний статевий акт і може полягати у вчиненні акту мужолозтва, лесбійства, а також в інших діях сексуального характеру, спрямованих на задоволення статевої пристрасті суб'єкта злочину неприродним способом, із застосуванням фізичного насильства, погрозою його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи.

3. Статтею 154 КК передбачена відповідальність за примушування чоловіка чи жінки до вступу в статевий зв'язок природним або неприродним способом. Під статевим зв'язком природним або неприродним способом слід розуміти природний статевий акт, акт мужолозтва або лесбійства, на який відповідно до умислу винної особи, має погодитись потерпіла особа внаслідок її примушування.

Таким чином доходимо висновку, що ст. ст. 152-156 КК України законодавець встановив кримінальну відповідальність за вчинення насильницького природного статевого акту, за насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, за примушування до вступу в статевий зв'язок природним чи неприродним способом особи, яка матеріально чи службово залежна від суб'єкта злочину, за ненасильницький природний статевий акт з особою, яка не досягла статевої зрілості, за вчинення розпусних дій, під якими, як зазначено раніше, розуміється оголення статевих органів винної чи потерпілої особи, доторкання до статевих органів, збудження, навчання статевим збоченням, імітація статевого акту, схиляння потерпілих до вчинення сексуальних дій між собою, вчинення статевих зносин у присутності потерпілої особи ознайомлення потерпілої особи з порнографічними предметами, цинічні розмови на сексуальні теми тощо.

---

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., перероб. та доп. ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Атіка, 2005. 338 с.

² Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2-х т. Т. 1 ; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 3-є вид., перероб. та доп. Київ, 2009. С. 396.

Невизначеним залишалось за якою статтею КК України кваліфікувати вчинення суб'єктом злочину орогенітального (coitus per os) чи аногенітального (coitus per anum) контакту з потерпілою особою, якій на момент вчинення цих дій не виповнилося 16 років, за її добровільною згодою, а отже на основі раніше перерахованих висновків вважаємо, що об'єктивну сторону розбещення неповнолітніх вчинених щодо особи, яка не досягла 16 років, також становлять і вчинення акту мужолозтва, лесбійства, орогенітального (coitus per os) чи аногенітального (coitus per anum) контакту з потерпілою особою за її добровільною згодою.

У 2017-2019 роках у Розділ IV Особливої частини КК України внесено кардинальні зміни. Протягом вказаних років значних змін зазнали всі без виключення статті зазначеного розділу. Так, 12 січня 2019 року набрав чинності Закон України від 6 грудня 2017 р. «Про внесення змін до кримінального та кримінально-процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»¹. Основною метою зазначеного Закону виступає закріплення кримінальної відповідальності за домашнє насилля. Так, КК України було доповнено ст. 126-1. Домашнє насильство. Також Загальну частину Кодексу доповнено розділом XIII-1 Обмежувальні заходи.

Поряд із такими нововведеннями у новій редакції викладені статті 152, 153 та 154 Кримінального Кодексу України. Внесені у статті зміни кардинально змінили уявлення щодо сутності зґвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом. Якщо раніше зґвалтуванням вважалися статеві зносини, здійснені з погрозами застосування чи застосуванням сили, або з використанням безпорадного стану особи, то тепер об'єктивну сторону злочину складають дії сексуального характеру, пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи. Також запропонована у Законі редакція статей 152 та 153 втрачала логічне співвідношення з іншими статевими посяганнями.

---

¹ Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

Законом України від 14 березня 2018 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації»¹ було змінено редакції статей 155 та 156 КК України. Такими змінами, на нашу думку, логічне співвідношення між статтями 152/153 та статтями 155/156 було поновлено. Зокрема, законом запропонована нова редакція статті 155 КК України. У частині першій статті законодавець змінив оціночне поняття «статева зрілість» на конкретний вік, а також закріпив що кримінальній відповідальності підлягають лише повнолітні особи за вчинення природніх або неприродніх статевих зносини. Внесеними змінами врегульовано дискусію, стосовно того, як саме кваліфікувати неприродні статеві зносини, вчинені відносно неповнолітньої особи за добровільної згоди останньої. У частині другій статті перелік спеціальних суб'єктів злочину замінено загальним поняттям «близькі родичі або члени сім'ї». Також статтю доповнено приміткою, яка відсилає до іншого нормативного акта. Що стосується статті 156 КК України, то змін у ній набагато менше – у частині другій статті, за аналогією зі змінами у ч. 2 ст. 155 КК України, перелік спеціальних суб'єктів злочину замінено загальним поняттям «близькі родичі або члени сім'ї».

Внесені зміни викликали суттєвий резонанс як в суспільстві, так і в наукових колах. Так, О. Дудуров вказує, що ухвалення законів від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII і від 14 березня 2018 р. № 2334-VIII, на підставі яких внесено серйозні зміни до розділу IV Особливої частини КК, не лише збурило професійну спільноту, викликавши суперечливі (у т. ч. украї в'їдливі) оцінки фахівців, а й призводить до того, що значна частина відповідної юридичної літератури стає морально застарілою. Законодавчі новели потребують виваженого наукового осмислення, зокрема в аспекті з'ясування того, наскільки вдало Україною виконано міжнародно-правові зобов'язання і рекомендації².

І. Чугуніков вказує, що які-небудь вагомі підстави для таких радикальних змін знайти доволі важко. Схоже на те, що вітчизняне кримінальне право у черговий раз виступило у якості розмінної монети, коли його традиції і конструкції, які кристалізувалися віками і

---

¹ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації : Закон України від 14.03.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2334-19#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

² Дудуров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник. Северодонецьк, 2018. С. 6.

апробувалися багатолітньою практикою з небувалою легкістю, були обмінені на чергову міжнародну матеріальну допомогу, а подекуди й на обіцянку такої допомоги. Механічні запозичення кримінально-правового матеріалу не тільки з законодавства інших країн, а й із законодавства країн інших правових систем; сліпа імплементація положень міжнародних конвенцій; перманентні зміни національного кримінального законодавства, обумовлені не об'єктивною необхідністю, а бажанням негайно закрити фінансові дірки; відсутність усталеної стратегії розвитку кримінально-правової галузі. Усі вказані чинники цілком здатні потягнути за собою порушення основоположних принципів, на яких побудовано кримінальне право, системних зв'язків і залежностей його приписів і, як наслідок, істотно знизити ефективність засобів кримінально-правового впливу на злочинність¹.

На той час нами висловлювалася думка, що, безумовно, реформування законодавства у сфері захисту особи від сексуальних посягань є необхідним, проте зазначені зміни є поспішними, не досконалими, такими, що породжують більше запитань ніж відповідей. Минула редакція статей 152-153 та 155-156 КК України, на нашу думку, була більш вдалою та зрозумілою, а напрацьована слідчо-судова практика майже повністю давала відповіді на питання, які стосувалися належного застосування означених норм. Окрім того, запропоновані на той час у науковій літературі пропозиції щодо вдосконалення норм про кримінальну відповідальність за статеві злочини у випадку їх внесення у відповідні диспозиції статей, дозволили б максимально ефективно захистити особу від статевих посягань.

Законом України № 1256-ІХ від 18.02.2021 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції)» ст. 155 КК України було змінено. Стаття отримала назву «Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку», а ч. 1 встановлено кримінальну відповідальність за вчинення повнолітньою особою дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з використанням геніталій, іншого органу чи частини тіла або будь-якого предмета. Такими змінами логічне співвідношення між статтями 152/153 та статтями 155/156 остаточно

---

¹ Чугуніков І. І. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи на порозі змін. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 2. Том 2. С. 117.

поновлено і, на нашу думку, саме в такій редакції стаття 155 повинна була викладена у 2018 році. Ч. 2 ст. 155 КК України також зазнала змін, зокрема її доповнено такими кваліфікуючими ознаками як надання грошової чи іншої винагороди потерпілій особі чи третій особі, або обіцянка такої винагороди.

Також Законом України № 1256-IX від 18.02.2021 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції)» Розділ IV КК України було доповнено ст. 156-1. «Домагання дитини для сексуальних цілей». Частиною першою цієї статті встановлено кримінальну відповідальність за пропозицію зустрічі, яка зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно такої особи будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася. Частиною другою цієї передбачено відповідальність за пропозицію зустрічі, яка зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, неповнолітній особі з метою втягнення останньої у виготовлення дитячої порнографії, якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася. У ч. 3 ст. 156-1 КК України закріплені кваліфіковані види правопорушення, зокрема вчинення злочину повторно, за попередньою змовою групою осіб, щодо малолітньої особи.

Законом України № 1256-IX від 18.02.2021 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції)» також внесено зміни і до Розділу XII КК України, зокрема Розділ XII доповнено статтею 301-1 «Одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження» та статтею 301-2 «Проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи».

Наразі систему кримінальних правопорушень проти статевої недоторканості дитини складають: частина 3 та 4 ст. 152 «Згвалтування», частина 3 та 4 ст. 153 «Сексуальне насильство», ст. 154 «Примушування до вступу в статевий зв'язок», ст. 155 «Вчинення дій

сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку», ст. 156 «Розбещення неповнолітніх», ст. 156⁻¹ «Домагання дитини для сексуальних цілей». Незважаючи на те, що всі перераховані статті мають різні назви, діяння, які описані в них охоплюються терміном «сексуальне насильство». Детальний юридичний аналіз перерахованих складів кримінальних правопорушень значно розширить предмет нашого дослідження, а тому ми детально зупинимося лише на юридичному аналізі кримінальних правопорушень, передбачених статтями 155 та 156 КК України. Оскільки означені правопорушення мають всі ознаки сексуального насильства, то в межах нашого дослідження ми також будемо використовувати зазначений термін для позначення кримінальних правопорушень передбачених статтями 155 та 156 КК України.

2.2. Об'єкт «сексуального насильства»

Вчення про об'єкт злочину є одним з основних розділів вчення про злочин. Погляди, ідеї і уявлення, якими керується законодавець, встановлюючи заборони і веління, пронизують всі кримінально-правові норми. На підставі родового об'єкта законодавець здійснює поділ Особливої частини Кримінального кодексу. В. Тацій зазначає, що правильна класифікація об'єктів злочину має важливе теоретичне і практичне значення, тому що дозволяє більш повно з'ясувати їх суть, а також суть тих відносин, які охороняються кримінальним законом, визначити вплив об'єкта на розвиток кримінального законодавства, сприяє вдосконаленню практики застосування чинних кримінально-правових норм»¹.

Об'єкти злочинів прийнято умовно класифікувати «по вертикалі» на загальний, родовий і безпосередній і «по горизонталі» на основний, додатковий і факультативний.

Класифікація «по вертикалі» (загальний, родовий та безпосередній) цілком відповідає потребам практики, є дуже логічною, оскільки ґрунтується на співвідношенні філософських категорій «загального», «особливого» та «окремого». Загальним тут є вся сукупність охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин (загальний об'єкт); особливим – окремі однорідні за своїми

---

¹ Тацій В. Я. Об'єкт та предмет злочину в радянському кримінальному праві. Харків, 1988. С. 78.

властивостями групи суспільних відносин, охоронювані певною сукупністю кримінально-правових норм (родовий об'єкт); окремим – конкретні суспільні відносини, охоронювані конкретними кримінально-правовими нормами від конкретних злочинних посягань (безпосередній об'єкт). Така класифікація дає змогу визначити об'єкти кримінально-правової охорони на різних рівнях їх узагальнення¹.

Класифікація «по горизонталі» (основний, додатковий і факультативний) полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяються основний (головний) та додатковий об'єкти. Необхідність у такій класифікації виникає тоді, коли один і той самий злочин одночасно заподіює шкоду декільком суспільним відносинам. Тобто такі злочини мають декілька безпосередніх об'єктів, із яких законодавець, як правило, виділяє один, найбільш важливий, що вирішальною мірою визначає суспільну небезпечність даного злочину, структуру відповідного складу та його місце в системі Особливої частини КК України².

Загальним об'єктом злочину вважається сукупність всіх суспільних відносин, які прийняті під охорону чинного закону про кримінальну відповідальність.

Родовим (видовим) об'єктом злочину визнають окрему групу однорідних чи тотожних суспільних відносин, що охороняються єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм. Родовий об'єкт утворює певну сферу суспільних відносин з власно притаманними їй спільними рисами, на які посягає група злочинів. Ці суспільні відносини характеризуються однорідністю та взаємозалежністю. Саме родовий об'єкт покладений в основу систематизації сучасного українського кримінального законодавства, де за ознаками однорідності охоронюваних суспільних відносин законодавець відокремлює розділи Особливої частини КК.

Безпосереднім об'єктом злочину вважаються конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певною кримінально-правовою нормою і яким завдається шкода злочином. Безпосередній об'єкт є обов'язковою ознакою будь-якого складу злочину і саме на нього здійснюється злочинне посягання.

Основним безпосереднім об'єктом злочину визнаються такі суспільні відносини, порушення яких становить соціальну сутність конкретного злочину та з метою охорони яких законодавцем

---

¹ Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і доп. Харків, 2010. С. 105.

² Там само. С. 107.

встановлено кримінально-правову норму, що передбачає відповідальність за її порушення.

Додатковим безпосереднім об'єктом злочину вважаються такі суспільні відносини, посягання на які не складає змісту злочину і не є основною метою законодавця їх захисту, але які завжди порушуються паралельно з основним об'єктом. Іншими словами це такі відносини, яким завжди автоматично завдається шкода від злочину, але не за ради власно їх законодавцем створювалася конкретна норма.

Факультативний безпосередній об'єкт злочину – це суспільні відносини, яким при вчиненні конкретного злочину може бути спричинена шкода, але вони спеціально не перебувають під охороною даного злочину, а, як правило, охороняються іншою нормою Кримінального кодексу¹.

Незважаючи на усталену класифікацію об'єктів злочинів однією з найбільш дискусійних тем сучасної національної науки кримінального права є визначення змісту поняття об'єкта злочину. Існує декілька точок зору на дану проблему, які сходяться тільки в одному, що об'єктом злочину є те, чому заподіюється шкода.

На початку ХІХ століття вчення про об'єкт злочину розроблялося в рамках нормативістського напрямку в кримінальному праві і майже відразу після цього продовжило свій «бурхливий» розвиток, зумовлюючи виникнення численних теорій та концепцій².

Провівши ретроспективний аналіз підходів до визначення об'єкту злочину, В. Грищук визначив такі історичні моделі підходів до визначення об'єкту злочину:

- 1) захищений правом інтерес (Р. Ієрінг, Ф. Ліст, Б. Нікіфоров);
- 2) суб'єктивне право (Д. Спасович, А. Фейєрбах);
- 3) безпека і добробут громадян (О. Кістяківський);
- 4) блага та інтереси, що охороняються законом (правові блага) (Г. Колоколов, Є. Немировський, А. Круглевський);
- 5) а) правові норми і конкретні блага та інтереси (М. Сергеевський); б) посередній об'єкт – порушуваний припис, норма, а безпосередній об'єкт – суспільне відношення, що є реальним виявом цього припису (І. Фойницький); в) з формальної сторони є блага та інтереси, що охороняються нормою (Л. Білогриць-Котляревський); г) норма права в її реальному бутті (М. Таганцев);

---

¹ Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. ; за ред. д.ю.н., проф. В. О. Меркулової, д.ю.н., доц. В. Я. Конопельського. Одеса, 2017. С. 107-110.

² Об'єкт злочину. URL : <https://crimpravo.com/slovnyk-kryminalne-pravo/obyekt-zlochynu.html> (дата звернення: 28.03.2022).

- 6) окремі особи та групи осіб (П. Калмиков);
- 7) охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (А. Піонтковський, Є. Фролов, В. Тацій)¹.

Найбільш поширеними сучасними концепціями об'єкта складу злочину в теорії кримінального права на думку В. Грищука є наступні:

1) об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (М. Бажанов, В. Грищук, Н. Гуторова, Б. Кириць, М. Коржанський, В. Навроцький, А. Савченко, В. Тацій, Ю. Шевцов та ін.);

2) об'єкт злочину – соціальні блага (цінності), що охороняються кримінальним законом (С. Гавриш, П. Матишевський, Є. Фесенко);

3) об'єкт злочину – людина незалежно від віку, розумового розвитку, соціального статусу і т.д. (Г. Новосьолов);

4) об'єкт злочину – окремі особи або багато осіб (І. Козаченко, З. Незнамова);

5) об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом соціально значимі цінності, інтереси, блага (А. Наумов, А. Пашковська);

6) об'єкт злочину – суспільні відносини, що являють собою відповідний порядок, встановлений приписами правових норм, а також соціальні блага (Г. Чеботарьова);

7) об'єкт злочину двоякий – соціальна оболонка є завжди першим об'єктом, а всі інші об'єкти перебувають всередині цієї оболонки (В. Трубніков);

8) об'єкт злочину – охоронюваний кримінальним законом порядок суспільних відносин (П. Андрушко О. Костенко, А. Ландіна);

9) об'єкт злочину – правовідносини (О. Готін, С. Лихова, Л. Медіна та ін.);

10) об'єкт злочину – суспільні відносини та певні блага та інтереси (П. Фріс)².

Не вдаючись до детального аналізу перерахованих концепцій, оскільки це значно розширить рамки нашого дослідження, зазначимо, що на нашу думку, «об'єкт злочину – суспільні відносини» – це всеохоплююча категорія, тому що тільки через суспільні відносини можуть виражатися/визнаватися блага, права, цінності, тощо. Також зазначимо, що поняття «суспільні відносини» значно ширше ніж вищенаведені. Вважаємо, що слід погодитися з твердженням А. Музики та Є. Лащука, що категорія «суспільні відносини» використовується у

---

¹ Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина : навч. посібник. 2-е вид., змін. та доп. Львів, 2019. С. 199

² Там само.

багатьох науках, тому її називають універсальною, а кримінально-правова доктрина адаптувала цю категорію для своїх потреб¹.

Саме тому в нашому дослідженні об'єкт кримінальних правопорушень «сексуальне насильство» щодо неповнолітніх буде висвітлено з точки зору концепції об'єкт кримінального правопорушення – суспільні відносини.

Розділ IV Особливої частини КК України має назву «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості». Отже з впевненістю можна сказати, що законодавець родовим об'єктом статевих злочинів вважає саме статеву свободу та статеву недоторканість в залежності від потерпілої особи. Поряд з тим у науковій літературі точаться дискусії з приводу родового об'єкту «Статева свобода та статева недоторканість особи», оскільки сфера статевих відносин також захищається і кримінально-правовими нормами, які передбачають відповідальність за посягання на моральність.

Так, Л. Дорош вважає родовим об'єктом злочинів, які містяться у розділі IV Особливої частини КК України, виключно статеву свободу та статеву недоторканість. Відтак, дослідниця під статевою свободою особи розуміє право особи самовизначення у сфері статевих відносин, тобто її реальну можливість вступати в добровільне сексуальне спілкування з обраним партнером у будь-який час і у будь-якій сексуально прийнятній формі за умови, що воно не суперечить нормативно-правовим приписам щодо охорони особи та громадського порядку. Статева недоторканість на думку Л. Дорош означає неприпустимість сексуального спілкування з дітьми, які не досягли статевої зрілості, та особами, які внаслідок хворобливого психічного стану не усвідомлюють наслідків та соціального значення такого спілкування².

Подібної думки дотримується і С. Чмут, який визнає статеву свободу і статеву недоторканість особи родовим об'єктом злочинів, які містяться у розділі IV Особливої частини КК України. Особа набуває повної статевої свободи – зазначає вчений, з досягненням віку, коли держава законодавчо визначає її право утворити нову суспільну ланку – сім'ю. До цього часу держава гарантує та забезпечує гармонійний

---

¹ Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монограф. Київ, 2011.

² Дорош Л. В. Статева недоторканість та її кримінально-правова охорона. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2007. Вип. 14. С. 67-75.

фізичний та психічний статевий розвиток дитини, створюючи навколо неї правовий статус «статевої недоторканості»¹.

О. Дудоров також вважає, що статева свобода і статева недоторканість особи виступають родовим об'єктом злочинів, норми про відповідальність за які об'єднані в розділ IV Особливої частини чинного КК України². Під статевою свободою вчений пропонує розуміти право особи самостійно обирати собі партнера для сексуального спілкування, форму такого спілкування і не допускати у сфері сексуального спілкування будь-якого примусу. Доросла і психічно здорова людина сама визначає, з ким і в який спосіб вона задовольнятиме власні статеві потреби. Інакше кажучи, статева свобода пов'язується із спроможністю особи розпоряджатись собою у сфері сексуального спілкування.

Натомість статева недоторканість означає охоронюваний кримінальним законом стан, за якого забороняється вступати у сексуальні контакти з особою, яка з певних причин (наприклад, через недосягнення статевої зрілості) не є носієм статевої свободи. Взагалі недоторканість, будучи поняттям абсолютним, означає, що певні інтереси недоторканої особи за жодних умов не можуть бути порушені іншою особою, а будь-які сексуальні дії, вчинені щодо недоторканої особи, визнаються кримінально караними. Стверджувати при цьому, що згода особи, яка не є носієм статевої свободи, на сексуальні контакти з нею жодного юридичного значення не має, буде, мабуть, не зовсім точно, оскільки така згода у певних випадках впливає на кваліфікацію³.

Зокрема, О. Джужа вважає, що крім статевої свободи та статевої недоторканості родовий об'єкт злочинів, що містяться у розділі IV Особливої частини КК України, становить також і статева мораль⁴. На думку вченого статева свобода – це суспільні відносини у сфері реалізації сексуального самовизначення особи. Під статевою недоторканістю науковець розуміє суспільні відносини у сфері статевого життя, що визначають абсолютну заборону вступу у статеві відносини з недоторканими особами. Недоторканими у статевому розумінні є як неповнолітні, які в силу певних фізичних та психічних

---

¹ Чмут С. В. Кримінальна відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості : монограф. Запоріжжя, 2011. С. 58.

² Дудоров О. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : наук.-практ. посібник. Луганськ, 2011. С. 7.

³ Там само. С. 13-14.

⁴ Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством : монограф. Київ, 2009. С. 32

вад нездатні усвідомлювати свою статеву свободу, так і неповнолітні до 16-річного віку або до досягнення статевої зрілості.

Під статевою моральністю дослідник розуміє правила поведінки у сфері сексуальних відносин, які підтримуються більшістю суспільства. На ці відносини посягають такі злочини, як ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК), створення або утримання місць розпусти звідництво (ст. 302 КК), сутенерство або втягнення особи в зайняття проституцією (ст. 303 КК). Також О. Джу́жа пропонує перенести статті 301, 302 і 303 до розділу IV Особливої частини КК України, змінивши його назву на «Злочини проти статевої волі і моральності»¹.

Подібну думку висловлює також І. Бандурка, яка пропонує ст. 301, 302, 303 з розділу XII Особливої частини КК «Злочини проти громадського порядку та моральності» виключити, а їхні удосконалені аналоги (норми про відповідальність за втягнення у створення порнографічних предметів, сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією чи перешкоджання припиненню нею цього заняття, обіг предметів порнографічного характеру, утворення або утримання місць розпусти і звідництво) включити до розділу IV Особливої частини КК України. Зазначається, що назву останнього у випадку реалізації висунутої ідеї варто буде уточнити².

Родовим об'єктом статевих злочинів на думку М. Коржанського є чинний у демократичному суспільстві уклад у галузі статевих відносин. Також автор виокремлює вимоги до вищезазначеного укладу статевих відносин:

- 1) статеві зносини допускаються тільки між особами різної статі, кожна з яких досягла певного віку та фізичної і психічної зрілості;
- 2) статеві зносини виникають і ґрунтуються на підставі взаємної поваги, добровільності та рівності;
- 3) переважною формою статевих стосунків є шлюб³.

Подібну думку висловлює і А. Шеремет. Він вважає, що всі статеві злочини, незважаючи на їхні суттєві відмінності у ступені суспільної небезпеки і за характером дії, посягають на один родовий об'єкт – уклад

---

¹ Там само. С. 33-34

² Бандурка І. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2010. С. 12

³ Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навч. посібник. 3-тє вид., доп. та перероб. Київ, 2007. С. 176

статевих відносин¹. Проте автор зазначає, що уклад статевих відносин повинен ґрунтуватися на нормах статевої моралі.

На думку Л. Козлюк для забезпечення кримінально-правової охорони статевих відносин, доцільно було б формулювати родовий об'єкт статевих злочинів як установлений порядок статевих відносин між людьми, що визначає їх статево свободу чи статево недоторканість².

О. Світличний вважає, що родовим об'єктом злочинів, об'єднаних у Розділі IV Особливої частини КК «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості», виступає безпека статевої сфери життєдіяльності особи, яка складається із двох основних безпосередніх об'єктів посягань – статевої свободи та статевої недоторканості³.

Так, О. Світличний підтримує запропоноване Г. П. Краснюком твердження, що визначення родового об'єкту статевих злочинів через сукупність основних безпосередніх об'єктів цих злочинів, а саме «статевої свободи та статевої недоторканості» є дещо некоректним. Більш точному визначенню сутності об'єкта статевих злочинів буде сприяти введення у науковий обіг єдиного визначення, котре б включало в себе статево недоторканість і статево свободу. Використання терміна «сексуальна безпека» дає змогу, по-перше, підкреслити, що статево недоторканість і статево свобода, – поняття однопорядкові, взаємопов'язані; по-друге, наочно показати, що об'єкт сексуальних злочинів проти неповнолітніх, незважаючи на яскраво виражену специфіку, все ж таки є невід'ємною частиною родового об'єкта статевих злочинів; по-третє, більш точно відображає сутність об'єкта статевих злочинів, що полягає насамперед у безпеці особи у сфері сексуальних відносин. Далі О. Світличний зазначає, що безпека життєдіяльності людини передбачає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави, людства від потенційних і реальних загроз та у цій якості є однією із найважливіших цінностей суспільного буття людини, обов'язковою передумовою існування і подальшого розвитку людства. «Безпека людини – слушно вказують М. Панов та В. Тихий, – це об'єктивний стан і суб'єктивне відчуття фізичної, майнової, соціальної (матеріальної), психологічної і моральної захищеності людини, її прав і свобод. Людина перебуває в

¹ Шеремет А. П. Злочини проти статевої свободи : монограф. Чернівці, 2007. С. 10.

² Козлюк Л. Г. Проблема визначення об'єкта статевих злочинів, які вчиняються щодо неповнолітніх. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 1. С. 180.

³ Світличний О. О. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2012. С. 72

безпеці, коли вона, її права і свободи надійно захищені (забезпечені, гарантовані). Інакше кажучи, саме права і свободи людини та їх гарантії і забезпечують її безпеку. Адже права людини притаманні їй природі, без них вона не може існувати як людська істота». Опираючись на твердження М. Панова та В. Тихого, О. Світличний зазначає, що безпека статевої сфери життєдіяльності особи є найважливішою цінністю людини, має забезпечувати саме продовження людського роду як біологічного різновиду, вільне існування та розвиток особистості, суспільства, людства. Безпека статевої сфери життєдіяльності особи, й сама безпека загалом, виступає передумовою функціонування й розвитку людства має два аспекти, що знаходяться у об'єктивній та суб'єктивній площинах свого буття. Об'єктивна площина відображає рівень реальної захищеності статевої сфери життєдіяльності особи системою законодавства, правоохоронними заходами, використання матеріальних ресурсів, реалізація комплексу інших заходів щодо захищеності прав і свобод особи людини у сфері статевої життєдіяльності. Суб'єктивна площина віддзеркалюється у індивідуальній, груповій та загальній свідомості, відчутті стану безпеки статевої сфери життєдіяльності. Відчуття своєї особистої захищеності прав і свобод людини у сфері статевої життєдіяльності, впевненості у нормальній роботі державних і суспільних інститутів щодо її забезпечення, утворюють стан спокою та захищеності особистості у такій делікатній сфері як статеві сфера життєдіяльності. Безумовно, людина має значний об'єм прав і свобод у сфері статевої життєдіяльності. Утім, законодавець особливо виділяє право на статеву свободу та право на статеву недоторканість як системні та найбільш важливі, а відтак потребують захисту кримінально-правовими засобами. Саме з цих позицій, на думку О. Світличного, родовим об'єктом злочинів, об'єднаних у Розділі IV Особливої частини КК «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості», виступає безпека статевої сфери життєдіяльності особи, яка складається із двох основних безпосередніх об'єктів посягань – статевої свободи та статевої недоторканості¹.

Перелічені думки вчених є аргументованими та досить цікавими з точки зору удосконалення кримінального права, проте ми все ж таки підтримуємо тих науковців, які вважають лише статеву свободу та статеву недоторканість родовим об'єктом кримінальних правопорушень, що розміщені у Розділі IV Особливої частини КК

---

¹ Там само. С. 71-72.

України. На наш погляд, твердження О. Світличного, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень, які розміщені у Розділі IV Особливої частини КК України, є «безпека статевої сфери життєдіяльності особи» є досить дискусійним. Так, на нашу думку, об'єкт – безпека статевої сфери життєдіяльності особи не вписується в рамки родового об'єкту кримінальних правопорушень, об'єднаних в Розділі IV Особливої частини КК України. Безпека статевої сфери життєдіяльності особи, на нашу думку, може виступати об'єктом ряду кримінальних правопорушень, які не містяться в Розділі IV Особливої частини КК України, проте вчинення яких безпосередньо пов'язано із статевою сферою життя особи. Так, наприклад, безпека статевої сфери життєдіяльності особи може виступати родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 130, 133 КК України. Такий висновок можна зробити з того, що в більшості випадків зараження вірусом імунодефіциту людини/венеричною хворобою відбувається внаслідок вчинення статевого акту, а статевий акт, який вчиняє особа, хвора на ВІЛ чи має будь-яке венеричне захворювання порушує право особи на безпеку під час статевих відносин – безпеку статевої сфери життєдіяльності. Також можна сказати що безпека статевої сфери життєдіяльності особи може виступати в якості об'єкта таких кримінальних правопорушень як торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (ст. 149 КК України) та сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України) оскільки під час вчинення вказаних злочинів відбувається посягання також і на статеvu сферу життя особи.

Що стосується думки авторів, які вважають суспільну мораль родовим об'єктом статевих злочинів, хотілося б зазначити, що при статевому посяганні, в деякій мірі зачіпається також і моральна сторона, проте в даному випадку мова може йти лише про моральність як додатковий безпосередній об'єкт посягання.

Якщо вести мову про уклад статевих відносин чи установлений порядок статевих відносин між людьми (на нашу думку обидва визначення мають однакове змістовне навантаження – В.П., В.Ф.) то ці поняття є абстрактними, розмитими. Незрозуміло, що розуміється під укладом статевих відносин чи установленим порядком статевих відносин між людьми. Крім того не зовсім правильно вести мову про якийсь порядок чи уклад статевих відносин в умовах статевої вседозволеності та відсутності табу, де сфера статевого життя особи є глибоко особистою і базується лише на вихованні, моральності та вподобаннях особи, а не на суспільному схваленні. Кожен визначає для

себе особисто, що є допустимим в статевих відносинах з іншою особою, не виходячи за рамки закону, а що недопустимим.

Розпочинаючи аналіз безпосереднього об'єкту кримінальних правопорушень «сексуальне насильство» щодо неповнолітніх зазначимо, що існують такі підходи розуміння безпосереднього об'єкта «сексуального насильства» щодо неповнолітніх:

- статева недоторканість неповнолітніх;
- статева недоторканість і нормальний фізичний та психічний розвиток неповнолітнього;
- нормальний фізичний та психічний розвиток неповнолітнього;
- нормальний статевий розвиток.

Так, А. Шеремет вважає, що сексуальне насильство порушує нормальний фізичний і психічний розвиток неповнолітніх, розбещує їх морально, розвиває неправильне, з моральної точки зору, уявлення щодо статевих відносин та статевого життя, а інколи й відхилення від моральних норм статевого життя¹. Вчені В. Борисов і Л. Дорош вказують, що вчинення сексуального насильства щодо неповнолітніх посягає на нормальне моральне та фізичне становлення неповнолітніх, формує аморальні погляди у дитини². Л. Мороз вважає, що при сексуальному насильстві щодо неповнолітніх заподіюється велика шкода фізичному, психічному та духовному розвитку неповнолітніх³.

С. Косенко також вказує, що сексуальне насильство посягає на нормальний статевий розвиток неповнолітніх⁴. Проте пізніше дослідниця змінила свою думку, вказавши, що безпосереднім об'єктом є статева недоторканість неповнолітніх, а в разі застосування насильства – здоров'я цієї найбільш незахищеної частини населення.

Наразі О. Дудоров безпосереднім об'єктом сексуального насильства вважає статеву недоторканість особи, нормальний розвиток неповнолітніх⁵. Подібну думку висловлює М. Мельник⁶. О. Світличний вважає основним безпосереднім об'єктом сексуального насильства

---

¹ Шеремет А. П. Знач. твір. С. 114-115

² Кримінальний кодекс України: наук.-практ. коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ, 2003. С. 448.

³ Мороз Л. Кримінально-правова охорона неповнолітніх жертв статевих злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 9. С. 133.

⁴ Косенко С. Захист неповнолітніх потерпілих від статевих злочинів (на прикладі кримінального законодавства зарубіжних країн). *Право України*. 2003. № 2. С. 35.

⁵ Дудоров О. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : наук.-практ. посібник. Луганськ, 2011. С. 252.

⁶ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-е вид., перероб. та доп. ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ, 2008. С. 381.

щодо неповнолітніх статево недоторканість, як суспільні відносини із забезпечення абсолютної інформаційної (психічної) та тілесної (фізичної) недоторканості неповнолітньої особи. Також дослідник виокремлює додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт сексуального насильства щодо неповнолітніх – статево виховання та статевий розвиток неповнолітньої особи¹.

Ю. Александров вважає, що лише статево недоторканість особи, яка не досягла 16 років є об'єктом сексуального насильства щодо неповнолітніх².

Проаналізувавши погляди вчених на проблематику визначення об'єкту сексуального насильства, зазначимо, що у випадку якщо б об'єктом сексуального насильства щодо неповнолітніх законодавець визнав нормальний фізичний та психічний розвиток неповнолітнього, то тоді всі злочини, які посягають на неповнолітніх довелось б виділити в окремий розділ Особливої частини КК України, оскільки внаслідок вчинення злочину відносно неповнолітнього завжди порушується його фізичний чи психічний розвиток. Тобто законодавець в такому випадку зібрав би в один розділ всі злочини, які вчиняються відносно неповнолітніх і назвав би розділ, наприклад, злочини, які посягають на нормальний фізичний та психічний розвиток неповнолітніх, чи взагалі злочини проти неповнолітніх.

Ми вважаємо основним безпосереднім об'єктом сексуального насильства щодо неповнолітніх може бути лише статево недоторканість дитини.

Нормальний фізичний, психічний чи статевий розвиток, статево виховання, моральний та духовний розвиток, на нашу думку, є тими складовими, які охоплюються поняттям статево недоторканість неповнолітньої особи, тобто її складовими.

Статево недоторканість неповнолітньої особи – це такі соціально-правові умови, що комплексно сприяють фізичному, психічному та моральному розвитку особи у віці від народження і до 18 років до прийнятного у суспільстві рівня і в той же час встановлюють заборону на вчинення сексуальних дій із такими особами.

Що стосується віку потерпілої особи, то безпосередньо у ч. 1 ст. 155 та ч. 1 ст. 156 КК України вказано, що потерпілою від сексуального насильства є особа якій на момент вчинення злочину не виповнилося 16 років.

---

¹ Світличний О. О. Знач. твір. С. 148

² Александров Ю. В. Злочини проти статевої свобод. *Юридичний вісник України*. 2002. № 4. С. 9.

Ураховуючи добровільний характер сексуального насильства, можемо сказати, що закріплений у диспозиції ч. 1 ст. 155 та ч.1 ст. 156 КК України 16-річний вік є так званим «віком сексуальної згоди». «Вік сексуальної згоди» активно починає вживатися у національній юриспруденції після прийняття Законів від 6 грудня 2017 р. та від 14 березня 2018 р. З цього приводу є доречною думка О. Дудорова та К. Задоя, які вказують, що частини четверті статей 152 і 153 КК, викладених у редакції Закону від 6 грудня 2017 р., передбачаючи відповідальність за вчинення дій сексуального характеру щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, є не лише аналогами притаманного англо-американській правовій системі статутного згвалтування, а й означають втілення у правову систему України європейського концепту «вік сексуальної згоди», у межах якого виключається виправдання винуватим своїх дій із посиленням на згоду потерпілої особи, яка не досягла певного віку. Щоправда, те саме можна сказати про викладену в редакції Закону від 14 березня 2018 р. ст. 155 КК, у якій своєрідним критерієм (показником) статевої недоторканності особи визначений вже не 14-річний, а 16-річний вік¹. Також слід погодитися із думкою вказаних науковців з приводу того, що «вік сексуальної згоди» є конвенційним концептом² оскільки бере початок з рекомендацій, які містяться у ст. 18 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, а саме рекомендацій кожній країні визначити і закріпити на законодавчому рівні вік, до досягнення якого забороняється займатися діяльністю сексуального характеру з дитиною. До того ж, незважаючи на рекомендації закріпити вік до досягнення якого заборонено вчиняти дії сексуального характеру відносно такої особи, у більшості країн «вік сексуальної згоди» визначається як вік з якого особа може надати згоду на вчинення відносно себе дій сексуального характеру.

Так, Агентство Європейського Союзу з основних прав визначає «вік сексуальної згоди» як вік з якого дитина може вирішити займатися сексом з кимось чи ні³. ЮНІСЕФ – міжнародна організація, яка діє під

---

¹ Дудоров О. О. Задоя К. П. «Вік сексуальної згоди» у міжнародному праві, кримінально-правовій доктрині та кримінальному кодексі України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 1. С. 76.

² Дудоров О. О. Задоя К. П. Конвенційний концепт «вік сексуальної згоди» у Кримінальному кодексі України: сучасний стан і перспективи. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 123

³ Consent for sexual activity with an. URL : <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/mapping-minimum-age-requirements/sexual-consent> (дата звернення: 28.03.2022).

егідою ООН визначає «вік сексуальної згоди» як вік, з якого особа вважається здатною дати згоду на сексуальну активність¹. У більшості країн Європи «вік сексуальної згоди» становить 16 років, проте в деяких країнах він становить 14, 15, 17 та 18 років. Країнами які встановили «вік сексуальної згоди на рівні 14 років є Австрія, Німеччина, Естонія, Болгарія та Хорватія. 15-річний вік встановили Чехія, Данія, Греція, Франція, Угорщина, Польща, Румунія, Словенія, Словаччина. В Ірландії та на Кіпрі, вік сексуальної згоди становить 17 років. Мальта єдина країна, яка встановила «вік сексуальної згоди» на рівні 18 років.

У США вік сексуальної згоди – це мінімальний віковий ліміт, при якому фізична особа вважається юридично достатньо повнолітньою для згоди на участь у сексуальній діяльності². В той же час для кримінального врегулювання добровільних статевих відносин поряд з визначенням «вік сексуальної згоди» вживаються визначення «мінімальний вік жертви» – це вік, до настання якого особа не може давати згоду на статевий акт за жодних обставин, «віковий диференціал» – максимальна різниця у віці між жертвою та винною особою, коли фізична особа може на законних підставах погодитися на статевий акт, «мінімальний вік винної особи» – це вік, до якого особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення сексуальних дій з неповнолітніми³. Трішки виходячи за рамки дослідження, хотілося б зазначити, що поняття «мінімальний вік жертви» та його використання у законодавстві, на нашу думку, потребує вивчення та імплементації у вітчизняне кримінальне законодавство, зокрема для вдосконалення частин 4 статей 152 та 153 КК України, оскільки нинішня редакція зазначених норм є конструктивно невдалою, такою, що, в деякій мірі закріплює право особи надати згоду на вчинення відносно неї дій сексуального характеру, що на нашу думку є неприпустимим, оскільки особа у віці до 14 років не завжди може усвідомлювати характер таких дій.

Продовжуючи дослідження віку сексуальної згоди зазначимо, що в США він закріплений на рівні 16-18 років в залежності від штату. У більшості штатів (34) це 16 років. У решті штатів вік згоди становить

---

¹ Legal minimum ages and the realization of adolescents' rights. URL : <https://www.unicef.org/lac/media/2806/file> (дата звернення: 28.03.2022).

² Statutory Rape and Child Abuse. URL : <https://prochoicemd.org/rights-pregnant-youth-maryland/safety-information/statutory-rape-child-abuse/> (дата звернення: 28.03.2022).

³ Statutory Rape: A Guide to State Laws and Reporting Requirements. URL : <https://aspe.hhs.gov/report/statutory-rape-guide-state-laws-and-reporting-requirements-summary-current-state-laws/sexual-intercourse-minors> (дата звернення: 28.03.2022).

або 17, або 18 років (6 та 11 штатів відповідно)¹.

Що стосується України, то слід зазначити, що конвекційний концепт «вік сексуальної згоди» був закріплений у статті 156 КК України ще до змін, внесених Законом України від 14 березня 2018 р. та навіть до ратифікації у 2012 році Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Вважаємо, що вік сексуальної згоди – це універсальна категорія, яка опираючись на вік неповнолітньої особи визнає злочином будь-які дії сексуальної спрямованості вчинені відносно особи, яка не досягла цього віку. Також можна сказати, що «вік сексуальної згоди» є віком потерпілої особи, а отже можна сказати, що конвекційний концепт «вік сексуальної згоди» може вживатися у широкому та вузькому значеннях.

Також слід зазначити, що у наукових колах неодноразово висвітлювалося питання про необхідність підвищення віку потерпілої особи, а отже і віку сексуальної згоди до 18 років.

Так, С. Авраменко досліджуючи питання розслідування розпусних дій виокремлює ряд аргументів на користь підвищення віку потерпілої особи до 18 років. На думку дослідниці підвищення віку, по-перше, узгодить назву статті 156 КК з диспозицією ч. 1 цієї норми, по-друге, норми українського Кримінального кодексу будуть узгоджуватися із положеннями міжнародних договорів, що ратифіковані Верховною Радою України вже довгий час; по-третє, кримінально-правовою охороною буде охоплена різноманітна сфера статевої недоторканності неповнолітніх, в четверте, нормальне статеve становлення особи у період неповноліття буде закладати високі ідеали родинних цінностей та сприяти гармонійному розвитку нового покоління громадян України².

За підвищення віку виступає і О. Світличний. Вчений зазначає, що статева сфера життєдіяльності молоді її безпека є надважливою з точки зору уразливості, особливо маючи на увазі значну латентність вчинених статевих злочинів проти неповнолітніх. Відтак, пропозиція щодо підвищення віку потерпілої особи від сексуального насильства до вісімнадцяти років є актуальною та витребуваною сучасною суспільно-правовою думкою³.

---

¹ Statutory Rape: A Guide to State Laws and Reporting Requirements. URL : <https://aspe.hhs.gov/report/statutory-rape-guide-state-laws-and-reporting-requirements-summary-current-state-laws/sexual-intercourse-minors> (дата звернення: 28.03.2022).

² Авраменко С. М. Розслідування розбещення неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. С. 70-71.

³ Світличний О. О. Зазнач. твір. С. 88.

Основним аргументом на користь підвищення віку потерпілої особи до 18 років, на думку О. Світличного є фізіологічний та психічний розвиток дитини. Науковець вказує, що особливості психофізичного статевого становлення особистості не виокремлюють досягнення 16-річного віку, як певного рубіжного підсумку розвитку неповнолітніх, навпаки, період з 15 до 18 років, що визначається як рання юність, виступає періодом завершення фізичного дозрівання організму. Наступним аргументом О. Світличний вказує те, що у сучасних умовах в Україні у цілому та в окремих її регіонах запроваджується комплекс організаційний, правових, виховних та інших заходів, спрямованих на убезпечення неповнолітніх від злочинів, пивного алкоголізму, наркотичної залежності тощо. Обмеження вільного пересування неповнолітніх містами після 22 години вечора, заборона продажу пива та цигарок неповнолітнім та інше, безумовно, сприяють відновленню правопорядку та суттєво знижують віктимність та криміногенність молодіжного середовища. В якості третього аргументу дослідник наводить положення про те, що у кримінальному законодавстві багатьох країн відповідальності за сексуальне насильство щодо неповнолітніх встановлена виключно для осіб, що досягли вісімнадцятирічного віку. Таким чином, законодавець покладає всю повноту соціального контролю за сексуальними відносинами у суспільстві на повнолітніх членів. Заперечуючи за неповнолітніми повноцінне соціальне та фактичне усвідомлення усіх негативних наслідків їхніх передчасних сексуальних відносин із своїми однолітками, з одного боку, та дорослими особами, – з іншого. Четвертим аргументом на користь підвищення є те, що визнаючи потерпілою від сексуального насильства особу, яка не досягла шістнадцятирічного віку, законодавець штучно позбавив кримінально-правового захисту осіб, що з об'єктивних причин не досягли статевої зрілості й знаходяться у активній фазі статевого розвитку. Далі, на користь зазначеного аргументу дослідник наводить результати дослідження С. Чмута, який досліджуючи питання про доцільність заміни ознаки статевої зрілості віковою ознакою, обґрунтовує його на результатах багатьох судово-медичних досліджень, що свідчать, – статевая зрілість у підлітків здебільшого настає з 18 років, статеві зносини з цього віку не становлять небезпеки і не завдають шкоди формуванню здорової повноцінної людини. Цей дослідник, – продовжує О. Світличний, – доводить, що за результатами багатьох судово-медичних досліджень статевая зрілість настає: з 13 років – у 3 %, з 14 років – у 8 %; з 15 років – 30 %, з 16 років – у 40 % обстежених на

предмет статевого стану малолітніх та неповнолітніх осіб. З досягненням 18 років більшість осіб як жіночої, так і чоловічої статі є статевозрілими особами. Отже, досягнення зазначеного віку свідчить не тільки про статевозрілий стан, а й про набуття необхідних знань та певного життєвого досвіду. У якості п'ятого аргументу О. Світличний зазначає, що судова практика зорієнтована на незастосування кримінального покарання в разі вчинення сексуальних дій неповнолітніми між собою. Науковець зазначає, що ще у постанові Пленуму Верховного Суду СРСР від 25.03.1964 «Про судову практику у справах про зґвалтування» розтлумачувалось, що особи, які досягли 16-річного віку, несуть кримінальну відповідальність як за зґвалтування, так і за інші статеві злочини. Натомість, при вирішенні питання про кримінальну відповідальність осіб, які не досягли повноліття, за сексуальне насильство щодо неповнолітніх, суди мають враховувати, що закон у зазначених випадках спрямований на нормальний розвиток неповнолітніх кожної статі. Тому, в кожному конкретному випадку, виходячи з віку обох неповнолітніх, даних, що характеризують їх особи, наслідків, що настали, та інших обставин справи, суди повинні обговорювати питання про доцільність застосування до неповнолітнього заходів кримінального покарання. Рекомендувати судам з вказаних видів злочинів ширше практикувати застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру, що не є кримінальним покаранням. Близьке до такого розуміння висловлені в постанові Пленуму Верховного Суду України від 27.03.1992 «Про судову практику у справах про зґвалтування та інші статеві злочини» та у чинній постанові ВСУ від 30.03.2008 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи». Останнім аргументом на користь визнання потерпілими від сексуального насильства всіх неповнолітніх осіб, на думку О. Світличного, є рекомендації міжнародних організацій щодо запобігання сексуальній злочинності та захисту дітей проти сексуальної експлуатації та сексуального розбещення. Вчений вказує, що у Конвенції «Про права дитини» з Факультативними протоколами № 1 (1989 р.) та № 2 (2000 р.), прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 20.11.1989 (резолюція № 44/25), та в Конвенції про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, прийнятої Радою Європи 25.10.2007, спеціально оговорюється, що положення цих конвенцій не спрямовані на врегулювання сексуальних стосунків за

згодою між неповнолітніми (ч. 3 ст. 18)¹.

Загалом, погоджуючись із аргументами вчених вважаємо недоцільним на даному етапі підвищувати вік потерпілої особи до 18 років оскільки підвищення віку не вирішить проблему вчинення сексуальних дій в силу того, що значна кількість дітей вступає в добровільні статеві відносини ще в малолітньому віці.

Так, у 2018 році ЮНІСЕФ оприлюднив результати дослідження, яке охоплює в тому числі і початок статевого життя підлітків. Дослідження проводилось у Дніпрі, Миколаєві, Кривому Розі, Запоріжжі, Маріуполі, Одесі та Києві. Отримані результати вказують, що більше половини підлітків (56 % серед хлопців та 58 % серед дівчат) мали статеві контакти з особами протилежної статі. При цьому зі збільшенням віку, частка підлітків, які мали статеві зв'язки з особами протилежної статі, зростає: серед підлітків 10-13 років майже кожен дев'ятий (11 %) мав статевий контакт, серед опитаних 18-19 років – 92 %. Серед підлітків Києва (65,5 %) та Миколаєва (63 %) найбільша частка тих, хто мав статеві контакти з особами протилежної статі.

Серед підлітків, які мали статеві контакти з особами протилежної статі, близько половини (46 %) мали перший статевий досвід у 14-15 років, а 17 % – у 6-13 років. Серед дівчат кожна п'ята (21 %) мала перший статевий контакт у 6-13 років, а кожна друга-третя (42 %) – у 14-15 років. Серед хлопців кожен сьомий (15 %) розпочав статеве життя у 6-13 років, а майже кожен другий (48 %) – у 14-15 років. Перший статевий контакт у віці 14-15 років мали 67 % серед наймолодших підлітків (14-15 років), 56 % серед підлітків 16-17 років, серед підлітків 18-19 років – кожен третій (37 %). Серед підлітків Дніпра (30 %) найбільша частка тих, хто отримав такий досвід у 6-13 років, а серед підлітків Кривого Рогу (58 %) та Миколаєва (54 %) найбільша частка тих, хто вперше вступив у статеві стосунки у 14-15 років.

Серед підлітків, які мали статеві контакти з особами протилежної статі, майже чверть (24 %) мали 3-5 партнерів за останній рік, а 12 % – 6 партнерів та більше. Чим старші підлітки, тим більше серед них тих, хто мали 3-5 партнерів за останній рік: серед підлітків 10-13 років таких 14 %, серед підлітків 18-19 років – 27 %.

Серед підлітків, які мали статеві контакти з особами протилежної статі, 60 % мають постійних сексуальних партнерів, таких 68 % серед дівчат та 57 % серед хлопців. Чим старші підлітки, тим більше серед

---

¹ Там само. С. 87-90.

них тих, хто має постійних сексуальних партнерів: 23 % серед 10-13-річних, тоді як серед 18-19 річних – 67 %. Серед підлітків Маріуполя (78,5 %) та Кривого Рогу (63,5 %) найбільша частка тих, хто має постійних сексуальних партнерів.

Серед підлітків, які мають постійних партнерів, чверть (26 %) мала 2 сексуальних партнерів та більше за останній рік. Дівчат це стосується більшою мірою, аніж хлопців (31 % та 23,5 % відповідно), а також 14-15-річних, порівняно з представниками інших вікових груп (32 %; серед 16-17-річних – 24 %, 18-19-річних – 27 %).

Серед підлітків, які мали статеві контакти з особами протилежної статі, кожен другий (51,5 %) має досвід статевого контакту з випадковим партнером. Переважно це характерно для хлопців, аніж для дівчат (58 % та 38 % відповідно). Зі збільшенням віку, збільшується частка підлітків, які мали сексуальні контакти з випадковими партнерами: від 46 % серед 10-13-річних та 14-15-річних до 56 % серед 18-19-річних. Серед підлітків Миколаєва (60 %) та Кривого Рогу (60 %) найбільша частка тих, хто мав секс з випадковим партнером.

Серед підлітків, які мали випадкових сексуальних партнерів (N=285), 38 % мали 2-3 партнерів за останній рік, а 28 % – 4 партнерів та більше. Статистично значимі статеві відмінності стосовно кількості партнерів протягом останнього року відсутні: 2-3 випадкових партнерів мали 40 % дівчат та 37 % хлопців, 4-х і більше партнерів – 25 % дівчат та 28 % хлопців. Тих, хто мав 2-3 випадкових статевих партнерів в означений термін, дещо менше серед наймолодших опитаних 10-13 років (33 %) і дещо більше серед 16-17-річних (41 %).

З-поміж тих, хто має постійних сексуальних партнерів 40,5 % не використовували презерватив під час останнього статевого контакту, а 2 % – не пам'ятають, до того ж, практика «відкритого» сексу дещо більше характерна для дівчат (43 %; серед хлопців – 39 %) та для наймолодших підлітків 14-15 років (45,5 %). Серед 16-17-річних найбільша частка тих, хто не пам'ятає про використання презервативу – 3 %.

Серед підлітків, які мають постійних сексуальних партнерів, незалежно від їхньої статі та віку, 18 % повідомили, що іноді або рідко використовували презерватив під час сексу з постійним партнером за останній рік, а 15,5 % – ніколи не використовували презерватив.

Серед підлітків, які мали випадкових сексуальних партнерів, незалежно від статі, кожен п'ятий (22 %) не використовував презерватив під час останнього статевого контакту з випадковим партнером, а 5 % – не пам'ятає.

З-поміж підлітків, які мали випадкових сексуальних партнерів,

4 % повідомили, що протягом останнього року іноді або рідко використовували презерватив під час статевих контактів, а 13 % – ніколи не використовували презерватив з випадковим партнером. Серед дівчат 1,5 % використовували презерватив рідко, а ніколи – 13 %; серед хлопців – 5 % – рідко, 12 % – ніколи.

Серед підлітків 14-15 та 18-19 років найбільша частка тих, хто мало коли використовував презерватив під час статевого контакту з випадковим партнером за останній рік – 21 % та 36 % відповідно. 15 % тих, хто мали статеві контакти з випадковими партнерами та завжди використовували презерватив протягом останнього року, повідомили, що був випадок, коли вони не використали презерватив¹.

Поряд із цим хотілось би зазначити, що Україна продовжує залишатися країною із найбільшою кількістю ВІЛ-інфікованих осіб, при цьому основним способом передачі ВІЛ-інфекції залишається незахищений статевий акт. Так, за даними Центру громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України на початок 2018 р. в країні проживало 244 000 ВІЛ-позитивних людей. Кожен сотий громадянин України у віці від 15 до 49 років інфікований ВІЛ, що є одним із найвищих показників серед країн регіону. За даними Європейського центру з контролю та профілактики захворюваності та Європейського регіонального бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я, регіон Східної Європи та Центральної Азії, до якого територіально належить Україна, єдиний у світі, де продовжує зростати кількість нових випадків ВІЛ-інфекції та смертей від СНІДу. Станом на 01.04.2019 р. у закладах охорони здоров'я під медичним наглядом перебувало 142 076 ВІЛ-інфікованих громадян України (показник 336,5 на 100 000 населення), зокрема 46 987 хворих із діагнозом «СНІД» (111,3).

У структурі шляхів передавання ВІЛ і далі зростає частка статевого шляху (65,6 %), проте актуальність парентерального шляху передавання під час введення наркотичних препаратів залишається високою, незважаючи на тенденцію до зниження (20,8 %)².

Резюмуючи зазначимо, що майже кожна п'ята дитина розпочинає статеве життя ще у малолітньому віці. Значна кількість дітей, яка розпочала статеве життя, має декілька статевих контактів на рік із

---

¹ Оцінка соціальної уразливості та поведінкових ризиків щодо інфікування ВІЛ серед підлітків, які живуть або працюють на вулиці ; за ред. канд. соціол. наук О. М. Балакіревої. Київ, 2018. С. 28-31

² Фурса В. В. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2021. С. 107.

випадковими сексуальними партнерами, а також має постійних сексуальних партнерів, тобто такі діти ведуть активне статеве життя. Також, значна кількість малолітніх та неповнолітніх, що ведуть статеве життя не використовують презервативи, а отже ризикують заразитися хворобами, що передаються статевим шляхом у тому числі і ВІЛ-інфекцією.

Уважаємо, що за сукупності таких обставин потрібно не підіймати вік, а приділяти увагу сексуальній освіті підлітків. Сексуальна освіта, на нашу думку, це не тільки освіта про сексуальні відносини між людьми. Це освіта, що здатна передати знання про природу та побудову тіла людини та фізіологічні процеси, які відбуваються в той чи інший період розвитку дитини чи здорової людини. Сексуальна освіта надасть знання про фізичні та психологічні проблеми з якими стикається людина під час статевого життя та шляхи їх подолання, надасть інформацію про репродуктивне здоров'я та хвороби, що передаються статевим шляхом, про засоби контрацепції, порядок їх застосування та їх вплив на організм людини, про інтимну гігієну та її особливості в залежності від статі, тощо. Також сексуальна освіта передасть знання про дружбу, кохання та сімейні цінності, про толерантність, взаємоповагу у відносинах, відповідальне батьківство, про сексуальні домагання, інші статеві злочини та способи уникнути їх і не стати жертвою. Насамкінець, сексуальна освіта призведе до формування сексуально свідомої людини із високими моральними цінностями і як наслідок зменшить кількість ранніх статевих контактів малолітніх та неповнолітніх осіб, а також зменшить кількість статевих злочинів взагалі. Також сексуальна освіта слугуватиме своєрідним плацдармом для боротьби із інфекційними захворюваннями, що передаються статевим шляхом.

Слід зазначити, що означені результати вже досягалися в країнах Європи після запровадження обов'язкової сексуальної освіти, основною метою якої є інформування молоді про сферу статевого життя та захист від негативного впливу¹. Тобто фактично можна сказати, що основною метою сексуальної освіти є запобігання статевим зловживанням шляхом просвітництва.

Першою країною, що ввела сексуальну освіту є Швеція. Добровільна сексуальна освіта була запроваджена в 1942 році, а перший урок з питань сексуальності вийшов на радіо в 1954 р. Швеція стала

---

¹ Policies for Sexuality Education in the European Union. URL : [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT\(2013\)462515_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT(2013)462515_EN.pdf) (дата звернення: 28.03.2022).

першою країною, яка організувала уроки сексуальної освіти на базі школи. У цій країні сексуальна освіта розглядається як засіб гарантування здоров'я населення. Сексуальна освіта не сприймається як табу, а викладання здійснюється на основі чесності, відкритості та толерантності.

Метою сексуальної освіти у Швеції є формування сексуально свідомої людини та уникнення ризикової поведінки серед молоді.

Відвідування занять є обов'язковим. Керівники шкіл відповідають за адекватну реалізацію сексуальної освіти, а всі шкільні вчителі вправі викладати зазначений предмет своїм учням, незалежно від предмету, який вони викладають чи спеціальності¹.

Сексуальна освіта в Нідерландах почала розвиватися в 60-х роках як частина прагматичного підходу до сексуального здоров'я пов'язаного з контрацепцією та абортами. У 1970-х та 1980-х роках населення підтримувало заходи щодо впровадження сексуальної освіти, і країна досягла найнижчого рівня підліткової вагітності в Європі.

Програми сексуальної освіти, що діють і до сьогодні були впровадженні в 1990 році. Всього запроваджено дві програми: R&S (відносини та сексуальність) для початкової школи та LLL (хай живе кохання) для середніх шкіл.

Програма «Відносини та сексуальність» спрямована на учнів віком від 4 до 12 років. Ця програма включає 49 уроків, які може обрати вчитель. Зміст програми полягає в: пізнанні людського тіла, образу самого себе та інших, відмінностей між хлопчиками та дівчатами, дружби. Учні віком від 10 до 12 років в рамках програми вивчають: зміни під час статевої зрілості, перехід від дружби до любові, контрацепція та протистояння небажаному тиску однолітків.

Для кожного класу викладається від 6 уроків з сексуальної освіти, а однією з умов переходу до середньої школи є проходження курсу статевої освіти у початковій школі тривалістю не менше 50 годин.

Що стосується програми «Хай живе кохання» то вона розрахована на учнів від 13 до 15 років і є своєрідним додатком до уроків біології. В рамках програми учні вдосконалюють свої знання про дружбу, закоханість, відносини між статями, а також отримують знання про секс, сексуальні домагання та сексуальне насилля.

Викладанням сексуальної освіти у початковій школі займається класний керівник, у середній – вчитель біології, а також може

---

¹ Policies for Sexuality Education in the European Union. URL : [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT\(2013\)462515_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT(2013)462515_EN.pdf) (дата звернення: 28.03.2022).

залучатися шкільний лікар¹.

Справжній прорив в сексуальній освіті здійснила Естонія, яка трохи більше ніж за 6 років змогла створити якісну програму сексуальної освіти, що викладається і нині. У 1996 році в національній навчальній програмі базової та середньої освіти було запроваджено новий обов'язковий предмет «Вивчення людей». Питання сексуальної освіти були включені у викладання цього предмету. У 2002 та 2010 році програма дещо оновлювалась, але не змінювалась. Оновлення стосувались профілактичних заходів та якіснішого наповнення тем, пов'язаних з охороною здоров'я та сексуальністю. Також було збільшено кількість уроків з сексуальної освіти².

Незважаючи на значний розвиток сексуальної освіти дослідження у цій сфері не припиняються, а отримані результати досліджень знову і знову підтверджують позитивний вплив освіти на здоров'я неповнолітніх, на кількість статевих злочинів та злочинів на фоні сексуальної невдоволеності.

До того ж, результати дослідження проведеного у 2016 році під егідою ЮНЕСКО вказують, що сексуальна освіта на базі школи дозволяє збільшити вік, з якого дитина розпочинає вести статеве життя, зменшити кількість статевих партнерів, зменшити ризики заразитися хворобами, що передаються статевим шляхом. Також сексуальна освіта на базі школи збільшує кількість осіб, що використовують презервативи та інші засоби контрацепції, здійснює позитивний вплив на здоров'я молоді, робить дітей більш впевненими, толерантними, дозволяє самоідентифікуватися. Також вагомим результатом сексуальної освіти на базі школи є зменшення кількості сексуальних нападів, запобігання сексуальному насильству, сексуальним домаганням та дискримінаційним проявам.

Також в результатах дослідження зазначається, що запровадження сексуальної освіти не призводило до посилення сексуальної активності серед дітей. В той же час у дослідженні вказується, що освітні програми, які пропагандують виключно утримання від статевих відносин є малоефективними і, як правило, не приводять до збільшення віку, з якого розпочинається статеве життя чи до зменшення кількості статевих партнерів. Також не досягають позитивних результатів і

---

¹ Policies for Sexuality Education in the European Union. URL : [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT\(2013\)462515_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT(2013)462515_EN.pdf) (дата звернення: 28.03.2022).

² Project Safe Childhood. URL : <https://www.justice.gov/psc/project-safe-childhood-fact-sheet> (дата звернення: 28.03.2022).

школи, які урізають кількість занять або їх тривалість, зменшують об'єми інформації про статеве життя або доручають проведення занять некваліфікованим або малокваліфікованим працівником.

Отже, реалізація комплексного підходу сексуальної освіти на базі школи та за її межами справляє позитивний вплив на здоров'я особи та на її поведінку¹.

Сексуальна освіта охоплює 8 ключових розділів, що поділяються на 2-5 тем кожен. Розділ «Стосунки» охоплює теми, що присвячені сім'ї, дружбі, коханню та романтичним стосункам, толерантності та повазі, довготривалим стосункам та батьківству. У розділі «Цінності, права, культура та сексуальність» містяться теми про цінності та сексуальність, про права людини та сексуальність, про культуру, суспільство та сексуальність. До розділу «Розуміння статі» включені теми щодо соціальної природи гендеру та гендерних норм, щодо гендерної рівності, стереотипів та упередженого ставлення, щодо гендерного насильства. Розділ «Насильство та безпека» передає знання про насильство та його форми, про добровільність/згоду, конфіденційність та добропорядність, про безпечне використання інформаційно-комунікаційних технологій. Теми розділу «Навички здоров'я та добропорядності розглядають питання норми сексуальної поведінки та вплив однолітків на сексуальну поведінку, питання, що стосуються прийняття рішень, питання спілкування між партнерами, відмови та домовленостей, питання медіаграмотності та сексуальності, питання допомоги та підтримки. Розділ «Людське тіло та розвиток» містить теми про сексуальну та репродуктивну анатомію та фізіологію, про репродуктивність, статеву зрілість, про особливості тіла людини. У розділі «Сексуальність та сексуальна поведінка» містяться теми, що висвітлюють секс, сексуальність та цикли сексуального життя, сексуальну поведінку та сексуальні реакції. Теми з розділу «Сексуальне та репродуктивне здоров'я» містять інформацію про вагітність та способи запобігання небажаній вагітності, про ВІЛ/СНІД та його лікування, підтримку ВІЛ-інфікованих, про хвороби, що передаються статевим шляхом, їх профілактику та зменшення ризику зараження².

Сексуальна освіта орієнтована на осіб віком від 5 до 18+. Специфіка освіти вимагає поділу дітей на чотири вікові групи: 5-8 років, 9-12 років, 12-15 років та 15-18+. Вся інформація, що обговорюється з

---

¹ International technical guidance on sexuality education. An evidence-informed approach. URL : https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/ITGSE_en.pdf (дата звернення: 28.03.2022).

² Там само.

дітьми вищезазначених вікових категорій відповідає їх когнітивним здібностям і використовується також для навчання дітей з вадами інтелектуального розвитку.

Теми повторюються багато разів із збільшенням складності, спираючись на попередній навчальний матеріал – використовується спіральний метод навчання. Такий метод сексуальної освіти означає, що інформація з ключових розділів доводиться до кожної вікової групи, проте об'єм такої інформації є пропорційним віку особи. Дорослішаючи, така особа знову вивчає все ті ж теми з розділів проте знання отримує вже інші.

Що стосується українських реалій, то, на жаль, сексуальна освіта в Україні відсутня. Одиначні теми із циклу сексуальної освіти розглядаються у середній школі в рамках предметів «Основи здоров'я людини» та «Біологія» і присвячені вони ВІЛ/СНІД та статевій системі людини відповідно.

Проведене у межах дослідження опитування свідчить, що неповнолітні найчастіше дізнаються про статеві відносини з медіапростору (Інтернет, телебачення, друковані видання) – 57 %. Другим за популярністю джерелом є однолітки, старші за віком друзі або знайомі – 28 %. Від батьків знання отримали 12 % опитаних, від вчителів, вихователів, інших осіб з подібними функціями – 3 %.

Як бачимо, особи, які надають знання, на жаль, посідають останнє місце серед джерел такої важливої для нормального розвитку інформації, хоча на нашу думку, саме отримані знання в рамках курсу сексуальної освіти є більш достовірними ніж інформація в мережі Інтернет чи суб'єктивні погляди однолітків, яким ще самим бракує знань. Саме достовірність та не викривленість інформації є основним аргументом на користь запровадження сексуальної освіти в рамках початкової та середньої школи. Наступним аргументом, що тісно пов'язаний із попереднім є те, що сексуальна освіта в загальному результаті зменшить кількість статевих злочинів проти дітей, оскільки якісні знання допоможуть малолітнім і неповнолітнім уникати ситуацій пов'язаних з сексуальними зловживаннями, а також будуть стримувати такі прояви з боку самих неповнолітніх. Вагомим аргументом на користь сексуальної освіти є те, що знання про хвороби, що передаються статевим шляхом та засоби контрацепції зменшить кількість таких хвороб, а також будуть запобігати ранній підлітковій вагітності/абортам. Також аргументом на користь сексуальної освіти є те що така освіта охоплює не тільки правовий вимір, але і моральний. Знання отримані в процесі курсу сприятимуть формуванню статево

свідомої, високоморальної людини. Така людина буде поважати свого партнера, поважати інших та їхній вибір, буде толерантною, зможе долати психосексуальні труднощі або, як мінімум, знатиме куди звернутися за допомогою і знатиме, що звертатися за допомогою не соромно, тощо. Ще одним аргументом є те що навчання в школі здійснюється протягом 12 років, а отже сексуальна освіта розрахована на дітей віком до 18+ років. Зазначений факт зокрема послужить ще одним аргументом на користь підвищення віку потерпілої особи до 18 років.

Отже, потерпілою від сексуального насильства особою є фізична особа незалежно від статі, яка не досягла 16 років. Відтак, говорячи про потерпілу особу, як особу яка не досягла 16 років, ми говоримо про верхню вікову межу. Що стосується нижньої вікової межі потерпілої від сексуального насильства особи, то тут не все однозначно. На перший погляд здається, встановлена ч. 4 ст. 152 та ч. 4 ст. 153 кримінальна відповідальність за будь-які дії сексуального характеру вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди, дає підстави стверджувати, що потерпілою від сексуального насильства особою є особа у віці від 14 до 16 років. Проте у ч. 2 ст. 156 КК України на відміну від ч. 2 ст. 155 КК України зазначено, що потерпілою від розпусних дій може бути і малолітня особа. З означеного питання О. Дудоров зазначає, що кваліфікація за ч. 2 ст. 156 КК України здійснюється у випадку фізичного сексуального насильства щодо особи, якій не виповнилось 14 років та тільки за умови, що скоєне не охоплюється диспозиціями ч. 4 ст. 152 і ч. 4 ст. 153 КК України¹. Уважаємо, що думка вченого є досить дискусивною, оскільки використане у статті 153 КК України поняття «дії сексуального характеру не пов'язані із проникненням у тіло», так само як і поняття «розпусні дії» у ст. 156 КК України охоплює майже невичерпний перелік дій, які як пов'язані із маніпуляціями з тілом потерпілої особи так і ні, а враховуючи логічне співвідношення між статтями Розділу IV КК України, можна сказати, що «дії сексуального характеру не пов'язані із проникненням у тіло» та «розпусні дії» є синонімами.

Також окремої уваги заслуговує вказівка (прив'язка) вченого саме до «фізичного розбещення». Таке формулювання дає підстави вважати, що О. Дудоров пропонує так звані інтелектуальні розпусні дії вчинені відносно особи, якій не виповнилось 14 років, за добровільною згодою

---

¹ Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник. Северодонецьк, 2018. С. 80.

останньої, кваліфікувати виключно за ч. 2 ст. 156 КК України не враховуючи положення ч. 4 ст. 153 КК України, що на нашу думку є не зовсім правильним, оскільки так звані «інтелектуальні розпусні дії» за своєю суттю є все тими ж діями сексуального характеру і повинні кваліфікуватися за ч. 4 ст. 153 КК України.

Уважаємо, що нині між ч. 2 ст. 156 КК України та ч. 4 ст. 153 КК України існує колізія, що проявляється у двозначному трактуванні і внаслідок неправильної кваліфікації може використовуватися для уникнення відповідальності.

Для вирішення такої законодавчої неузгодженості нами вбачається три варіації. Першою варіацією є внесення змін у ч. 2 ст. 156 КК України за аналогією зі ст. 155 КК України, тобто виключити із диспозиції зазначеної частини статті слова «вчинені щодо малолітньої особи». Саме такі зміни повинні були здійснені Законом України від 14 березня 2018 р., але з невідомих причин законодавець цього не вчинив.

Наступною варіацією є законодавче розділення розпусних дій на так звані «інтелектуальні» та «фізичні» із подальшим закріпленням їх у відповідній диспозиції статті. Також необхідно буде вносити зміни або у ч. 2 ст. 156 КК України, на кшталт «інтелектуальні розпусні дії, вчинені щодо малолітньої особи», чи доповнювати ст. 156 КК України приміткою, що «фізичні розпусні дії» відносно особи, якій не виповнилося 14 років кваліфікується за ч. 4 ст. 153 КК України, а «інтелектуальні» – за ч. 2 ст. 156 КК України.

Третьою варіацією є об'єднання статей 155 та 156 КК України під однією назвою. При цьому необхідно буде ускладнити кримінально-правову норму шляхом закріплення декількох альтернативних злочинів, а також доповнити норму відповідними кваліфікуючими ознаками.

Не вдаючись до детальної аргументації, оскільки це буде здійснено далі, зазначимо, що ми є прихильниками саме об'єднання кримінальних норм, якими встановлено кримінальну відповідальність за добровільні статеві злочини щодо неповнолітніх.

Отже, потерпілою від сексуального насильства особою є фізична, незалежно від статі особа, віком від 14 до 16 років, яка не наділена знаннями про статеve життя і в силу цього не до кінця в змозі усвідомлювати вчинювані з нею дії.

2.3. Об'єктивна сторона «сексуального насильства»

У теорії кримінального права об'єктивна сторона кримінального правопорушення є найбільш складним та об'ємним вченням.

Об'єктивна сторона є елементом складу злочину і входить до підстави кримінальної відповідальності. Тому особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише тоді, коли у вчиненому нею діянні встановлено всі ознаки об'єктивної сторони складу злочину. Об'єктивна сторона має важливе значення для розмежування злочинів, а також відмежування злочинних діянь від незлочинних. Урахування ознак об'єктивної сторони дозволяє суду в кожному конкретному випадку правильно визначити ступінь тяжкості вчиненого злочину (ст. 65 КК) і виходячи з цього призначити покарання, що відповідає вчиненому. Ознаки об'єктивної сторони багато в чому визначають суспільну небезпечність злочину. Характер діяння, спосіб його вчинення, місце, час, обстановка вчинення злочину, тяжкість суспільно небезпечних наслідків, що настали, є найважливішими показниками суспільної небезпечності як соціальної властивості злочину¹.

Оскільки об'єктивна сторона переважно визначає характер і ступінь суспільної небезпеки, її ознаки беруться до уваги при вирішенні питань, пов'язаних із криміналізацією та пеналізацією вчинків людини. Під час конструювання основних і кваліфікованих складів різних злочинів законодавець із метою наголошення на специфічних властивостях конкретного злочину, досить часто звертається до таких загалом факультативних ознак об'єктивної сторони, як спосіб, місце, час, обстановка, ситуація, знаряддя і засоби вчинення діяння. Навіть у тому разі, коли певна ознака, що характеризує зовнішню сторону вчиненого, не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу конкретного злочину вона може мати кримінально-правове значення, а саме впливати на призначення покарання у порядку врахування обставин, які пом'якшують або обтяжують покарання².

Об'єктивна сторона визначає: а) у чому полягає злочин, б) яким чином він скоюється та які наслідки він спричиняє, в) за яких умов

---

¹ Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-е вид., перероб. і доп. Харків, 2010. С. 112-113.

² Дудоров О. О. Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посібник. Київ, 2014. С. 163-164.

місця, часу, обстановки тощо він відбувається, г) за допомогою яких засобів і знарядь вчинюється¹.

Усі ознаки об'єктивної сторони злочину з погляду на їх опис (закріплення) у диспозиціях статей Особливої частини КК можна поділити на дві групи: обов'язкові та факультативні.

До обов'язкових ознак належить діяння у формі дії або бездіяльності. Без діяння, інакше кажучи, без конкретного акту суспільно небезпечної поведінки людини, не може бути вчинений жодний злочин. Діяння завжди або безпосередньо вказується в диспозиції статті Особливої частини КК або однозначно впливає із її змісту і, таким чином, виступає обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину.

До факультативних ознак належать: суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місце, час, обстановка, спосіб та засоби вчинення злочину. Ці ознаки, фактично притаманні злочину як явищу реальної дійсності, далеко не завжди вказуються в законі як ознаки конкретного складу злочину².

Діяння як обов'язкова ознака об'єктивної сторони злочину вживається в КК України, теорії кримінального права і судовій практиці у двоякому значенні:

а) у ст. 11 КК за допомогою цього терміна визначається поняття злочину, що охоплює всі ознаки, притаманні злочину, тобто вживається як синонім терміна «злочин»;

б) застосовується тільки для характеристики однієї з ознак об'єктивної сторони, тобто дії чи бездіяльності. При аналізі цієї ознаки складу злочину мова повинна йти саме про друге значення терміна «діяння»³.

Поняття «діяння» визначається в літературі як акт поведінки людини, якому притаманні такі властивості: 1) суспільна небезпечність; 2) протиправність; 3) конкретність; 4) свідомість; 5) вольове виявлення⁴.

---

¹ Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 5-е вид., перероб. та доп. Київ, 2009. С. 101.

² Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-е вид., перероб. і доп. Харків, 2010. С. 111.

³ Там само. С. 113

⁴ Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посібник. Харків, 2018. С. 100.

Поняття «суспільно небезпечне діяння» охоплює дві форми кримінально караній поведінки особи – активну (дія) та пасивну (бездіяльність). Переважна більшість злочинів передбачених Особливою частиною КК, може бути вчинена лише шляхом дії.

Вчинення злочину шляхом дії означає активну вольову поведінку особи, яка контролюється свідомістю того, хто вчиняє злочин. У зв'язку з цим поняттям дії у кримінально-правовому розумінні не охоплюються здійснювані мимоволі рефлекторні рухи людини.

Під бездіяльністю розуміється суспільно небезпечна вольова поведінка особи, що полягає у невиконанні належного – того обов'язку, який особа повинна була і могла виконати¹.

Обов'язкові ознаки об'єктивної сторони злочинів, передбачених ст. 155 та ст. 156 КК України закріплені безпосередньо в диспозиціях цих статей.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 155 КК України полягає у вчиненні дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з використанням геніталій, іншого органу чи частини тіла або будь-якого предмета. За своїм змістовним навантаженням, об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 155 КК України є майже повною копією об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 152 КК України. Різниця полягає лише в наявності/відсутності згоди на таке проникнення, а також в тому, що проникнення в тіло особи згідно ч. 1 ст. 155 КК України можна здійснити також і за допомогою «...іншого органу чи частини тіла...».

Аналізуючи зміни до ст. 152 КК України, О. Дудоров вказує на некоректність законодавчого формулювання «з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета»². Також науковець зазначає, що більш зрозумілим (простим) і водночас змістовно адекватним заміном доволі неоднозначного звороту «дії сексуального характеру, пов'язані з вагінальним, анальним або оральним проникненням у тіло іншої особи», використаного у ч. 1 ст. 152 КК і майже механічно (дослівно) запозиченого зі ст. 36 Стамбульської конвенції, видається формулювання «сексуальне проникнення у піхву, анальний отвір або рот іншої особи за допомогою частини тіла або предмета» (варіант: «акт

---

¹ Дудоров О. О. Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посібник. Київ, 2014. С. 164-166.

² Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник. Сєвєродонецьк, 2018. С. 11.

сексуального характеру, який полягає у проникненні у піхву, анальний отвір або рот іншої особи за допомогою частини тіла або предмета»¹. Цілком погоджуючись з думкою дослідника, зазначимо, що зазначені твердження можливо застосувати і в диспозиції ч. 1 ст. 155 КК України. Наразі об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 155 КК України характеризується діянням у формі проникнення в піхву, анальний отвір чи ротову порожнину, якщо потерпілою від таких дій є особа жіночої статі у віці від 14 до 16 років, чи діянням у формі проникнення в анальний отвір чи ротову порожнину, якщо потерпілою від таких дій є особа чоловічої статі у віці від 14 до 16 років. Під проникненням в цьому випадку необхідно розуміти введення суб'єктом кримінального правопорушення в один з перерахованих природних отворів потерпілої особи, органу чи частини тіла людини, будь-яких предметів навколишнього світу. В той же час незрозуміло, чи утворюватиме об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 155 КК України, наприклад, вагінальний статевий акт, між 18-річною дівчиною та 15-річним хлопцем, чи такі дії слід кваліфікувати як розбещення неповнолітніх. Вважаємо, що за нинішньої редакції статей 155 та 156 КК України описані нами дії утворюють об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого саме ст. 156 КК України, оскільки проникнення в жоден з природних отворів потерпілої особи не відбувається.

Об'єктивна сторона розбещення неповнолітніх виражається у вчиненні розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку. Як нами вже зазначалося КК України не розкриває поняття «розпусні дії» та не вказує, які саме дії слід вважати розбещенням неповнолітніх. Зазначені поняття розкриваються лише в джерелах права, які носять рекомендаційний характер та наукових працях окремих вчених-правників.

У постанові ВСУ від 30 травня 2008 р. № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи», вказано, що розпусні дії, відповідальність за які передбачено статтею 156 КК, повинні мати сексуальний характер і можуть бути у виді фізичних дій або інтелектуального розбещення. Під фізичними розпусними діями розуміється оголення статевих органів винної чи потерпілої особи, непристойні доторкання до статевих органів, які викликають статеві збудження, навчання статевим

---

¹ Там само. С. 12.

збоченням, імітація статевого акту, схиляння або примушування потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою, вчинення статевих зносин, акту онанізму у присутності потерпілої особи тощо. Інтелектуальними розпусними діями є, зокрема, ознайомлення потерпілої особи із порнографічними зображеннями, відеофільмами, цинічні розмови з нею на сексуальні теми тощо.

У Правилах проведення судово-медичних експертиз (обстежень) приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України 17.01.1995 № 6 вживається термін «розбещені дії» проте, які дії слід вважати «розбещеними» не вказано. Аналіз пункту 2.4. Спеціальної частини Правил проведення судово-медичних експертиз (обстежень) приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи дає підстави вважати, що під «розбещеними діями» розуміються фізичні дії сексуального характеру у тому числі і дії сексуального характеру, пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета.

У етимологічному словнику слово «розбестити» означає «зробити аморальним; розпустити; викликати найгірші інстинкти»¹. Великий тлумачний словник Української мови вказує, що розбещення дія за значенням розбестити. Розбестити в свою чергу тлумачиться як: 1) привчати кого-небудь до поганих, аморальних звичок, робити аморальним, псувати // Робити нестійким у поглядах, збивати з правильного шляху. 2) Потураючи кому-небудь, робити його недисциплінованим, свавільним; розпускати // Надмірною увагою псувати кого-небудь, робити неслухняним, вередливим².

У більшості випадків науковці безпосередньо не розкривають поняття «розбещення неповнолітніх», а лише вказують, що розбещення неповнолітніх виражається у вчиненні розпусних дій.

Розпусні дії – це різні способи задоволення винним статевої потреби чи пристрасті в присутності неповнолітніх чи збудження статевого інстинкту без вчинення статевого акту. Це можуть бути: дратування статевих органів, оголення власних статевих органів, відверто сексуальні розмови чи дії, поради тощо. Розпусні дії завжди носять сексуальний характер, вони можуть бути фізичними (оголення і мацання статевих органів як потерпілої, так і винної особи);

---

¹ Етимологічний словник української мови : в 7-и т. Т. 5 : Р–Т / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Київ, 2006. С. 105.

² Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь, 2005. С. 1239.

інтелектуальними (сексуальними оповіданнями, демонстрування порнофільмів)¹.

С. Шапченко вважає що розпусні дії – це дії сексуального характеру, які збуджують чи посилюють статевий потяг чи інтерес потерпілого до різних проявів сексуального життя².

А. Савченко під розпусними діями розуміє фізичні чи інтелектуальні дії сексуального характеру, здатні викликати фізичне та моральне розбещення неповнолітніх³.

І. Бандурка вказує, що розпусні дії носять сексуальний характер і можуть набувати вигляду фізичних дій або інтелектуального розбещення⁴.

О. Дудоров – вчений, який одним із перших розпочав тлумачення новозмінених норм Розділу 4 Особливої частини КК України, зазначає, що з об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 156 КК, виражається у вчиненні різноманітних розпусних дій сексуального характеру, здатних викликати фізичне і моральне розбещення неповнолітніх потерпілих. Розпусні дії можуть бути фізичними або інтелектуальними; для наявності складу розглядуваного злочину вони повинні вчинятись у присутності відповідного потерпілого – як безпосередній, так і такої, що забезпечується за допомогою Інтернету чи інших засобів зв'язку, і за сприйняття потерпілим розпусних дій. До фізичних сексуальних дій науковець відносить оголення зовнішніх статевих органів винуватої або потерпілої особи, поцілунки, непристойні дотики, що викликають статеве збудження, навчання онанізму, вчинення у присутності потерпілого гетеросексуального коїтусу, мужолозтва або іншої дії сексуального характеру. Інтелектуальне розбещення може полягати, наприклад, у цинічних розмовах з потерпілим на сексуальні теми, у розповіді відвертих, натуралістичних сексуальних історій, фотографуванні потерпілих у різних сексуальних позах, демонстрації порнографічних предметів або примушуванні до перегляду відповідної продукції, схиленні (у т. ч. з використанням мережі Інтернет) до вчинення сексуальних дій, у т. ч. щодо винуватого. Інтелектуальні

---

¹ Селецький С. І. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посібник. Київ, 2008. С. 65.

² Кримінальне право України: Особлива частина : підруч. / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, С. Я. Лихова та ін. ; за редакцією П. С. Матишевського та ін. Київ, 1999. С. 264.

³ Савченко А. В. та ін. Сучасне кримінальне право України : курс лекцій. 2-е вид., випр. та доп. Київ, 2006. С. 351.

⁴ Бандурка І. О. Кваліфікуючі ознаки злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. *Наше право*. 2007. № 4. С. 47-53.

розпусні дії можуть класифіковані на: вербальні – відверто цинічні розмови, анекдоти, поради тощо; візуальні – демонстрація порнографічної книжкової, кіно-, фото- та відео продукції; аудіальні – прослуховування музичних носіїв натуралістичних сексуальних історій, пісень тощо¹.

Далі при характеристиці об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 156 КК України О. Дудоров вказує, що традиційно розпусними визнавались як безконтактні дії, так і сексуальні маніпуляції з тілом й особливо статевими органами потерпілої особи, винуватого або третьої особи. До таких дій можуть бути віднесені, зокрема: сім'явипорскування на зовнішні геніталії жінки навіть із наступним заплідненням (якщо це не поєднується з проникненням статевого члена чоловіка в піхву жінки); тертя по зовнішніх геніталіях жінки, її губах і сідницях язиком, руками, статевим членом, штучним фалосом чи іншим предметом (за умови, що органи правопорушника чи предмети навколишнього світу не вводяться в піхву, рот чи анальний отвір потерпілої особи); мацання геніталій руками; фроттаж (тертя тілом чоловіка об тіло жінки задля отримання сексуального збудження і задоволення); кунілінгус – оральна стимуляція жіночих геніталій; анілінгус – оральна стимуляція входу в анальний отвір; вестибулярний коїтус – притуляння чоловічого статевого члену до входу в піхву жінки; введення статевого органу чоловіка між молочними залозами жінки; міжстегновий коїтус; орогенітальний контакт жінки з чоловіком; лесбійство – форма задоволення статевої пристрасті жінки шляхом вчинення нею різноманітних дій сексуального характеру з іншою жінкою (орогенітальні контакти, у т. ч. двосторонні і кунілінгус, вплив на ерогенні зони за допомогою різних предметів, тертя геніталіями однієї жінки об геніталії іншої жінки тощо; гомосексуальні контакти між жінками можна поділити на орогенітальні, ороанальні, мануальні і фалозамінювальні). Ідеться, таким чином, про продовжує правознавець, про різноманітні дії (акти) сексуального характеру, спрямовані на збудження та (або) задоволення статевої пристрасті винуватого особи, які, за загальним правилом, передбачають її фізичний контакт із тілом іншої (потерпілої) особи, але не означають проникнення в це тіло².

Проаналізувавши змістовне навантаження понять «розбещення неповнолітніх» та «розпусні дії» доходимо висновку, що вказані

---

¹ Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник. Северодонецьк, 2018. С. 80-82.

² Там само. С. 52-53.

поняття в кримінально-правовій науці використовуються як синоніми, лише з тією відмінністю, що розбещення неповнолітніх використовується як назва злочину як суспільно-небезпечного діяння, а розпусні дії розкривають зміст цього суспільно-небезпечного діяння. Таке співвідношення понять в КК України не поодиноким. Отже, наприклад, у ст. 296 КК України поняття «хуліганство» використовується як назва злочину, а «грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом» – зміст. Аналогічна ситуація простежується в багатьох статтях КК України: ст. 111 «Державна зрада», ст. 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», ст. 126⁻¹ «Домашнє насильство», ст. 127 «Катування», ст. 201 «Контрабанда», ст. 258 «Терористичний акт» та ін. Єдиною відмінністю між аналізованими злочинами та злочином передбаченим ст. 156 КК України є те, що в перерахованих злочинах у частині першій для формування диспозиції законодавець використовує конструкцію «назва злочину» → сполучник «тобто» → «зміст злочину». Так, наприклад, у ст. 126⁻¹ КК України «Домашнє насильство» назва злочину використовується у диспозиції статті і за допомогою сполучника тобто розкривається зміст злочину: «Домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи». На нашу думку при встановленні відповідальності за сексуальне насильство законодавець повинен був побудувати диспозицію статті 156 КК України саме за схемою «назва злочину» → сполучник «тобто» → «зміст злочину». Така побудова норми зменшила б дискусію між науковцями та спростила застосування кримінально-правової норми на практиці.

Слід зазначити, що така схема побудови диспозиції статті раніше використовувалася у Розділі IV Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи до внесення у нього змін Законом України від 6 грудня 2017 р. «Про внесення змін до кримінального та кримінально-процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Так, наприклад, до внесення змін у ст. 152 КК України, поняття «згвалтування» використовувалося як назва злочину, а «статеві

зносини» розкривали зміст згвалтування. Наразі диспозиція ст. 152 КК України має іншу структуру, а саме у диспозиції статті не вживається назва злочину та сполучник «тобто», а відразу розкривається зміст злочину. В той же час варто також зазначити, що запропонована схема побудови «назва злочину» → сполучник «тобто» → «зміст злочину» реалізована у ст. 126-1 КК України «Домашнє насильство» яка введена в Кримінальний кодекс законом, який і вніс зміни у ст. 152 та статті 153 та 154 КК України. Такі дії законодавця, на нашу думку є дещо нелогічними. Вважаємо, що всі без виключення диспозиції статті необхідно будувати за схемою «назва злочину» → сполучник «тобто» → «зміст злочину» оскільки це зменшить дискусії між вченими, сприятиме максимально легкому застосуванню правової норми та правильній кваліфікації злочину. Під змістом злочину слід розуміти зовнішні характеристики злочину, що розкривають діяння по суті (тобто дія чи бездіяльність – В. П., В. Ф.), а також інші характеристики, які в своїй сукупності здатні виокремити конкретний злочин серед інших. Такі характеристики закріплюються законодавцем у диспозиції статті і містять відомості про предмет злочину, потерпілу особу, місце, час, обстановку, знаряддя та засоби вчинення злочину, відомості про суб'єкта злочину його емоційний стан та психічне ставлення до вчинюваних ним дій чи бездіяльності, наслідки, мету та мотиви злочину. Безперечно зауважимо, що запропонована побудова диспозиції кримінально-правових норм ніяким чином не посягає на усталені положення теорії кримінального права, що обов'язковими ознаками об'єктивної сторони злочину є виключно діяння у формі дії чи бездіяльності – у злочинах з формальним складом – діяння у формі дії чи бездіяльності, наслідки та причинний зв'язок між діянням та наслідками – у злочинах з матеріальним складом. Запропонована схема побудови диспозиції статті направлена на простоту усвідомлення самої суті кожного конкретного злочину, зменшення помилок при кваліфікації, унеможливлення двоякого тлумачення правової норми.

Наступним висновком, що можна зробити, проаналізувавши змістовне навантаження понять «розбещення неповнолітніх» та «розпусні дії», поняття «розпусні дії» є оціночним. Лише так можна пояснити той факт що законодавець вже не один раз вносить зміни до Розділу 4 та до статті 156 безпосередньо, але до цього часу не спромігся закріпити законодавче визначення розпусних дій у Кримінальному кодексі, або хоча б зазначити за аналогією зі ст. 153 КК України, що розпусними діями є будь-які дії сексуального характеру, які не пов'язані із проникненням в тіло іншої особи. Оціночність поняття «розпусні дії»

обумовлена широкою варіативністю дій, що ними охоплюються. Адже дійсно майже кожен вчений намагаючись дійти висновку, що дії слід вважати розпусними у кінцевому результаті пропонував своє авторське визначення розпусних дій яке полягало у перерахуванні тих дій сексуального характеру, які на думку автора слід вважати розпусними. Єдиним спільним у авторських визначеннях є те, що розпусні дії є діями сексуального характеру, проте майже ніхто з науковців не намагався розтлумачити поняття «дії сексуального характеру».

Спроба надати визначення «дії сексуального характеру» здійснена О. Дудоровим. Автор зазначає, що термін «сексуального характеру» означає акт, який має сексуальну конотацію¹; він не поширюється на акти, яким бракує такої конотації або відтінку². Загалом, ми погоджуємося з думкою дослідника, проте вважаємо, що застосування у визначенні слова «конотація» є не зовсім правильним, оскільки хоча воно і може певним чином виступати синонімом слову «відтінок», проте словники української мови тлумачать термін «конотація» дещо по іншому. Так, у Словнику української мови слово конотація – це семантичні чи стилістичні відтінки, що додаються до основного значення слова й створюють емоційно-експресивне забарвлення висловлювання³. Тлумачний словник слово конотація розтлумачує як додаткові риси, відтінки, що супроводжують основний зміст поняття, судження⁴. Використання терміну «відтінок» є більш правильним проте зазначений термін виступає не зовсім юридичним поняттям. Вважаємо, що доцільніше було б використати слово «спрямованість» – акт, який має сексуальну спрямованість.

Повертаючись до визначення запропонованого О. Дудоровим⁵ також зазначимо, що рекомендаційні нормативні акти, а також більшість вчених поділяють розпусні дії на фізичні та інтелектуальні.

---

¹ Там само. С. 20.

² Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) ; за ред. М. І. Хавронюка. Київ, 2019. С. 118.

³ Український мовно-інформаційний фонд НАН України, тлумачний словник української мови у 20-и т. URL : <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=183255&page=1377> (дата звернення: 28.03.2022).

⁴ Портал української мови та культури, словник юа. URL : <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 28.03.2022).

⁵ Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник. Северодонецьк, 2018.

Зокрема, у постанові ВСУ від 30 травня 2008 р. № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи», вказано, що розпусні дії, відповідальність за які передбачено статтею 156 КК, повинні мати сексуальний характер і можуть бути у виді фізичних дій або інтелектуального сексуального насильства.

Під фізичними розпусними діями розуміється оголення статевих органів винної чи потерпілої особи, непристойні доторкання до статевих органів, що викликають статеві збудження, навчання статевим збоченням, імітація статевого акту, схиляння або примушування потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою, вчинення статевих зносин, акту онанізму у присутності потерпілої особи тощо. Інтелектуальними розпусними діями є, зокрема, ознайомлення потерпілої особи із порнографічними зображеннями, відеофільмами, цинічні розмови з нею на сексуальні теми тощо.

С. Шапченко вказує, що розпусні дії можуть бути фізичними: наприклад, демонстрація потерпілому своїх статевих органів, вчинення статевого акту у його присутності тощо, – і так званими інтелектуальними: наприклад, демонстрація порнографічних фільмів чи предметів порнографічного характеру, цинічні розмови на сексуальні теми тощо¹.

І. Бандурка під фізичними розпусними діями розуміє оголення статевих органів винної чи потерпілої особи, непристойні доторкання до статевих органів, які викликають статеві збудження, навчання статевим збоченням, імітація статевого акту, схилення або примушування потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою, вчинення статевих зносин у присутності дитини, акту онанізму тощо. Інтелектуальними розпусними діями можуть бути випадки ознайомлення дитини із порнографічними зображеннями, відеофільмами, цинічні розмови з потерпілою особою на сексуальні теми тощо².

Фізичні розпусні дії, на думку А. Савченка, – це, наприклад, оголення статевих органів винної чи потерпілої особи, мацання їх, інші непристойні дотики, що викликають статеве збудження, навчання онанізму, вчинення в присутності потерпілого статевого акту, акту онанізму схиляння чи примушування потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою або щодо винного тощо. Інтелектуальні

---

¹ Кримінальне право України: Особлива частина : підруч. / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, С. Я. Лихова та ін. ; за ред. П. С. Матишевського та ін. Київ, 1999. 896 с.

² Бандурка І. О. Зазнач. твір. С. 52.

розпусні дії можуть полягати, наприклад, у цинічних розмовах із потерпілим на сексуальні теми, розповіді відвертих, натуралістичних сексуальних історій, фотографуванні потерпілих у різних сексуальних позах, демонстрації порнографічних предметів¹.

Таким чином бачимо, що абсолютна більшість вчених згодна з існуванням фізичних розпусних дій. Водночас деякі науковці замість терміна «інтелектуальні розпусні дії» пропонують вживати термін «психічні розпусні дії». Так, О. Світличний поділяє розпусні дії на фізичні і психічні, та вважає за необхідне термін «інтелектуальні розпусні дії» замінити терміном «психічні розпусні дії»².

На нашу думку, усі розпусні дії поділяються на контактні і безконтактні. Контактними розпусними діями слід вважати будь-які дії сексуальної спрямованості, які пов'язані із доторканням до тіла потерпілої особи. Таке доторкання суб'єкт кримінального правопорушення може здійснити будь-яким органом чи частиною свого тіла, а також предметами навколишнього світу. Сюди можна віднести, наприклад, оголення статевих органів потерпілої особи, доторкання до статевих органів потерпілої, імітаційні дії сексуального характеру з тілом потерпілої особи, сурогатні форми статевих зносин, доторкання до тіла потерпілої особи предметами, що імітують чоловічі чи жіночі статеві органи, або будь-якими предметами, які використовуються для статевого задоволення, інші дії сексуальної спрямованості, які вчинюються з тілом потерпілої особи без проникнення у піхву, анальний отвір чи ротову порожнину. Також до контактних розпусних дій слід відносити будь-які дії сексуальної спрямованості, що вчиняє потерпіла особа із тілом (доторканням до тіла) суб'єкта кримінального правопорушення.

Безконтактними розпусними діями слід вважати будь-які дії сексуальної спрямованості, які вчинені суб'єктом кримінального правопорушення у присутності потерпілої особи без безпосереднього фізичного контакту з тілом останньої. Відтак, це можуть бути, наприклад, оголення статевих органів суб'єкта злочину, доторкання до своїх статевих органів, вчинення акту онанізму чи статевого акту, як у природній так і неприродній формі, задоволення статевої пристрасті за допомогою предметів, які імітують статеві органи чоловіка чи жінки, чи за допомогою предметів, які використовуються для задоволення статевої пристрасті, вчинення дій, які імітують статевий акт,

¹ Савченко А. В. та ін. Зазнач. твір. С. 351.

² Світличний О. О. Зазнач. твір. С. 93.

демонстрація порнографічних предметів, відверті розмови на сексуальні теми, демонстрація порнографічної продукції, матеріалів еротичного змісту із супроводженням цинічними коментарями, тощо. Уважаємо за необхідне запропонований розподіл закріпити в кримінально-правовій нормі та встановити відповідну міру покарання за кожен вид розпусних дій. На нашу думку, це сприятиме ефективному відмежуванню розпусних дій від інших статевих злочинів, а доповнення відповідних частин статті кваліфікуючими ознаками, притаманними або контактним або безконтактним розпусним діям, дозволить встановити покарання, що буде співрозмірним вчинюваним діям.

Отже, об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 156 КК України характеризується вчиненням суб'єктом кримінального правопорушення будь-яких контактних або безконтактних дій сексуальної спрямованості, окрім дій, які полягають у вагінальному, анальному чи оральному проникненні у тіло потерпілої особи, а також вчиненням потерпілою особою будь-яких контактних дій сексуальної спрямованості щодо суб'єкта правопорушення. Ураховуючи той факт, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 155 КК України характеризується вчиненням суб'єктом кримінального правопорушення дій сексуальної спрямованості, які полягають у введенні в один із природних отворів потерпілої особи, органу чи частини тіла людини, будь-яких предметів навколишнього світу, то об'єктивну сторону кримінального, передбаченого ст. 156 КК України утворює також і введення потерпілою особою органу чи частини тіла людини, будь-яких предметів навколишнього світу у піхву, анальний отвір чи ротову порожнину суб'єкта кримінального правопорушення.

Таким чином, наразі утворилася ситуація коли вагінальний, анальний чи оральний сексуальний акт (саме сексуальний акт, а не статевий, оскільки для вчинення такого акту можливе використання також і предметів навколишнього світу – В.П., В.Ф.) можливо кваліфікувати як за ст. 155 КК України, так і за ст. 156 КК України, що на нашу думку створює можливість неправильної кваліфікації та як наслідок уникнення відповідальності винної особи, оскільки ще донедавна такі дії кваліфікувалися виключно за ст. 155 КК України. Тут доречно зазначити, що аналогічна ситуація прослідковується і у ст. 152-153 КК України під час відмежування описаних діянь, коли суб'єктом кримінального правопорушення виступає особа жіночої статі.

Для вирішення описаної нами ситуації, вважаємо є доцільною пропозиція О. Дудорова, який, аналізуючи статеві злочини ще до

внесення змін у Розділ 4 Особливої частини КК України, зазначав, що одним із можливих варіантів вдосконалення законодавства є поєднання в одній кримінально-правовій нормі під назвою «Зґвалтування або інші дії сексуального характеру» ознак складів кримінально-правових норм, передбачених ст. 152 і ст. 153 КК України. Втілення цієї пропозиції, ґрунтується на тому, що описані діяння є близькими за змістом, мають однаковий ступінь суспільної небезпеки, нерідко поєднуються між собою та охоплюються єдиним злочинним наміром винного, крім всього іншого, дозволить усунути у тексті КК згадування про такий анахронізм, як задоволення статевої пристрасті неприродним способом. Додатковими аргументами на користь об'єднання вказаних норм КК можуть слугувати дискусійність рішення вітчизняного законодавця віднести до потерпілих від зґвалтування осіб чоловічої статі, необхідність усунути невідправдану різницю у санкціях ст. 152 і ст. 153 КК, а також притаманна ст. 154 КК відсутність диференціації кримінальної відповідальності залежно від характеру сексуальних дій, до вчинення яких примушується потерпіла особа¹.

На той час ми повністю погоджували з аргументацією вченого та підтримували таку пропозицію, оскільки вважали, що дане вдосконалення також сприятиме допущенню меншої кількості помилок при кваліфікації статевих злочинів та сприятиме більш ефективній реалізації принципу невідворотності покарання за вчинений злочин. Нами також пропонувалося об'єднати в одній нормі і злочини передбачені статтями 155 та 156 КК України під назвою «Розбещення неповнолітніх» як з означених нами причин, так і з причин вказаних О. Дудоровим. Наразі ми також залишаємося прибічниками об'єднання кримінально-правових заборон, які встановлені статтями 155 та 156 КК України, в одну кримінально-правову норму під назвою «Розбещення неповнолітніх». Пропозиція О. Дудорова об'єднати в одній кримінально-правовій нормі кримінальні правопорушення, передбачені ст. 152 і ст. 153 КК України вважаємо, що є актуальною і для нинішніх редакцій вказаних статей, оскільки нинішні редакції як статей за насильницькі статеві посягання, так і за добровільні викликають досить багато запитань та, нажаль, не можуть максимально захистити особу.

Продовжуючи аналіз діяння як обов'язкового елемента об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, передбачених

---

¹ Дудоров О. О. Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посібник. Київ, 2014. С. 495-496.

статтями 155 та 156 КК України зазначимо, що в диспозиціях вказаних статей безпосередньо не закріплене положення щодо насильницького чи ненасильницького характеру цих правопорушень, а враховуючи нинішню редакцію статей 152-156 КК України доцільніше сказати – наявність добровільної згоди потерпілої особи на вчинення дій сексуальної спрямованості. Враховуючи, що в диспозиції ст. 152 КК України та диспозиції ст. 155 КК України використана однотипна термінологія, з відмінністю в тому, що відповідальність за ст. 152 КК України настає в разі відсутності згоди, то можемо зробити висновок, що відповідальність за ст. 155 КК України настає вразі вчинення дій сексуального характеру з особою віком від 14 до 16 років, за наявності добровільної згоди останньої. Що стосується ст. 156 КК України, то зробити однозначний висновок ми не можемо, оскільки в статтях 153 та 156 КК України вживається різна термінологія.

Уважаємо, що слід погодитися із думкою О. Світличного, який проводячи дослідження зробив висновок, що розбещення неповнолітніх за своєю соціально-правовою сутністю є ненасильницьким статевим злочином, що вчинюється за добровільною згодою винної дорослої та потерпілої неповнолітньої осіб. У доктрині кримінального права, продовжує вчений, загально визнано, що насильство як засіб примусу потерпілого до вчинення певних, бажаних для злочинця суспільно-небезпечних дій, враховується або як елемент основного складу злочину, або як кваліфікуюча (особливо кваліфікуюча) ознака до основного складу злочину. У нашому випадку насильство не є конструктивною ознакою розпусних дій, а враховуючи те, що розпусні дії, як зазначалося вище, не можуть полягати у статевому природному акті, мужолозтві, лісбійанстві або інший діях, пов'язаних із сексуальним проникненням у тіло потерпілої неповнолітньої особи, а метою вчинення дій винного є «задоволення винною особою статевої пристрасті або на збудження у неповнолітньої особи статевого інстинкту», то вважаємо доцільним обов'язково відобразити цю обставину у диспозиції ч. 1 ст. 156 КК та підкреслити, з одного боку, ненасильницький характер розпусних дій, з іншого, – відокремити розпусні дії від більш суспільно небезпечних сексуальних дій у статевих злочинах, передбачених у статтями. 152-155 КК України¹.

Також досить цікавим є висловлювання Г. Мартинишина з приводу того, що в юридичній літературі висловлювалася думка про те, що розпусні дії щодо неповнолітніх можуть мати і добровільний, і

---

¹ Світличний О. О. Знач. твір. С. 108-109.

недобровільний (насильницький) характер, а також про те, що кримінальну відповідальність за розбещення неповнолітніх треба зробити більш суворою, якщо це діяння вчиняється із завданням побоїв і заподіянням тілесних ушкоджень. Водночас, продовжує вчений, віднесення без будь-яких застережень розбещення неповнолітніх до злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством, що порушує волевиявлення особи є безпідставним¹. Як бачимо, Г. Мартинишин також вважає, що розбещення неповнолітніх є ненасильницьким злочином. Що стосується насильницького характеру розпусних дій, то вважаємо, що вченим під насильницьким характером розпусних дій мається на увазі те, що розпусні дії вчиняються не із застосуванням насильства, тобто насильство не виступає способом досягнення бажаного результату, а те що застосування насильства є способом задоволення статевої пристрасті, і на застосування насильства під час розпусних дій, як і на вчинення самих розпусних дій, потерпіла особа надала свою однозначну згоду. Таким чином, на нашу думку, вченим фактично пропонується доповнення статей 155 та 156 КК України кваліфікуючими ознаками «поєднаних із побоями чи мордуванням» чи «поєднаних із нанесенням тілесних ушкоджень» (сексуальний мазохізм) що заслуговує безумовного схвалення.

Зокрема, О. Дудоров вказує, що диспозиція ч. 1 ст. 156 КК України не виключає насильницький характер розпусних дій². На перший погляд здається, що вчений вважає, що розбещення неповнолітніх є насильницьким злочином, проте далі науковець висловлює думку, про те, що розбещення неповнолітніх, яке поєднується з побоями і мордуваннями, заподіянням тілесних ушкоджень, погрозою вбивством, зараженням вірусом імунодефіциту людини або іншої невиліковної інфекційної хвороби, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів – за ст. 156 КК і певною нормою про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти життя або здоров'я особи. Означене висловлювання дає підстави вважати, що О. Дудоров також вважає, що розбещення неповнолітніх є ненасильницьким злочином, а насильницький характер розпусних дій лише означає, що потерпіла особа надає добровільну згоду на вчинення відносно неї розпусних дій поєднаних із побоями, мордуванням, нанесенням тілесних ушкоджень, при цьому побої, мордування, тілесні ушкодження, тощо виступають способом отримання сексуального задоволення.

¹ Мартинишин Г. Я. Статева недоторканість як об'єкт кримінально-правової охорони в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2017. С. 123.

² Дудоров О. О. Зазнач. твір. С. 83.

Що стосується судової практики, то її аналіз дає підстави стверджувати, що суди не мають однозначної думки з приводу добровільності/не добровільності розпусних дій. Аналізуючи судову практику, спостерігаємо такий факт, що одні суди безпосередньо в рішенні вказують, що до потерпілої особи ніяке насильство не застосовується, інші вважають, що застосування насильства охоплюється диспозицією статті 156 КК України.

Наразі, вироком Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області під час розгляду кримінального провадження №12019020230000206 від 20.11.2019 з обвинувальним актом та угодою про примирення засуджено ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, який в ніч з 15 на 16 листопада 2019 року (точного часу досудовим розслідуванням не встановлено) під час зустрічі у нього вдома з ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_2, достовірно знаючи, що остання є ученицею Мурованокуріловецької школи-ліцею № 1, сумлінно помиляючись щодо її малолітнього віку, однак припускаючи, що останній не виповнилось 16 років, без застосування фізичного та психологічного насильства, умисно вчинив відносно ОСОБА_2 розпусні дії, а саме роздягнув її та, оголивши свої статеві органи, вчиняв непристойні дотики до оголеного тіла та оголених статевих органів ОСОБА_2, задовольняючи в такий спосіб свою статеву пристрасть та збуджуючи статевий інстинкт ОСОБА_2, чим спричинив шкоду її нормальному моральному становленню. Продовжуючи свої протиправні дії в ніч з 17.11.2019 на 18.11.2019 (точного часу досудовим розслідуванням не встановлено) під час зустрічі ОСОБА_2 та ОСОБА_1 у його будинку за вказаною адресою останній, без застосування фізичного та психологічного насильства, умисно вчинив відносно ОСОБА_2 розпусні дії, а саме роздягнув її та, оголивши свої статеві органи, вчиняв непристойні дотики до оголеного тіла та оголених статевих органів ОСОБА_2, задовольняючи в такий спосіб свою статеву пристрасть та збуджуючи статевий інстинкт ОСОБА_2, чим спричинив шкоду її нормальному моральному становленню.

Згідно з висновком експерта №347 від 27.11.2019, на підставі судово-медичного обстеження ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_2, встановлено відсутність будь-яких тілесних ушкоджень на тулубі та кінцівках або їх слідів. Дівоча перетинка у ОСОБА_2 не порушена, її анатомічний стан не дозволяє скоювати із нею статеві стосунки без її порушення, пошкодження в ділянці зовнішніх статевих органів, а також на слизовій пристінку піхви та в ділянці анусу у ОСОБА_2 відсутні.

Отже, своїми діями ОСОБА_1 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 156 КК України: вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку¹.

Вироком Тячівського районного суду Закарпатської області ОСОБА_2 визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 156 КК України. ОСОБА_2, 24 вересня 2019 року, приблизно о 22 годині 00 хвилин, перебуваючи в смт. Тересва, по вул. І. Франка, біля лісосмуги, діючи умисно, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій з метою розпусних дій сексуального характеру, підійшов до неповнолітньої потерпілої ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_2, після чого став знімати штани та нижню білизну з неї, робити непристойні дотики до статевих органів, намагаючись викликати у потерпілої статеве збудження та схилити її до певних сексуальних дій, на що потерпіла стала кричати, намагаючись втекти від ОСОБА_2. Однак, останній повалив її на землю, знімаючи з себе верхній одяг, при цьому оголивши свій статевий орган, у зв'язку з чим потерпіла, злякавшись, вкусила зубами ОСОБА_2 за великий палець правої руки, на що останній наніс два удари по обличчю потерпілої. Згідно висновку судово-медичної експертизи № 290 від 16 жовтня 2019 року у ОСОБА_1 мають місце тілесні ушкодження у вигляді забою правого ока, субкон'юнктивного крововиливу та синця лівої повіки, синець лівої здухливої ділянки, синець ділянки спини справа, садна лівого колінного суглобу. Дані тілесні ушкодження могли виникнути в результаті ударів руками та ногами, і відносяться до групи легких тілесних ушкоджень, що не спричинили короткочасний розлад здоров'я, чи незначну стійку втрату працездатності.

Досліджені у суді докази не викликають сумніву у їх достовірності, так як взаємно підтверджуються, здобуті і закріплені у встановленому законом порядку, є об'єктивними. За таких обставин суд приходиться до переконання, що вина обвинуваченого ОСОБА_2 доведена повністю у вчиненні розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, тому ці його дії слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 156 КК України².

Наведені приклади підтверджують відсутність одностайної думки з приводу добровільності/не добровільності розпусних дій. Вважаємо, що нинішня конструкція ст. 156 КК України не дає можливості єдино

---

¹ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87397735> (дата звернення: 28.03.2022).

² Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88056378> (дата звернення: 28.03.2022).

правильно застосувати кримінальну норму, що в свою чергу приводить до незахищеності особи від посягань на статеву недоторканість, зокрема в частині захисту від більш тяжких кримінальних правопорушень, що посягають на статеву недоторканість неповнолітніх. На нашу думку дії описані у вироку Тячівського районного суду Закарпатської області є більш широкими ніж розбещення неповнолітніх і мали б кваліфікуватися як сексуальне насилля (ст. 153) чи замах на зґвалтування (ст. 15 та ст. 152), оскільки в описаній у вироку ситуації вбачаються ознаки саме перерахованих кримінальних правопорушень, в силу того, що потерпіла особа не надала свою згоду на вчинення таких дій відносно неї та всяко намагалася захистити себе від посягання.

Вважаємо, що така можливість двоякого застосування кримінально-правової норми у слідчій та судовій практиці ще раз підтверджує тезу про необхідність закріплення у диспозиції статті 156 КК України (і бажано у ст. 155 КК України) положення про те, що означені злочини вчиняються за добровільною згодою потерпілої особи. Також зазначимо, що враховуючи, що стаття 153 КК України перебуває у логічному співвідношенні зі ст. 156 КК України, з метою забезпечення належного співвідношення між добровільними та недобровільними (насильницькими і ненасильницькими) кримінальними правопорушеннями проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також для уникнення двозначного тлумачення статей у Розділі 4 Особливої частини КК України, в зазначених статтях доцільно використовувати аналогічну термінологію, як це здійснено у статтях 152 та 155 КК України.

Проводячи аналіз об'єктивної сторони, слід також зазначити, що кримінальні правопорушення передбачені ч.1 ст. 155 КК України та ч. 1 ст. 156 КК України є правопорушеннями з формальним складом, а отже настання наслідків є необов'язковим.

Наприклад, О. Світличний вказує на те, що у доктрині кримінального права «безнаслідкових» злочинів не існує. Усі злочини завдають суттєвої шкоди, – руйнують, порушують нормальне функціонування суспільних відносин, що охороняються КК України. Як і всі злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості, – продовжує вчений, – розбещення неповнолітніх характеризується настанням складних за змістом суспільно небезпечних наслідків. Їх можна поділити на короткочасні (з часом вони минають) та довготривалі (можуть переслідувати потерпілого усе життя). До кола перших відносять фізичну та моральну шкоду потерпілій особі. До фізичної шкоди при розбещенні неповнолітніх відноситься сукупність

об'єктивних змін у статні потерпілої особи, що знаходить свій вияв у порушенні анатомічної цілісності органів та тканин або їх фізіологічних функцій, захворюванні або патологічних станах, що виникають під впливом різноманітних факторів зовнішнього середовища. Під моральною шкодою слід розуміти внутрішні страждання, заподіянні потерпілій особі внаслідок фізичного або психічного впливу, що спричинило погіршення або позбавлення можливостей реалізації нею свої звичаїв та бажань, погіршення відносин із оточуючими людьми, інші негативні наслідки приватного характеру. До довготривалих відносяться так звана соціальна шкода, – це далекосяжні зміни, що відбуваються у психіці неповнолітньої особи, щодо якої вчинено розпусні дії. Дитячі психологи та сексопатологи стверджують, що особи, які у малолітньому віці зазнали сексуальної експлуатації, отримують глибоку психологічну травму, що у подальшому сприяє виникненню сексуальних відхилень (статевих парафілій та девіацій), у тому числі спрямованих на неповнолітніх осіб (педофілія). Із часом у дорослому житті такі потерпілі на практиці реалізують свої спотворені сексуальні фантазії з відхиленнями щодо віку або статі статевого партнера. І таким чином реверсивно спричиняючи фізичну, моральну та соціальну шкоду іншим неповнолітнім особам, стають небезпечними для суспільства та злочинними для держави¹.

С. Чмут зазначає, що наслідки наявні у будь-якому випадку, проте вони знаходяться за межами основного складу кримінального правопорушення².

На нашу думку, побудова диспозицій ч. 1 ст. 155 та ч. 1 ст. 156 КК України як кримінальних правопорушень з формальним складом максимально сприяє захисту статевої недоторканості неповнолітніх осіб, оскільки перераховані можливі наслідки можуть проявитися як відразу після вчинення кримінального правопорушення, проявитися через значний проміжок часу чи взагалі не проявитися. Також необхідно враховувати той факт, що зазначені кримінальні правопорушення вчиняються за добровільною згодою потерпілої особи, а отже можна припустити, що потерпіла особа вже має якесь уявлення про статеві відносини, тому говорити про якісь можливі наслідки не зовсім правильно. Доцільно погодитися з думкою В. Леня, який зазначає, що у випадку вчинення сексуального насилля психологам і психіатрам одразу важко, а то й неможливо визначити (зафіксувати) ступінь і міру

¹ Світличний О. О. Зазнач. твір. С. 23-24.

² Чмут С. В. Зазнач. твір. С. 91.

шкоди, її перспективи перебігу і розвитку. У разі настання такої шкоди пізніше або коли вона з часом лише загострюється, вказаним фахівцям вкрай важко довести, що саме певні, свого часу вчинені сексуальні дії призвели до таких наслідків (діагнозу, стану)¹.

Із огляду на зазначене вважаємо, що можливу заподіяну шкоду слід враховувати на при характеристиці об'єктивної сторони злочину, а при визначенні міри покарання за сексуальне посягання на статеву недоторканість неповнолітніх.

Що стосується решти факультативних ознак об'єктивної сторони то нинішня редакція статей 155 та 156 КК України їх не містить. Водночас, у межах нашого дослідження розглянемо деякі із факультативних ознак, що не закріплені в диспозиціях зазначених статей. Такою факультативною ознакою буде спосіб вчинення кримінальних правопорушень.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення – одна з найважливіших ознак кримінального правопорушення. Він свідчить про якісну своєрідність виконання злочинного посягання і вказує на те, як, яким чином, шляхом використання яких сил і засобів суб'єкт вчиняє суспільно небезпечне діяння, що визнається кримінальним правопорушенням. У способі в значній мірі виражаються як фактичні, так і соціальні риси і властивості кримінального правопорушення, а також особи, яка його вчинила². Не вдаючись до дискусій з приводу розуміння поняття «спосіб вчинення кримінального правопорушення», зазначимо, що спосіб вчинення сексуального насильства – це ознака, яка надає кримінальному правопорушенню таких характеристик, які здатні конкретизувати суть вказаного правопорушення з урахуванням певних, притаманних лише цьому правопорушенню, особливостей.

Досить часто сексуальні посягання на неповнолітніх вчиняється із використанням порнографічних предметів. Зазначимо, що аналізуючи слідчо-судову практику нами не виявлено випадки використання порнографічних предметів на кшталт штучних фалосів чи інших предметів, які використовуються для задоволення статевої пристрасті, при вчиненні дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним,

---

¹ Лень В. В. Окремі способи розбещення неповнолітніх: питання диференціації, кваліфікації та покарання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 1. С. 103.

² Панов Н. И., Щур Б. В. Междисциплинарный подход к изучению способа совершения преступления. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. праць. Вип. 13 ; ред. кол.: М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, Л. М. Головченко та ін. Харків : Право, 2013. С. 12.

анальним або оральним проникненням в тіло неповнолітньої потерпілої особи за згоди останньої, проте це не значить що такі випадки не можуть трапитися, а враховуючи високу латентність «статевих злочинів» та добровільний характер кримінального правопорушення передбаченого ст. 155 КК України, то можемо зробити висновок, що про такі випадки просто не повідомляються правоохоронні органи. Що стосується розбещення неповнолітніх, то досить часто розпусні дії вчиняються саме з використання порнографічних предметів, що в свою чергу потребує додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 301 КК України, а за умови використання дитячої порнографії – за ст. 301-1 КК України. Проте, зазвичай, додаткова кваліфікація за ст. 301-1 КК України (до змін внесених Законом № 1256-IX від 18.02.2021 року за ст. 301 КК України – В.П., В.Ф.) робиться лише у випадку коли суб'єкт правопорушення в процесі розпусних дій виготовляє порнографічні зображення чи відео з використанням неповнолітньої особи. У випадку ж вчинення розпусних дій шляхом використання порнографічних предметів зазвичай кваліфікується лише за відповідною частиною ст. 156 КК України. Так, вироком Рівненського районного суду Рівненської області ОСОБА_1 визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 156 КК України. В ході судового розгляду встановлено, що ОСОБА_1, 01 грудня 2018 року, перебуваючи по місцю свого проживання, достовірно знаючи, що ОСОБА_3, 2006 року народження є малолітньою, оскільки є її вітчимою, маючи умисел на розбещення, вчинив розпусні дії сексуального характеру.

Неповнолітня потерпіла ОСОБА_3 суду дала наступні показання. Коли вона із вітчимою залишалася вдома наодинці, зокрема 01.12.2018 року (вона вказала, що це відбувалося також і раніше на протязі року, хоча даний факт у суді не розглядається та обвинувачення ОСОБА_1 по вказаному факту не висувалося), то її вітчим ОСОБА_1 у її присутності дивився фільми звичайні, а потім дивився «порнуху». Зазначила, що вказане слово потерпіла дізналася від матері, яка попередньо просила ОСОБА_1 не дивитися вказані фільми у присутності дітей. В подальшому ОСОБА_3 розповіла про події, що мали місце 01.12.2018, а саме те, що ОСОБА_1 переглядаючи порнографічні фільми у її присутності, лежачи на ліжку запросив її разом переглядати фільми. Вказані дії повторювалися неодноразово, востаннє 01.12.2018¹.

---

¹ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88699583> (дата звернення: 28.03.2022).

Випадки, коли суд не робить додаткову кваліфікацію за ст. 301 КК України неможна назвати одиничними.

Вирішення означеної проблеми вбачається у доповненні відповідної частини ст. 156 КК України положенням про кримінальну відповідальність за вчинення розпусних дій вчинених із використанням порнографічних предметів.

Ще одним способом вчинення виключно розбещення неповнолітніх є відсутність добровільної згоди при вчиненні безконтактних розпусних дій. Зазвичай такі дії полягають у демонстрації потерпілим особам статевих органів винної особи, при цьому такі дії вчиняються не за взаємною згодою винної та потерпілої особи, без урахування згоди потерпілої особи та є спонтанними (раптовими) по відношенню до потерпілої особи. Фактично мова йдеться про ексгібіціоністські дії, які у випадку вчинення їх відносно неповнолітніх кваліфікуються саме як розбещення неповнолітніх. Так, в ході судового розгляду у Оболонському районному суді м. Києва встановлено, що С., в період часу з 05 по 26 лютого 2008 року, неодноразово не менше чотирьох разів приїжджав на вул. Гамарника, що у Пущі-Водиці у м. Києві та розбещував неповнолітніх – оголював перед неповнолітніми свій статевий орган та демонстративно займався онанізмом.

Крім того, 4 березня 2008 року, близько 14 год. С., на своєму автомобілі «Деу-Ланос» знову приїхав в Пущу-Водицю де зупинився біля дитячого садочка по вул. Гамарника у м. Києві. Після цього С., пішов до лісу де вирішив продовжити розбещувати неповнолітніх шляхом оголення свого статевого органу та демонстративного заняття онанізмом перед неповнолітніми дівчатками які будуть йти зі школи.

Через декілька хвилин С., побачив що зі школи по дорозі побіля лісу йдуть троє дівчат шкільного віку. Коли вони порівнялися з С., останній кашлянув щоб дівчата звернули на нього увагу, а коли ті подивилися на С., то він, оголивши свій статевий орган продемонстрував його та почав вчиняти розпусні дії щодо неповнолітніх демонстративно займаючись онанізмом. Побачивши С., та чим він займається неповнолітні почали втікати від нього. Суд кваліфікував дії С., за ч. 1 ст. 156 КК України¹.

Відразу зазначимо, що після внесення Законами України від 06.12.2017 та від 14.03.2018 змін у Розділ IV КК України ексгібіціоністські дії продовжують кваліфікуватися саме як розпусні.

¹ Архів Оболонського районного суду м. Києва за 2008 р., справа № 1-471/2008.

Так, вироком Київського районного суду міста Одеси ОСОБА_1 визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 156 КК України. В ході судового розгляду встановлено, що ОСОБА_1, 03.05.2019 року приблизно о 17 годині 40 хвилин, знаходячись в салоні автомобіля марки «ВАЗ 2107», перебуваючи біля будинку АДРЕСА_2, діючи умисно, з метою задоволення своєї статевої пристрасті, розуміючи, що вчиняє дії щодо малолітньої ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_2, почав демонструвати свої оголені статеві органи, торкався, та маструбував свій статевий орган, чим вчинив розпусні дії сексуального характеру стосовно малолітньої потерпілої¹.

Як бачимо з наведених прикладів, незважаючи на те, що розбещення неповнолітніх позиціонується як правопорушення, яке вчиняється за добровільної згоди потерпілої особи, правоохоронні органи та суд кваліфікують дії, які містять ознаки розбещення неповнолітніх, але вчиняються без урахування одобрення зі сторони потерпілої особи саме за ст. 156 КК України. Наявність таких випадків ще раз підтверджує тезис про необхідність закріплення «добровільності» в якості ознаки кримінального правопорушення передбаченого ст. 156 КК України, а описаний спосіб вчинення розпусних дій вивести в окреме альтернативне правопорушення. Це дасть зокрема можливість окремо здійснювати кваліфікацію безконтактних розпусних дій та призначати відповідне покарання за їх вчинення. Отже, пропонуємо окремо встановити кримінальну відповідальність за вчинення безконтактних розпусних дій шляхом доповнення ст. 156 КК України відповідною частиною яка встановлюватиме кримінальну відповідальність за вчинення ексгібіціоністських чи інших безконтактних дій сексуальної спрямованості в незалежності від добровільної згоди потерпілої особи.

2.4. Суб'єкт «сексуального насильства»

Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом кримінального правопорушення може бути фізична осудна особа, що вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого може наступати кримінальна відповідальність. Наявність двох ознак суб'єкта

---

¹ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85748324> (дата звернення: 28.03.2022).

кримінального правопорушення, таких, як вік і осудність, більшість вчених-юристів вважають достатніми для притягнення фізичної особи до кримінальної відповідальності. Проте деякі науковці вважають цих ознак недостатніми.

Так В. Трубніков вважає, що для повного й об'єктивного аналізу всіх сторін характерних особистісних ознак людини, яка вчинила злочин, недостатньо тільки наявності двох ознак: осудності та віку. Для того, щоб мати повне і всеосяжне уявлення про всі риси і властивості такої особи, потрібні знання про її інші психічні характеристики, що особливо важливо для встановлення причин і умов вчинення злочину (усіх його детермінант), а також наступного карально-виховного процесу¹.

Цю ідею вченого, на нашу думку, неможливо реалізувати в рамках кримінального кодексу, оскільки описати у Загальній частині КК України усі психічні та психологічні характеристики особи неможливо. Навіть якщо використовувати для такого опису відсылки та бланкетні норми, то все одно Загальна частина КК України перетвориться в психолого-психіатричний трактат. Крім того з'ясування всіх особистісних рис та психічних характеристик призведе до суттєвого збільшення термінів розслідування правопорушень, не говорячи вже про підвищення кваліфікаційних вимог до правоохоронців – крім юридичної освіти мати ще і як мінімум психологічну, а краще медичну в області психіатрії.

До числа обов'язкових ознак суб'єкта кримінального правопорушення відносяться:

- 1) характеристика особи як фізичної;
- 2) вік;
- 3) осудність.

Інші ознаки суб'єкта, які мають кримінально-правове значення, є факультативними та входять в зміст поняття «спеціальний суб'єкт».

У ч. 1 ст. 155 та ч. 1 ст. 156 КК України ніяких факультативних ознак не зазначено, тобто суб'єктом вказаних кримінальних правопорушень є фізична осудна особа, яка досягла певного віку.

Традиційно в Україні суб'єктом кримінального правопорушення визнається лише фізична особа. Зміст поняття «фізична особа» здається достатньо яким і в якості фізичної особи у правовідносинах виступає лише людина.

---

¹ Трубніков В. М. Нове про суб'єкт злочину. *Вісник Нац. ун-ту внутр. справ.* 2002. Спецвипуск. С. 114.

Так, у ст. 24 ЦК України вказано, що людина є фізичною особою. Закон України «Про громадянство» у ст. 1 встановлює, що до фізичних осіб відносяться: громадяни України, іноземці і особи без громадянства. У ст. ст. 7 і 8 КК України, так само визначено, що особами, які підлягають кримінальній відповідальності, можуть бути громадяни України, іноземці і особи без громадянства. Також слід зазначити, що кримінальну відповідальність за сексуальні посягання на статеву свободу та статеву недоторканості особи встановлено незалежно від гетеро- або гомосексуальної спрямованості сексуальних дій, а отже суб'єкт кримінальних правопорушень передбачених статтями 155 та 156 КК України може бути як однієї статі з потерпілою особою, так і різної.

Наступною ознакою суб'єкта кримінальних правопорушень, передбачених статтями 155 та 156 КК України є осудність.

Законодавець у ч. 1 ст. 19 КК України дає таке визначення осудності: «осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними.

Досліджуючи питання осудності, В. В. Лень приходять до висновку, що осудність в кінцевому рахунку – це здатність особи регулювати свою поведінку при вчиненні злочину, усвідомлювати порушення суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом, тобто володіти у зв'язку з цим певними психічними властивостями особистості: бути в змозі віддавати собі звіт у своїх діях і керувати ними¹.

Опираючись на зазначене визначення можна зробити висновок, що осудність складається з двох нерозривних елементів: здатності усвідомлювати та здатності керувати. Відсутність одного елемента призводить до неосудності.

Так, ч. 2 ст. 19 КК України визначає, що не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого цим Кодексом, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки.

Як бачимо безпосередньо у ч. 2 ст. 19 КК України закріплені чотири види психічних захворювань, які пов'язані саме із здатністю

---

¹ Лень В. В. Кримінально-правові проблеми визначення осудності злочинця : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2003. С. 24.

особи усвідомлювати. Зазначені захворювання характеризують медичний критерій неосудності.

Хронічний психічний розлад (хронічне психічне захворювання), мається на увазі постійне, безперервне, важко виліковне захворювання, яке характеризується тривалістю протікання, тенденцією до прогресування, тобто наростання хворобливих явищ, це такі, як шизофренія, епілепсія, прогресивний параліч, маніакально-депресивний, енцефалітний і старечий психоз, сифілітичні захворювання мозку тощо. Хоча, слід відзначити, що при шизофренії бувають періоди тимчасового покращання стану психічно хворої особи, так звані ремісії.

Тимчасовий (короткочасний або певний час) розлад душевної діяльності характеризується раптовим приступом психічної хвороби, швидким його розвитком, відносно нетривалим перебігом, що закінчується, як правило, одужанням хворого. Це гострий реактивний стан, алкогольні психози, патологічне сп'яніння, патологічний афект, стан марення, паморочний стан свідомості, алкогольний делірій тощо.

Слабоумство (олігофренія, психічне каліцтво) – уроджена або набута розумова недорозвиненість, неповноцінна розумова діяльність у ранньому дитинстві, а також стійке необоротне зниження розумової діяльності викликане органічними змінами мозку внаслідок отриманої травми, інфекційного або іншого захворювання, слабоумство внаслідок старіння тощо.

Слабоумство має три ступені: найбільш легку форму порушення розумової діяльності-дебільність; менш глибокий (середній) ступінь-імбецильність; глибокий (важкий) ступінь порушення розумової діяльності-ідіотія. Практика показує, що слабоумство в стадії імбецильності завжди дає підстави визнати неосудність. Дебільність у легкій формі не виключає можливості по відношенню до вчинених багатьох злочинів визнати особу осудною, наприклад проти особи, власності.

Інший хворобливий стан – це стан, пов'язаний з розладом психічної діяльності, та він не є одним з вищезазначених, але за своїм психопатологічним порушенням може бути прирівняний до них. Сюди можуть бути віднесені деякі види психопатій та психастеній, явлення марення та галюцинації на ґрунті важкого інфекційного захворювання, стан абстиненції, тимчасові (короткочасні або які тривають більш певний час), викликані окремими інфекційними захворюваннями, наприклад, черевний або висипний тиф, пухлинами мозку, або глухонімота, яка при неблагосприятливих умовах (відсутність

належного виховання, навчання) може призвести до різкого обмеження розумових здібностей людини, а також затримки психофізичного розвитку в формі інфантилізму, тобто психічної незрілості. Ознаки психопатії змінюються в процесі розвитку особистості, однак на основі динаміки цього психічного стану не відмічається прогресування, які властиві психічній хворобі. При психопатіях немає таких важких хворобливих проявів, як марення, галюцинації, розлад свідомості, дезлінтування і інші, що їх і відрізняє від істинних психічних захворювань. Психопатії представляють собою відхилення від нормальних характерологічних властивостей особистості. Патологічна структура особистості психопата може робити перепони повному його прилаштуванню до навколишнього середовища. Психопати, як правило, визнаються осудними. Однак деякі психопатичні особистості, у яких спотворюваність характеру надзвичайно глибока (параноїчні, глибоко астенічні особистості), можуть визнаватися неосудними¹.

Фактично зазначені медичні критерії неосудності охоплюють лише ті психічні захворювання внаслідок яких особа не могла усвідомлювати свої дії, всі інші психічні розлади особи не звільняють її від кримінальної відповідальності. Зокрема, в рамках нашого дослідження, мова йде про такі психічні розлади як педофілія та похідна від неї ефебофілія. Згідно Міжнародного класифікатора хвороб педофілія відноситься до Психічних розладів та розладів поведінки (Код F00-F99, клас F60-F69 Розлади особистості та поведінки в зрілому віці, блок F65 Розлади сексуальних уподобань, парафілії). Наразі необхідно з'ясувати чи може педофілія виступати в якості медичного критерію неосудності сексуального насильства щодо неповнолітніх.

Педофілія – статевий потяг до дітей (до 10-12 років – до початку пубертата). В основі її формування лежать ретардація психосексуального розвитку, порушення комунікації з представниками протилежної статі й нерідко – сексуальні розлади, що ускладнюють або роблять неможливим нормальне статеве життя. Педофілія частіше спостерігається в підлітків, 30-річних і літніх чоловіків. У підлітків вона пов'язана з ретардацією психосексуального й емоційного розвитку, яка перешкоджає нормальним контактам з однолітками. 30-річні педофіли – це зазвичай одружені, проте сексуально й соціально не адаптовані, фрустровані чоловіки, які не ризикують піти на близькість із дорослими жінками. Серед літніх людей педофілами стають найчастіше самотні і особи, що страждають на статеві розлади.

---

¹ Там само. С. 93-94.

При педофілії статеві акти здійснюються дуже рідко, так само як і зґвалтування. Залякування й погрози використовують лише підлітки. Зазвичай педофільні дії полягають у розповідях про інтимні стосунки, демонстрації порнографічних зображень, огляді й показі статевих органів, поверховому й глибокому петингу, іноді в оральногенітальному акті, значно рідше здійснюється вестибулярний коїтус.

Подібним до педофілії є таке захворювання як «ефебофілія», проте на відміну від педофілії ефебофілія не закріплена в МКХ-10 в якості самостійного психічного розладу. Тому, можемо сказати, що за своєю суттю ефебофілія є похідним від педофілії психічним розладом.

Ефебофілія – статевий потяг до осіб підліткового та юнацького віку. (11-17 років) В його формуванні, так само як і в педофілії, чільну роль відіграють труднощі комунікації з однолітками, хоча й значно менше виражені.

Ефебофілія може розвиватися в осіб із статевими розладами, котрих приваблює недосвідченість юнаків, незнання ними техніки статевого акту і отже, менша вірогідність засудження своїх сексуальних дій, а також юнацька гіперсексуальність і висока статева активність, що сприяє певній індіферентності до засобів реалізації статевого потягу. Сексуальна поведінка ефебофілів мало чим відрізняється від звичайної, однак вона має свої особливості. Перш за все це сексуальна діяльність, схожа на сексуальну діяльність при педофілії, проте відвертіше – бесіди під виглядом сексуальної просвіти, демонстрація порнографічних зображень, фільмів, читання порнографічної літератури й т. ін.¹

У медицині існує декілька теорій щодо виникнення педофілії. Деякі експерти припускають, що причини педофілії нейророзвиваючі. Ними відзначено відмінності в структурі мозку педофілів, такі як передні коркові відмінності, зменшення сірого речовини, односторонні та двосторонні лобові частки та скроневі частки та зміни мозочка.

Згідно з дослідженнями, ці відмінності схожі з тими, що виникають у людей з порушеннями контролю імпульсів, як при обсессивно-компульсивному розладі, наркоманії, антисоціальному розладі особистості, тощо.

Наступна теорія вказує, що педофілами стають особи які самі в дитинстві зазнавали сексуальних зловживань зі сторони дорослих. Статистика вказує на те, що в цілому більшість людей, які вчинили сексуальні зловживання самі піддавались сексуальним зловживанням у

---

¹ Робочий зошит для самостійної роботи студентів медичного факультету з курсу «Основи сексології та сексопатології» / упоряд.: Г. М. Кожина, Н. В. Георгієвська, І. В. Лещина, В. Є. Кришталь. Харків, 2018. С. 53-54.

дитинстві. Теоретики припускають, що, можливо, педофіл або хоче ототожнюватися зі своїм кривдником, або намагається перемогти почуття безсилля, яке він відчував у дитинстві під час сексуальних зловживань, ставши самим кривдником¹.

Не вступаючи у дискусії з приводу теорій виникнення педофілії, оскільки це не охоплюється нашим дослідженням, хотілось би зазначити, що основним фактором що об'єднує перераховані теорії є те, що особа усвідомлює протиправний, ірраціональний, антисоціальний, небезпечний характер своїх дій, а отже педофілія та похідна від неї ефебофілія не може охоплюватися жодним медичним критерієм неосудності.

Що стосується юридичного критерію неосудності, то він є більш складним і пов'язаний як із здатністю усвідомлювати так і з здатністю керувати.

Юридичний критерій неосудності складається з двох взаємопов'язаних ознак: інтелектуальної та вольової.

Інтелектуальна ознака юридичного критерію неосудності означає нездатність особи під час вчинення кримінального правопорушення усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпечність вчинюваних діянь (бездіяльності) та їх наслідків. Вона характеризує соціальний досвід суб'єкта, тобто певну суму накопичених і перероблених його свідомістю явищ зовнішнього світу. Кажучи інакше, її нездатність викликати взаємодію свідомості й інформації, яка надходить, нездатність синтезувати й аналізувати, вникати й зіставляти, тобто свідомо переробляти інформацію, яка надходить ззовні на підставі накопиченого соціального досвіду, знань².

Вольова ознака юридичного критерію неосудності означає нездатність людини діяти з своєї волі, відповідно до своїх уявлень, переконань, нездатність утриматися від імпульсивних, мимовільних й інших подібних діянь. Ця ознака юридичного критерію неосудності відображає певний рівень особистості, її здатність діяти винно (навмисно або з необережності). З однієї сторони, вольова ознака юридичного критерію характеризує антисуспільну діяльність, протиставлення свого негативного відношення інтересам суспільства й держави. З іншого боку, вона визначає кордони юридичного критерію неосудності, за межами яких людина внаслідок хворобливих розладів

---

¹ Different theories examine causes of pedophilia. URL : <https://www.nepsy.com/articles/general/different-theories-examine-causes-of-pedophilia/> (дата звернення: 28.03.2022).

² Лень В. В. Зазнач. твір. С. 109.

психіки губить здатність під час вчинення кримінального правопорушення панувати над собою, діяти з волі, тобто губить здатність керувати своїми діями (бездіяльністю). Це самостійна ознака, яка й при відсутності інтелектуальної ознаки може свідчити про наявність психологічного критерію неосудності. Не випадково в законі між цими ознаками стоїть сполучник «або». Практика свідчить про те, що особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння при певному стані психіки, може віддавати собі звіт у своїх діях, у неї зберігається формальна оцінка подій, їх розуміння, але знижується, а інколи втрачається здатність утриматися від вчинку, керувати своїми діями. У таких випадках на підставі однієї вольової ознаки можна судити про наявність юридичного критерію неосудності. З іншої сторони нездатність віддавати собі звіт у своїх діях (інтелектуальна ознака) завжди свідчить про наявність вольової ознаки – нездатності керувати цими діями і, відповідно, про наявність психологічного критерію неосудності¹.

Для визнання особи неосудною необхідна наявність хоч б однієї з ознак медичного критерію і хоч б однієї з ознак юридичного.

Вік кримінальної відповідальності є останньою основною ознакою суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого статтями 155 та 156 КК України.

Вік кримінальної відповідальності – це вік, з якого особа відповідно до норм кримінального права може бути притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення суспільно небезпечного діяння. В кримінальному законодавстві більшості країн встановлюється певний мінімальний вік кримінальної відповідальності – певний вік, з якого особа вважається здатною усвідомлювати соціальну значимість всіх охоронюваних кримінальним правом об'єктів.

Встановлення певного мінімального віку кримінальної відповідальності в кожній окремій країні та в кожний історичний проміжок часу вирішується виходячи з наявних в даний момент політичних, соціальних, економічних, культурних та інших умов.

На сьогодні законодавець у ч. 1 ст. 22 КК України встановив, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістьнадцять років. В ч. 2 ст. 22 КК України викладений вичерпний перелік суспільно небезпечних діянь, за які кримінальній відповідальності можуть підлягати особи у віці від 14 до 16 років. Також слід мати на увазі, що в деяких статтях Особливої

---

¹ Там само. С. 112-113.

частини КК вік особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, зазначається безпосередньо в диспозиції такої статті. Так, у ч. 1 ст. 155 КК України зазначено, що кримінальній відповідальності підлягає виключно повнолітня особа, тобто особа якій виповнилося 18 років.

Загальним суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 155 КК України є фізична особа – громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, яка не має хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки, усвідомлює протиправність своїх дій, керує ними та досягла 18-річного віку.

У ч. 1 ст. 156 КК України, вік особи, яка вчинила це кримінальне правопорушення не зазначено. Також розбещення неповнолітніх не входить і у перелік суспільно небезпечних діянь, за які кримінальній відповідальності можуть підлягати особи у віці від 14 до 16 років. Отже кримінальній відповідальності за вчинення розпусних дій підлягають лише особи, які досягли 16 років.

Проте в юридичній літературі висловлювалися пропозиції про підвищення віку суб'єкта злочину передбаченого ст. 156 КК України до 18 років¹.

Так, О. Світличний підтримуючи вказану пропозицію звертає увагу на те, що формування установок у сексуальній сфері в неповнолітніх віком від 16 до 18 років, як правило, є незакінченим. Для особи чотирнадцятирічного віку очевидно є однозначна заборона та караність насильницьких дій сексуального характеру. Однак неправомірно покладати на нього роль «контролера статевої поведінки» іншого неповнолітнього одного з ним віку. Соціальний обов'язок статевого контролю може покладатися виключно на повнолітніх осіб. Крім того з настанням вісімнадцятирічного віку питання про досягнення статевої зрілості особи не виникає. Хоча закон і не вимагає обов'язкової статевої зрілості суб'єкта зазначеного злочину, але притягнення до відповідальності підлітка, який здебільшого не досяг статевої зрілості, за розпусні дії щодо такого ж підлітка, який також не досяг статевої зрілості, важко визнати доцільним і обґрунтованим.

На сьогодні підвищення віку суб'єкта сексуального насильства щодо неповнолітніх до вісімнадцятирічного віку є обґрунтованим кроком, що відповідає завданням кримінально-правової охорони статевої недоторканості та нормального статевого виховання малолітніх

---

¹ Дудоров О. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : наук.-практ. посібник. Луганськ, 2011. С. 271.

та неповнолітніх осіб, – продовжує вчений. Як раніше, так і тепер, судова практика зорієнтована на незастосування кримінального покарання в разі виявлення випадків добровільних статевих зв'язків неповнолітніх між собою.

Також на підвищення віку суб'єкта сексуального насильства щодо неповнолітніх до вісімнадцятирічного віку впливає й складність розпусних дій з об'єктивної сторони. Фізичні, а тим більше психічні (інтелектуальні) розпусні дії потребують неабиякого «життєвого сексуального досвіду», знань дитячої та підліткової психології, вміння використовувати прямотинійність, відкритість та довірливість дітей та підлітків до дорослих осіб тощо. Діти дуже цінують увагу до них з боку дорослої людини, оскільки бачать у ній, насамперед, позитивний приклад для копіювання. Й, менш за усе вони припускаються негативних проявів вірогідного відношення дорослого щодо них. Прикладами вмілого використання дитячої психології з сексуальною метою, як правило, оманом затугнути дитину до свого помешкання або у інше безлюдне місце, є велика кількість кримінальних справ про сексуальне насильство щодо неповнолітніх. Все це разом засвідчує, що особа, яка не досягла повноліття, не має певних знань дитячої та підліткової психології, життєвого досвіду та практичних навичок вводити їх в оману або застосовувати примус щодо дійсних цілей спілкування з ними¹.

Усвідомлювати суспільну небезпеку злочину проти неповнолітнього може лише дорослий. Крім цього, якщо під кримінально-правовою охороною перебуває не лише статєва недоторканість, а й нормальний (у тому числі статєвий) розвиток всіх учасників статєвих зносин, то кожного з них треба визнавати потерпілим. Звідси випливає, що суб'єктом аналізованого злочину може бути лише повнолітня особа².

Вважаємо, що зазначені положення на підтримку підвищення віку суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 156 КК України заслуговують схвалення та підтримки. В той же час слід зазначити, що основним аргументом на користь підвищення віку суб'єкта розбещення неповнолітніх є необхідність приведення законодавства у відповідність з міжнародними стандартами. Так, у ст. 18 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації зазначено, що дія положень підпункту «а» ст. 18 не

---

¹ Світличний О. О. Зазнач. твір. С. 114-115.

² Дудоров О. О. Зазнач. вітр. С. 243.

поширюється на врегулювання стосунків між неповнолітніми, що здійснюються за взаємною згодою. Це положення по своїй суті закріплює відповідальність виключно повнолітніх осіб за добровільні сексуальні відносини з неповнолітніми (що стосується українських реалій, то за сексуальні відносини з особами віком від 14 до 16 років).

Зазначене положення реалізовано Законами України № 2334-VIII від 14.03.2018 року та № 1256-IX від 18.02.2021 року, якими кардинально змінено редакцію ст. 155 КК України у тому числі і закріпивши положення, що кримінальній відповідальності підлягають виключно повнолітні особи. Слід нагадати, що Законом України № 2334-VIII від 14.03.2018 року вносилися зміни і до ст. 156 КК України, однак законодавець чомусь не закріпив положення про відповідальність виключно повнолітніх осіб у вказаній статті.

Опираючись на вище викладене, вважаємо за необхідне, якнайшвидше, у диспозиції ст. 156 КК України закріпити положення про відповідальність виключно повнолітньої особи та тим самим підвищити вік суб'єкта розбещення неповнолітніх до 18 років.

Загальним суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 156 КК України є фізична особа – громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, яка не має хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки, усвідомлює протиправність своїх дій, керує ними та досягла 16-річного віку.

У ч. 2 ст. 155 КК України та ч. 2 ст. 156 КК України встановлено відповідальність за розпусні дії, які вчинені членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього. У примітці до ст. 155 КК України вказано, що у ст. 155 та 156 КК України під близькими родичами або членами сім'ї слід розуміти осіб, визначених пунктом 1 частини першої статті 3 Кримінального процесуального кодексу України. Згідно п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України близькі родичі та члени сім'ї – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Якщо з близькими родичами та членами сім'ї все досить зрозуміло, то переліку осіб на яких покладено обов'язки щодо

виховання потерпілого або піклування про нього в жодному нормативному документі не закріплено.

На думку О. Дудорова до таких осіб слід відносити зокрема: патронатного вихователя; прийомних батьків і батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу; особу, яка на правових підставах здійснює виховання малолітньої дитини або нагляд за нею на підставі договору (няня, гувернантка, домашній вчитель та ін.); відповідних працівників закладів охорони здоров'я, навчальних, позашкільних навчальних та інших закладів, зобов'язаних наглядати за дітьми і піклуватись про них (лікарні, будинки дитини, школи, дитячі садочки, оздоровчі табори, дитячі будинки, дитячі будинки-інтернати, школи-інтернати, притулки для дітей тощо)¹.

Фактично до осіб на яких покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього належать всі без виключення особи, які систематично здійснюють діяльність направлену на піклування та виховання неповнолітньої особи. Правовою основою здійснення такої діяльності виступають цивільно-правові договори (договір патронату, договір надання послуг, тощо) або трудовий договір.

В той же час незважаючи на всеохоплюючий характер фрази «особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього» вважаємо, що зазначене формулювання має недолік в частині встановлення кримінальної відповідальності осіб, які здійснюють саме навчання, а не виховання. На нашу думку таке формулювання унеможливує притягнення до відповідальності осіб, які здійснюють навчання за ч. 2 ст. 155 КК України та ч. 2 ст. 156 КК України оскільки такі особи в першу чергу здійснюють саме навчання, а виховання в даному випадку виступає результатом отримання знань, так як неможливо виховати людину не передавши їй певний об'єм знань. Підтвердженням зазначеного факту є те, що у ст. 54 «Права та обов'язки педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу» Закону України «Про освіту» обов'язок навчання закріплено у 5 пунктах, а виховання – лише у 1 пункті.

Варто погодитися з твердженням, що освіта, виховання та розвиток особистості – основні функції навчання, які тісно

---

¹ Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник. Северодонецьк, 2018. С. 77.

взаємопов'язані¹. Отже в рамках вдосконалення норми про кримінальну відповідальність за сексуальне насильство щодо неповнолітніх вважаємо за необхідне диспозицію ч. 2 ст. 155 КК України та диспозицію ч. 2 ст. 156 КК України доповнити словами «навчання» та викласти в такій редакції «...особою, на яку покладено обов'язки щодо навчання або виховання потерпілого або піклування про нього». Така редакція дійсно охопить всіх без виключення осіб, які систематично здійснюють професійну діяльність пов'язану із наданням знань вихованням та піклуванням про неповнолітню особу. Зокрема така редакція частин других статей 155 та 156 КК України безпосередньо встановить відповідальність для: вчителів загальноосвітньої школи, педагогів закладів освіти, які здійснюють професійне навчання, педагогів, які здійснюють позашкільну освіту, тренерів, інструкторів, наставників, консультантів, тощо.

Отже, спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 155 КК України та ч. 2 ст. 156 КК України є батько, мати, вітчим, мачуха, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, усиновлювач, опікун чи піклувальник, особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, особи, на яких покладено обов'язки щодо навчання або виховання потерпілого або піклування про нього.

Питання про суб'єкта кримінального правопорушення за своєю сутністю є питанням про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення і підлягає кримінальній відповідальності. Це прямо випливає із найменування розділу IV Загальної частини КК: «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт злочину)»², а отже на нашу думку в рамках дослідження необхідно розглянути ознаки які притаманні особі, що вчинила сексуальне насильство щодо неповнолітніх. Важливість вивчення особистості злочинця у нерозривній єдності із вчиненим ним злочином полягає у тому, що без такого вивчення неможливо вірно встановити зміст, форму та ступінь вини. При цьому варто уникати як ігнорування значення особистості злочинця для встановлення його вини, заперечуючи зв'язок між виною і

---

¹ Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посібник. Суми, 2008. С. 93.

² Кримінальне право України: Загальна частина : підру. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-е вид., перероб. і доп. Харків, 2010. С. 139.

особистістю, так і зведення вини до властивості особистості та відриву вини від діяння¹.

Особистість це досить складний об'єкт пізнання для будь-якої галузі знань і повністю вона не охоплюється жодною наукою. Проблема особистості вивчається соціологією, педагогікою, психологією, тощо. Специфіка кримінологічної науки полягає у вивченні особистості тих, хто вчинив кримінальне правопорушення. При цьому вивчаються економічні, психологічні, моральні, соціологічні, медичні, біологічні аспекти злочинця, взаємодія різних його сторін і властивостей, причин і механізмів злочинної поведінки.

Особистість злочинця – це складне інтегруюче поняття, що включає в себе і біологічні, і психологічні, і соціальні сторони людини. До набору біологічних якостей людини включаються анатомо-фізіологічні, генетичні, нервово-мозкові та інші властивості організму, а також прояви складного механізму успадкування².

А. Зелінській вважав, що про особу злочинця можна говорити лише як про людину, яка винна у злочинній діяльності, тобто вчинила ряд умисних, цілеспрямованих, передбачених кримінальним законом дій, заради реалізації загального для неї мотиву³.

В. Батиргареева акцентує увагу, що про особу злочинця треба говорити тоді, коли особа вчиняє, по-перше, умисний злочин. По-друге, критерієм такого роду осіб найчастіше має бути вчинення злочину так званої загальнокримінальної спрямованості (корисливі, насильницькі, корисливо-насильницькі, злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності, здоров'я населення і деякі інші). По-третє, особа повинна володіти комплексом таких стійких соціально-психологічних характеристик, що відображають ціннісні орієнтації, моральні і правові погляди, які найчастіше в механізмі злочинної поведінки пов'язані з діяннями, які відбуваються. По-четверте, злочин, як правило, є логічним продовженням попереднього стилю поведінки, способу життя людини, тобто певні морально-психологічні якості проходять відносно довгий період культивування, а потім трансформуються в конкретної людини в злочинне діяння. По-п'яте,

---

¹ Фурса В. В. Загальні ознаки суб'єкта злочину передбаченого ст. 156 КК України. *Порівняльно-аналітичне право. Електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*. 2015. № 5. С. 265.

² Кримінологія : Загальна та Особлива частини : підруч. / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-е вид. перероб. і доп. Харків, 2009. С. 34.

³ Зелінський А. Ф. Кримінальна психологія : Науково-практичне видання. Київ :, 1999. С. 56.

особистість злочинця повинна володіти в переважній більшості випадків, рецидивною небезпекою¹.

Поширеним є визначення особистості злочинця як людини, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, заборонене законом і за яке передбачена кримінальна відповідальність.

Вчені також неоднозначно визначають і структуру особистості злочинця та виокремлюють в якості її підструктур наступні ознаки: 1) соціально-демографічні ознаки; 2) рівень розумового розвитку; 3) моральну сферу; 4) психічні процеси, властивості і стани; 5) біофізіологічні ознаки, які мають соціальний зміст і прояв – стать, вік, стан здоров'я і т.д.².

В. Батиргарєєва вважає, що структуру особистості злочинця складають соціально-демографічні ознаки, які створюють однойменну підструктуру. До найбільш значущих соціально-демографічних ознак відносяться: стать, вік, освіта, сімейний стан, склад сім'ї, спеціальність, професія, трудовий досвід і стаж, національність, і ряд інших ознак. Перераховані ознаки, по-перше, дають уявлення про якісну сторону складу злочинців в структурі злочинності взагалі і окремих її видів (груп), а, по-друге, розглянуті спільно з іншими групами ознак в межах структури окремої особистості, несуть цінні кримінологічні знання, мають значення для створення узагальненого кримінологічного «портрета» особистості злочинця³.

Узагальнюючи думки вчених, можемо робити висновок, що особистість злочинця – це фізична осудна особа (індивід), яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла віку з якого настає кримінальна відповідальність, має систему індивідуальних соціальних і психічних властивостей і якостей, є учасником суспільних відносин, і яка вчинила певне діяння – кримінальне правопорушення.

У свою чергу, в систему особистості входять три основні підсистеми:

- 1) соціально-демографічні ознаки особистості (стать, вік, освіта і т.д.)
- 2) соціальні функції особистості (рід занять, сімейний стан і т.д.)

---

¹ Батиргарєєва В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2002. С. 68-69.

² Фурса В. В. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2021. С. 156.

³ Батиргарєєва В. С. Знач. твір. С. 72-73.

3) морально-психологічний стан особистості (відношення особистості до суспільства, відношення до вчинення кримінального правопорушення).

Особистість злочинця, який вчинив кримінальне правопорушення передбачене ст. 155 КК України чи ст. 156 КК України, має свої специфічні риси, обумовлені низкою факторів біологічного, соціального, морально-психологічного і цивільно-правового характеру. Вони утворюють якісно інший тип особистості, що відрізняється від особистості інших категорій злочинців по окремим, властивим тільки йому, рисам. Всі ці риси необхідно враховувати при аналізі розглядуваних кримінальних правопорушень.

Вважаємо, що криминологічну характеристику осіб, які вчиняють сексуальне насильство щодо неповнолітніх слід почати з аналізу їх соціально-демографічних ознак, які в поєднанні з умовами її формування та життєдіяльності, потребами та інтересами, соціальними ролями та контактами дозволяють дати цілісне уявлення про тип особистості злочинця.

Вивчення емпіричного матеріалу свідчить про те, що кримінальні правопорушення, передбачені статтями 155 та 156 КК України найчастіше вчиняється особами чоловічої статі. Їхня частка становить 96 %. Випадки вчинення цих правопорушень особами жіночої статі є одиничними. Їх частка складає всього 4 %. Причинами цього є:

– по-перше, соціальні умови, що визначають роль жінки в суспільстві. При закріпленій рівності чоловіків і жінок у всіх сферах життя не можна заперечувати того, що становище жінки в суспільстві певним чином впливає на формування специфічних рис жіночого характеру. Рівність між чоловіками і жінками не знімає питання про те, що в конкретних умовах, в першу чергу в сім'ї, жінка виконує дещо іншу соціальну роль, ніж чоловік.

– по-друге, материнська функція жінки, фізіобіологічні і психофізичні особливості її організму неминуче впливають на характер її вчинків.

– по-третє, жінки вчиняють значно менше злочинів, ніж чоловіки.

Наступною ознакою, що характеризує особистість злочинця, виступає вік. Результати дослідження показують, що найбільшу кількість означених кримінальних правопорушень вчиняють особи віком від 41 до 45 років – 22 %. Також значну кількість правопорушень

вчиняють особи віком від 16 до 25 років, серед яких у віці від 16 до 20 років – 18 %, у віці від 21 до 25 років – 17 %. Відносно значну кількість правопорушнів вчиняють особи віком від 25 до 30 років – 14 та від 31 до 40 років – 13 %. Решта припадає на осіб від 46 років – 16 %, із них на осіб старше 60 років 7 %.

Одним з критеріїв соціальної характеристики особистості її освітній рівень, що визначає значною мірою суспільну цінність індивіда і який впливає на формування особистості, її життєвих установок і інтересів, а також обумовлює багато в чому особливості її поведінки в суспільстві. Результати дослідження показують, що 20 % осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені статтями 155 та 156 КК України, не мали середньої освіти, 38 % – мали середню освіту, 32 % – середню спеціальну, 10 % – вищу освіту.

Отримані дані підтверджують той факт, що особи, які вчинили сексуальні посягання на неповнолітніх, мають багато негативних якостей, які склалися в результаті недостатнього освітнього рівня. Також на появу цих асоціальних якостей вплинула відсутність належного виховання з боку батьків і навчальних закладів.

Для повного кримінологічного вивчення особистості злочинця, який вчиняє кримінальні правопорушення, передбачені статтями 155 та 156 КК України необхідно проаналізувати його соціальний стан і рід занять. Так 41 % не мали на момент вчинення кримінального правопорушення певного роду заняття, 21 % на момент вчинення кримінального правопорушення були задіяні на підробітках чи сезонних роботах, 38 % мали постійну роботу.

Більшість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені статтями 155 та 156 КК України в шлюбі не перебували – 51 %, розлучені – 15 %, спільно проживали – 22 %, були одружені – 12 %.

Власних дітей не мали 18 % від загальної кількості осіб, які вчинили зазначені кримінальні правопорушення, 48 % мали одну дитину, 25 % – двох дітей, трьох дітей і більш – 9 %.

Судимість за різноманітні кримінальні правопорушення мали 52 % осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, передбачені статтями 155 та 156 КК України, 48 % до кримінальної відповідальності притягувалися вперше. Судимість за статеві злочини мали 32 % осіб від загальної кількості осіб, які мають судимість на момент притягнення до кримінальної відповідальності, серед них за статеві злочини проти

неповнолітніх – 19 %, за злочин не пов'язані з посяганням на неповнолітніх – 49 %.

Також слід зазначити, що дії сексуального характеру, які пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку та розпусні дії дуже часто вчиняються не одноразово щодо одного і того ж неповнолітнього. Тільки в 42 % випадків такі дії носили разовий характер, у всіх інших спостерігався множинний характер сексуальних дій.

Значна частина осіб вчинили злочини впродовж нетривалого періоду після звільнення з місць позбавлення волі. У період до одного року після звільнення – 27 % осіб, від одного року до трьох років – 33,5 %, від трьох до п'яти років – 24 %, від п'яти років – 15,5 %.

Сексуальні посягання на неповнолітніх найчастіше здійснюються особами, які перебувають в стані алкогольного сп'яніння – 51 % від загальної кількості осіб притягнутих до кримінальної відповідальності. 8 % осіб перебували в стані наркотичного сп'яніння, 12 % перед вчиненням кримінального правопорушення вживали психотропні речовини.

Найчастіше, кримінальні правопорушення, передбачені статтями 155 та 156 КК України здійснюється особами, що проживають в містах – 61 % від загальної кількості осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності. 25 % проживали в селищах міського типу, 10 % проживали в селах. 4 % від загальної кількості притягнутих до кримінальної відповідальності складають особи, що приїхали в «секс тури».

Результат нашого дослідження показують, що 69 % осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені статтями 155 та 156 КК України, були знайомі з потерпілою особою, із них 54 % були знайомі за місцем проживання, 17 % – за місцем навчання чи роботи, 29 % – через рідних і друзів, 31 % осіб знайомі з потерпілим не були.

У більшості випадків дії сексуального характеру, які пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку та розпусні дії вчиняються особами, які пов'язані з потерпілим близькими або родинними відносинами. Так, в 12 % випадків потерпілі були рідними дітьми, в 28 % – пасербицями або пасинками, в 16 % – сестрами або братами, в 15 % – іншими родичами, в 29 % – добре знали один одного.

2.5. Суб'єктивна сторона «сексуального насильства»

На відміну від об'єктивної сторони, яка характеризує кримінальне правопорушення із зовнішньої (фізичної) сторони, суб'єктивна – виступає як його внутрішня характеристика. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення являє собою відбиття психічних процесів, що проходять у свідомості особи, характеризують її волю й детермінують поведінку. З точки зору більшості правників суб'єктивна сторона злочину – це психічна діяльність особи, що характеризує ставлення її свідомості й волі до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння та до його наслідків. Ознаками суб'єктивної сторони є вина, мотив і мета, які хоча й тісно пов'язані між собою, однак мають самостійне юридичне значення¹.

Без з'ясування змісту суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, аналізу внутрішнього світу особистості, яка здійснила суспільно небезпечне діяння, цілісно і правильно відтворити і зрозуміти те, що сталося неможливо.

Тільки на основі психологічних механізмів і процесів, комплексно представлених у вигляді вини, мотивів і цілей, емоційного стану, можна встановити реальну картину того, що сталося, визначити соціальне значення скоєного, встановити роль причетної до цього особи. З цього випливає, що лише на основі врахування психологічних механізмів і процесів можна інкримінувати особі ті чи інші обставини злочинного діяння, давати їм юридичну оцінку і визначати межі кримінальної відповідальності².

Встановлення всіх ознак суб'єктивної сторони – завершальний етап у констатації складу злочину як єдиної підстави кримінальної відповідальності. Тому з'ясування суб'єктивної сторони має важливе значення. По-перше, вона є обов'язковим елементом будь-якого складу злочину, а її наявність чи відсутність дає можливість відмежувати злочинне діяння від незлочинного.

---

¹ Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / С. В. Албул, А. М. Бабенко, О. А. Гритенко та ін. ; за ред. д.ю.н., проф. В. О. Меркулової, д.ю.н., доц. В. Я. Конопельського. Одеса, 2017. С. 156.

² Фурса В. В. Вік особи, яка вчинила злочин, як ознака суб'єкта злочину, передбаченого ст. 156 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі конституційної реформи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 10 черв. 2016 р.)*. Дніпро, 2016. С. 76.

По-друге, суб'єктивна сторона істотно впливає на кваліфікацію злочинів і дає змогу відмежовувати суміжні злочини за суб'єктивними ознаками. По-третє, зміст суб'єктивної сторони істотно впливає на ступінь тяжкості вчиненого діяння, ступінь суспільної небезпечності особи і тим самим на призначення покарання¹.

Основною обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони кримінального правопорушення є вина. У наукових колах категорія «вина» повсякчас піддавалася дискусіям, що в свою чергу привело до появи значної кількості концепцій (теорій) вини. Найпоширенішими є: нормативна, оціночна та психологічна теорія вини.

Нормативна теорія виділяється такими основними рисами вини, які в загальному вигляді дають змогу зрозуміти її суть:

1) кримінально-правові поняття мають бути виключно нормативними; 2) вина є умовою кримінальної відповідальності; 3) вина є самостійним елементом злочинного діяння, однопорядковим складу і протиправності; 4) вина – психічне ставлення суб'єкта до вчиненого діяння; 5) для наявності вини суб'єкт має усвідомлювати, що його діяння заборонене правом; 6) вина є родовим поняттям умислу та необережності по відношенню до конкретного складу.

Оціночна теорія характеризується такими положеннями:

1) правові поняття, в тому числі і поняття вини, мають бути виключно оціночними; 2) сутність вини полягає в негативній оцінці судом поведінки обвинуваченого як такої, що суперечить праву; 3) вина не вичерпується психічним ставленням особи до передбачених у складі обставин і не зводиться до умислу та необережності; 4) вина існує поза межами складу злочину; 5) усвідомлення протиправності не є обов'язковим для наявності вини; 6) вина є підставою кримінальної відповідальності.

Психологічна теорія вини має такі особливості: 1) вина – це психічне ставлення особи щодо злочинного діяння, яке вчиняється нею, та його наслідків у формі умислу чи необережності; 2) вина – це завжди умисел або необережність; 3) в кожний психічний акт в певній мірі входять два елементи (аспекти) – інтелектуальний та вольовий; інколи виділяється і третій елемент (аспект) – емоційний; 4) вина є умовою кримінальної відповідальності; 5) усвідомлення протиправності не є обов'язковим для наявності вини; 6) в принципі, в межах психологічної теорії вини можна виділити також нормативний елемент.

---

¹ Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-е вид., перероб. і доп. Харків, 2010. С. 153.

Найпоширенішою є саме психологічна теорія вини. Положення вказаної теорії закріплені у ст. 23 КК України у законодавчому визначенні вини. Так, виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

Оскільки вина є не об'єктивною, а суб'єктивною реальністю, то її форма не може трактуватися і виражатися у якійсь зовнішній подобі, що має певні межі і тим самим показує просторовий зв'язок з її іншими явищами і предметами. Таким чином, форму вини, мабуть, потрібно розуміти лише як спосіб вираження і існування змісту в рамках їх матеріального субстрату – мозку людини. Форма вини, це не зовнішня, а внутрішня форма. Зрозуміло, що зміст психічного знаходить і свій зовнішній прояв, але не у вигляді психічних компонентів, а через вербальну або рухову діяльність, через зовні виражені емоційні або чуттєві сплески. Інакше кажучи, форму вини слід розуміти не в плані якоїсь об'єктивної дійсності, а в плані психічно-смыслового, але реально існуючого зв'язку внутрішнього світу людини з соціальними і правовими приписами, що пред'являються до його діяльності. Таке розуміння форми вини майже ототожнюється з її змістом¹.

Зміст вини особи, в кінцевому підсумку, визначається відображенням в її психіці домінуючих суспільних відносин і ставленням до них через свою діяльність. Зокрема, зміст вини проявляється у вигляді усвідомлення соціальної значущості вчинюваних дій, усвідомлення їх небажаності для суспільства, окремих організацій або установ, конкретних громадян, усвідомлення їх заборонності нормами закону, нормами людського співіснування або конкретними правилами поведіння.

Зміст вини у своїй сукупності утворюють такі елементи вини як свідомість і воля, у зв'язку з чим вина характеризується двома моментами: інтелектуальним і вольовим.

Інтелектуальний момент вини – це усвідомлення особою характеру здійснюваних дій, тобто заснована на мисленні здатність людини розуміти як фактичну сторону своїх дій і обставин, при яких вони відбуваються, так і їх соціальний зміст і значення. Найважливішою передумовою усвідомлення характеру своїх дій є здатність людини передбачати їх можливі наслідки (фактичну сторону і соціальний зміст), тобто сприймати причинний зв'язок між діями і наслідками.

---

¹ Фурса В. В. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2021. С. 163.

Вольовий момент вини – воля, представляючи собою практичну сторону свідомості, полягає в регулюванні людської діяльності шляхом прийняття в кожному конкретному випадку рішення вчинити певні дії або утриматися від них. Вольове регулювання – це свідоме спрямування розумових і фізичних зусиль на прийняття рішення, потім на досягнення поставлених цілей, усунення перешкод. Різні поєднання названих вище моментів утворюють різні форми вини¹.

У диспозиції ст. 155 КК України та ст. 156 КК України не закріплено положення щодо форми вини. Більш того в диспозиціях зазначених статей також не закріплено і відомостей щодо факультативних ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Жодних відомостей щодо форми вини не закріплено також і у рекомендаційних нормативних актах.

У юридичній літературі думки з приводу форми вини кримінальних правопорушень, передбачених статтями 155 та 156 КК України різняться. Ряд вчених вважають зазначені правопорушення вчиняються виключно з прямим умислом, а деякі, що вони можуть вчинятися не лише непрямим умислом, а й з необережною формою вини у вигляді злочинної недбалості².

Складності щодо визначення форми вини додає ще і той факт, що аналізовані кримінальні правопорушення є правопорушеннями з формальним складом.

У теорії склалося щонайменше два підходи до визначення психічного ставлення суб'єкта до об'єктивних ознак формального складу кримінального правопорушення. Одні криміналісти вважають, що в цих складах кримінального правопорушення суб'єкт усвідомлює суспільну небезпечність діяння і бажає його вчинити, не формуючи свого психічного ставлення до наслідків діяння. На думку іншої групи фахівців, усвідомлення суспільної небезпечності діяння неможливе без усвідомлення небезпечності його наслідків навіть тоді, коли останні винесено за межі законодавчого визначення складу злочину³.

Ми є прихильниками першої точки зору. Враховуючи нерозривний зв'язок зовнішньої та внутрішньої сторони кримінального правопорушення, зазначимо, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення з формальним складом характеризується виключно

---

¹ Орел Ю. В. Суб'єктивна сторона злочинів, спрямованих на функціонування органів і установ пенітенціарної служби України. *Інформація і право*. № 1 (13)/2015. С. 146.

² Світличний О. О. Зазнач. твір. С. 124.

³ Куц В., Бондаренко О. Зміст вини у злочинах з формальним складом. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 3. С. 37.

єдиною обов'язковою ознакою – діяльністю у формі дії або бездіяльності, а отже свідомо-вольове відношення стосується виключно означеної ознаки, а не якихось наслідків, які винесені за межі правопорушення та які взагалі можуть і не настати, оскільки дії сексуального характеру, які пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку та розпусні дії вчиняються за добровільної згоди як винної так і потерпілої особи.

Отже, суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень, передбачених статтями 155 та 156 КК України характеризується умисною формою вини. Проте, слід зазначити, що в науці кримінального права точаться дискусії з приводу виду умислу при формальному складі кримінального правопорушення.

Вчені В. Куц та О. Бондаренко, досліджуючи зміст вини у кримінальних правопорушеннях з формальним складом, досліджуючи різні погляди щодо виду умислу, роблять висновок, що кримінальні правопорушення з формальним складом характеризуються виключно прямим умислом, а ситуації, змодельовані прихильниками іншої точки зору, не є типовими для практики¹. Повністю погоджуючись із висновками вчених, зазначимо, що дії сексуального характеру, які пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку та розпусні дії вчиняється виключно з прямим умислом. Також слід зазначити, що така позиція прослідковується і у слідчо-судовій практиці. Зокрема у абсолютній більшості досліджених нами вироків закріплена вказівка саме на умисність таких дій, при цьому така тенденція існує як зараз, так і до внесення змін у статті 155 та 156 КК України у березні 2018 року. Так, вирокіом Зачепилівського районного суду Харківської області за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 156 КК України засуджено гр. А., який 04 травня 2006 року перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, знаходячись у власній оселі, *умисно* (виділено нами – В. П., В.Ф.), усвідомлюючи протиправність своїх дій та вік потерпілої, з метою задоволення своєї статевої пристрасті, статевого інстинкту, скоїв розпусні дії сексуального характеру відносно малолітньої О., яка є донькою його співмешканки В.².

Луцьким міськрайонним судудом у відкритому підготовчому судовому було розглянуто кримінальне провадження, внесене до

¹ Там само. С. 37-39.

² Архів Теофіпольського районного суду Хмельницької області за 2008 р., справа № 1-25.

Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12019030130000010 від 04 січня 2019 року відносно ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженця та жителя АДРЕСА_1, громадянина України, українця, з професійно-технічною освітою, не одруженого, на утриманні перебуває одна малолітня дитина – син ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_2, не працює, не судимого, у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 155 КК України. Судом встановлено, що обвинувачений ОСОБА_1, будучи повнолітньою особою, в кінці вересня 2018 року, точної дати досудовим слідством не встановлено, близько 23 год., перебуваючи в лісовому масиві між селами Охотин та Городок Луцького району, маючи *прямий умисел* (виділено нами – В.П., В.Ф.), спрямований на статеві зносини з ОСОБА_3, 2004 року народження, яка не досягла шістнадцятирічного віку, достовірно знаючи про її вік та незважаючи на це, за взаємною згодою з останньою, без застосування фізичного та психологічного насилля, а також погрози застосування до неї такого насилля, вступив з нею у природні статеві зносини.

Крім того, він же, будучи повнолітньою особою, 14 жовтня 2018 року, близько 07 год., знову ж, перебуваючи в лісовому масиві між селами Охотин та Городок Луцького району, маючи *прямий умисел*, спрямований на статеві зносини з ОСОБА_3, 2004 року народження, яка не досягла шістнадцятирічного віку, достовірно знаючи про її вік та незважаючи на це, за взаємною згодою з останньою, без застосування фізичного та психологічного насилля, а також погрози застосування до неї такого насилля, вступив з нею у природні статеві зносини¹.

В ході судового розгляду справи № 208/7928/19 Заводським районним судом м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області встановлено, що 18.09.2019 року, приблизно о 16.00 годині, М., проїжджаючи на власному автомобілі по вулиці Сурській у м. Кам'янське, побачив раніше незнайому малолітню А.. Реалізуючи *умисел*, направлений на вчинення розпусних дій щодо малолітньої, М., зупинив автомобіль та покликав малолітню А. Після того як остання підійшла, М., під приводом товариських відносин із її близькими родичами запропонував підвезти А. Потерпіла А., сіла до автомобіля. Продовжуючи реалізацію свого злочинного умислу, М., запропонував купити А., солодощі та поспілкуватись в квартирі. Далі, М., з метою вчинення розпутних дій щодо малолітньої А., приїхав разом з нею в орендовану ним квартиру де, продовжуючи реалізацію свого прямого

---

¹ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82971160> (дата звернення: 28.03.2022).

злочинного умислу (виділено нами – В.П., В.Ф.), ліг на розкладений диван, розташований у одній із кімнат квартири, поклав біля себе малолітню А., та почав руками гладити її волосся, плечі, здійснювати непристойні дотики до її грудей та живота, мацати статеві органи. Від таких дій А., злякалась, та почала плакати, а М., бажаючи продовжити свої умисні протиправні дії, які були направлені на розбещення малолітньої особи, заспокоїв її, після чого взяв праву руку А., і попросив її гладити свій живіт та одночасно продовжив мацання та здійснювати непристойні дотики до статевих органів малолітньої потерпілої¹.

Інтелектуальний момент прямого умислу сексуального насильства щодо неповнолітніх характеризується усвідомленням протиправності таких дій та усвідомленням законодавчої заборони вчиняти будь-які дії сексуальної спрямованості щодо особи якій не виповнилося 16 років. Вчиняючи дії сексуального характеру, які пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку чи розпусні дії правопорушник усвідомлює, що незважаючи на добровільну згоду потерпілої особи, такі дії становлять небезпеку для суспільства, оскільки ранні статеві відносини викривляють «нормальні», з точки зору моралі, статеві відносини, сприяють розповсюдженню захворювань, що передаються статевим шляхом, а також є причиною небажаної вагітності і як наслідок ранніх абортів. Також правопорушник усвідомлює, що вчинення будь-яких дій сексуальної спрямованості щодо особи, якій не виповнилося 16 років заборонено законом.

Вольовий момент прямого умислу сексуального насильства щодо неповнолітніх характеризується бажанням вчинити дії сексуального характеру, які пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку чи розпусні дії. Правопорушник цілеспрямовано, тобто без примусу чи якихось непереборних обставин, координує свою діяльність таким чином, щоб вчинити такі дії, навіть якщо необхідно буде виконати ряд допоміжних дій. Так, вироком Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області затверджено угоду про примирення від 11.01.2019 року, укладену у кримінальному провадженні № 12018070170001483 між законним представником неповнолітньої потерпілої ОСОБА_2 ОСОБА_4, та обвинуваченим ОСОБА_1,

---

¹ Архів Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області, справа № 208/7928/19.

ІНФОРМАЦІЯ_1. В ході судового розгляду встановлено, що ОСОБА_1, протягом листопада та грудня 2018 року, достовірно знаючи, що ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_2, є неповнолітньою особою, яка не досягла шістнадцяти років, оскільки остання повідомила про те, що їй 14 років, з прямим умислом, здійснював розпусні дії відносно потерпілої. Так, такі дії полягали у наступному: протягом вказаного періоду часу ОСОБА_1 спілкувався з потерпілою ОСОБА_2 шляхом переписки та відео дзвінків у соціальній мережі «Facebook», внаслідок чого схилив її до особистої зустрічі. У подальшому, із метою реалізації свого злочинного умислу, без застосування фізичного насильства та погроз застосування такого насильства, перебуваючи у приміщенні будинку АДРЕСА_2, в період часу з 18.00 години 09.12.2018 по 17.00 годину, 10.12.2018, здійснив фізичне розбещення неповнолітньої ОСОБА_2, яка відповідно до висновку експерта Ужгородського міжрайонного відділення судово-медичної експертизи № 525 від 29.12.2018 на момент скоєння кримінального правопорушення досягла статевої зрілості, що виражалися в оголенні статевих органів потерпілої, мацанні їх, інших непристойних дотиках, які викликали статеве збудження та словесному схиленні неповнолітньої потерпілої до вчинення сексуальних дій щодо нього¹.

Рожнятівський районний суд Івано-Франківської області розглянувши у підготовчому судовому засіданні в залі суду в селищі Рожнятів кримінальне провадження № 12019090220000103 від 22 березня 2019 року, про обвинувачення ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженця та жителя АДРЕСА_1, українця, громадянина України, освіта середня, не працюючого, не одруженого, раніше не судимого, у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 155 КК України встановив, що 09 квітня 2018 року малолітня мешканка с. Луги Рожнятівського району ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_2, через соціальні мережі познайомилася з мешканцем АДРЕСА_1 району ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1 та почала з ним періодично зустрічатись, повідомивши йому про свій дійсний вік – тринадцять років.

Із квітня 2018 року обвинувачений ОСОБА_1 та потерпіла ОСОБА_2 періодично зустрічалися, спільно проводили час та спілкувались за допомогою соціальних мереж.

Згодом, на початку серпня 2018 року, під час спілкування в соціальній мережі «Інстаграм», ОСОБА_1, усвідомлюючи недосягнення

---

¹ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87879694> (дата звернення: 28.03.2022).

ОСОБА_2 віку чотирнадцяти років, запропонував їй вступити з ним в статеві зносини. Незважаючи на відмову ОСОБА_2, ОСОБА_1, із метою схилити останню до вступу з ним в статеві зносини, неодноразово пропонував малолітній ОСОБА_2 вступити з ним в статеві зносини, вказуючи, що в разі відмови він більше не буде з нею зустрічатись.

Після отримання згоди неповнолітньої ОСОБА_2 вступити з ним в статеві зносини, всередині серпня місяця 2018 року, ОСОБА_1 запропонував останній прибути в с. Луги Рожнятівського району, після чого вони обоє направились в лісовий масив поблизу сільського стадіону, де, достовірно знаючи, що ОСОБА_2 є малолітньою, та її дійсний вік – 13 років, з її добровільної згоди вступив з нею в природній статевий акт.

Згодом, повнолітній ОСОБА_1 з серпня місяця 2018 року до кінця 2018 року неодноразово вступав у статеві зносини з ОСОБА_2 за її добровільної згоди, завідомо достовірно знаючи, що вона не досягла шістнадцятирічного віку¹.

Із наведених прикладів вбачається, що правопорушник виконав комплекс дій від встановлення контакту та завоювання довіри до безпосереднього вчинення розпусних дій. У зарубіжній кримінальній психології така поведінка правопорушника отримала назву «грумінг» (grooming). «Грумінг» – процеси, що вчиняє правопорушник, для завоювання довіри дитини та подальшого вчинення щодо неї дій сексуальної спрямованості. Зазвичай правопорушники фокусуються підлітках, яким не вистачає емоційної підтримки або їм приділяється недостатньо уваги вдома. Також в поле зору таких правопорушників попадають діти з неповноцінних сімей².

Іноземні правоохоронці та науковці виокремлюють шість етапів «грумінгу». Перший етап характеризується вибором жертви, виокремленням її слабких сторін та встановленням контакту. На другому етапі відбувається завоювання довіри. Також на цьому етапі продовжується збір інформації про дитину. Третій етап характеризується задоволенням психологічних, емоційних потреб неповнолітнього. На третьому етапі закріплюється вже існуючі відносини довіри, а також він слугує плацдармом для четвертого етапу

---

¹ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85057948> (дата звернення: 28.03.2022).

² How to identify a pedophile. URL : <http://www.project-chance.org/how-to-identify-a-pedophile.html> (дата звернення: 28.03.2022).

на якому відбувається створення ситуацій для зустрічей «тет-а-тет». На п'ятому етапі відбувається сексуалізація стосунків. Він може розпочатися як відразу за четвертим, або після декількох зустрічей один на один. Саме на п'ятому етапі правопорушник вчиняє дії сексуальної спрямованості відносно неповнолітньої особи. Шостий етап – це етап контролю. Фактично на даному етапі правопорушник вчиняє безпосередньо дії сексуальної спрямованості, а також інші різноманітні дії, наприклад, для підтримання довірчих відносин, підтримання емоційного стану, інших допоміжних дій для вчинення основних – дій сексуальної спрямованості¹.

Доцільно зазначити, що відповідальність за «грумінг» фактично закріплена у ст. 156-1 і має назву «Домагання дитини для сексуальних цілей», проте перераховані етапи вольового моменту прямого умислу характерні не лише для зазначеного посягання, а і для будь-якого статевого посягання на неповнолітніх.

Інтелектуальний та вольовий момент прямого умислу сексуального насильства, безпосередньо встановлюється під час досудового розслідування та судового розгляду з подальшим відображенням у відповідних процесуальних документах (обвинувальний акт, вирок, постанова).

Що стосується факультативних ознак суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень передбачених статтями 155 та 156 КК України, то вони також встановлюються під час досудового розслідування та судового розгляду та фіксуються у відповідних процесуальних документах, хоча, як уже зазначалося раніше, вони не є обов'язковими елементами суб'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Аналіз судової слідчо-практики практики дозволяє зробити висновки, що найпоширенішою метою вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, є задоволення статевої пристрасті. Відтак, Індустріальний районний суд міста Дніпропетровська, розглянувши кримінальне провадження, яке внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань за №12019040660001426 від 09 вересня 2019 року відносно ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, який народився у Таджикистані, Кабадинського

---

¹ Child Sexual Abuse: 6 Stages of. URL : <http://www.oprah.com/oprahshow/child-sexual-abuse-6-stages-of-grooming/1> (дата звернення: 28.03.2022).

району, с. Носір Кісрав, не маючого громадянства, маючого незакінчену вищу освіту, офіційно працевлаштованого, одруженого, на утриманні малолітніх, неповнолітніх або інших непрацевдатних осіб не маючого, проживаючого за адресою: АДРЕСА_1, раніше не судимого, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення (злочину), передбаченого ч. 1 ст. 155 КК України – встановив, що ОСОБА_1, будучи повнолітньою особою, інструктором кіокушин карате, займався навчально-тренувальною діяльністю в ТЦ «Наутілус», що розташований за адресою: м. Дніпро, вул. Калинова, 8-Д. Приблизно з квітня 2019 року, в групі тренувань з кіокушин карате, де інструктором був ОСОБА_1, почала займатись неповнолітня потерпіла ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_2.

Наразі, 29.05.2019 р. ОСОБА_1 разом із групою кіокушин карате, де займалась неповнолітня ОСОБА_2 попрямували на навчально-тренувальні збори, що відбувались у м. Дубно, Рівненської області, де оселилися в одному з готелів зазначеного міста.

03.06.2019, у невстановлений досудовим розслідуванням час, перебуваючи в готелі, який розташований у м. Дубно, Рівненської області, поблизу вул. Князя Острозького, 23 у ОСОБА_1, який достовірно знав вік потерпілої, виник злочинний умисел спрямований на вступ у природні та неприродні статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, а саме з неповнолітньою ОСОБА_2.

Відтак, реалізуючи свій злочинний умисел, ОСОБА_1, того ж дня, а саме 03.06.2019, у нічний час доби, не раніше 01 години 00 хвилин, перебуваючи у вказаному місці, зайшов до готельного номеру, в якому на той момент проживала неповнолітня ОСОБА_2, де діючи умисно, усвідомлюючи суспільно – небезпечний характер своїх діянь, маючи прямий умисел, спрямований на статеві зносини з останньою, тобто з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, достовірно знаючи про її вік та незважаючи на це, за взаємною згодою з неповнолітньою потерпілою, без застосування фізичного та психологічного насилля, а також погрози застосування до неї такого насилля, з метою задоволення своєї статевої пристрасті (виділено нами – В. П., В. Ф.), вступив з нею у природні та неприродні статеві зносини.

Що стосується розбещення неповнолітніх, то аналіз слідчо-судової практики дозволяє зробити висновок, що найпоширенішою метою розпусних дій також є задоволення статевої пристрасті винної особи. Так, вироком Хотинського районного суду Чернівецької області

засуджено гр. Д., за вчинення правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 156 КК України. Розглянувши справу судом встановлено, що Д., знаходився вдома де крім нього перебувала малолітня Я. Скориставшись часом коли вони залишилися одні, Д., *із метою задоволення своєї статевої пристрасті* (виділено нами – В.П., В.Ф.), вчинював з Я., розпусні дії сексуального характеру, а саме: оголював свій статевий член та примушував Я. доторкатися до нього, що викликало у Д. збудження. Такі дії Д. вчиняв неодноразово, досягаючи сім'я виверження¹.

Також досить часто у матеріалах судової практики вказується, що розбещення неповнолітніх учиняється з комбінованою метою. Як правило це задоволення статевої пристрасті, вчинення безпосередньо розпусних дій та збудження статевого інтересу. Миколаївським районним судом Львівської області в ході судового розгляду встановлено, що підсудний К., із метою вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла 16-річного віку 13 січня 2011 року о 19-00 год. прийшов до житлового будинку де проживала неповнолітня Р., зайшов до неї в кімнату і достовірно знаючи про те, що вона не досягла 16-річного віку, *маючи на меті вчинення дій сексуального характеру з неповнолітньою особою, а також з метою задовольнити свою статеvu пристрасть та викликати у неповнолітньої особи статевий потяг* (виділено нами – В. П., В. Ф.), цілував Р., вів з нею розмову сексуального характеру, під час якої торкався різних частин тіла неповнолітньої, спонукав її до статевого акту з ним².

Найбільш не часто метою розпусних дій виступає збудження статевого потягу у неповнолітніх. Випадки розбещення неповнолітніх із зазначеною метою одиничні і, зазвичай, така мета присутня при вчиненні ексгібіціоністських дій. Так, Кременецьким районним судом Тернопільської області під час судового розгляду справи № 1-102/2010 р. встановлено, що 27 грудня 2009 року біля 09 години неповнолітні З. та Ю. ідучи до Жолобівської ЗОШ, проходили повз будинок П. Побачивши неповнолітніх, П., будучи в стані алкогольного сп'яніння, *з метою їх розбещення* (виділено нами – В. П., В. Ф.), вибіг на вулицю, зняв штани і діставши свій статевий орган почав бігти за

---

¹ Архів Хотинського районного суду Чернівецької області за 2007 р., справа № 1-18.

² Архів Миколаївського районного суду Львівської області за 2012 р., справа № 1313/3181/2012.

вказаними неповнолітніми і займатись онанізмом. Однак неповнолітні З. та Ю. втекли від П. в приміщення школи.

Після цього, 13 січня 2010 року біля 09 години П., продовжуючи свої злочинні дії, побачив на вулиці неповнолітніх З. та Ю., які йшли до школи та з метою їх розбещення (виділено нами – В.П., В.Ф.), вибіг на вулицю, зняв штани і дістав свій статевий орган та почав займатись онанізмом. Побачивши П. і те чим він займається, неповнолітні З. та Ю. втекли в приміщення школи.

Крім цього на початку лютого 2010 року біля 09 години продовжуючи свої злочинні дії, П., будучи в стані алкогольного сп'яніння, побачив на вулиці неповнолітніх З. та Ю., які йшли до школи і з метою їх розбещення (виділено нами – В.П., В.Ф.), вибіг на вулицю, зняв штани і почав займатись онанізмом. Побачивши П. неповнолітні З. та Ю. втекли в приміщення школи. Своїми злочинними діями П. вчинив розбещення неповнолітніх¹.

У юридичній літературі також немає одностайної думки з приводу мети розпусних дій. Так, розпусні дії вчиняються не з метою задоволення статевої пристрасті, а здійснюють вплив на свідомість неповнолітнього, на його моральне розбещення. Також існує думка, що обов'язковою і, як правило, основною метою здійснення розпусних дій, є задоволення спотвореної, ненормальної сексуальної потреби особи, яка досягла вісімнадцятирічного віку, шляхом вчинення дій сексуального характеру за участю неповнолітнього².

О. Світличний приходиться до висновку про дві злочинні цілі вчинення розпусних дій: 1) задоволення винною особою статевої пристрасті та 2) збудження у неповнолітньої особи статевого інстинкту³.

На думку С. Авраменко, розпусні дії можуть бути спрямовані як на задоволення статевої пристрасті особи, що їх здійснює, так і на задоволення такої пристрасті інших осіб, якщо дії здійснюються у їхній присутності, чи в розпалюванні статевого інстинкту в самої неповнолітньої особи⁴.

Проаналізувавши наукові погляди та слідчо-судову практику можемо зробити висновок, що розбещення неповнолітніх в основному вчиняється або з метою задоволення статевої пристрасті, або з метою

---

¹ Архів Кременецького районного суду Тернопільської області за 2010 р., справа № 1-102/2010р

² Фурса В. В. Зазнач. твір. С. 171.

³ Світличний О. О. Зазнач. твір. С. 133.

⁴ Авраменко С. М. Зазнач. твір. С. 27-28.

збудження статевого потягу у осіб, яким не виповнилося 16 років. Також можемо зробити висновок, що мета напряду залежить від форми розпусних дій. Так, якщо ми говоримо про контактні розпусні дії, то очевидно, що вони вчиняються з метою задоволення статевої пристрасті правопорушника. Проте, в той же час, враховуючи добровільний характер розпусних дій, можемо сказати, що поряд із метою задоволення статевої пристрасті правопорушника нерозривно існує і мета задоволення статевої пристрасті потерпілої особи. Тобто у випадку вчинення контактних розпусних дій можемо говорити про мету – задоволення статевої пристрасті осіб, які безпосередньо приймають участь у контактних розпусних діях.

Що стосується безконтактних розпусних дій, то у такому випадку основною метою є збудження статевого потягу у осіб, яким не виповнилося 16 років. Так, наприклад, ведення відвертих розмов сексуальної спрямованості, яке супроводжується демонстрацією порнографічних предметів чи зображень вчиняється навряд чи з метою задовольнити статево пристрасть. Такі дії мають на меті саме збудження статевого потягу. Також, поряд із метою збудження статевого потягу може існувати і додаткова мета – вчинення контактних розпусних дій для задоволення статевої пристрасті. Така мета виникає у ситуаціях коли правопорушник ставить перед собою основну мету – задоволення статевої пристрасті, а збудження статевого потягу в такому випадку виступає проміжною метою єдиного злочинного наміру, але основною метою окремого кримінального правопорушення. Приклади означених ситуацій вже наводився нами при аналізі вольового моменту прямого умислу та комбінованої мети розпусних дій. Слід також мати на увазі, що при наявності основної і додаткової мети, незважаючи на єдиний злочинний намір, при значному розриві у часі дії особи повинні кваліфікуватися як два окремих злочини.

Вважаємо за необхідне закріпити мету у відповідних частинах статей 155 та 156 КК України. Закріплення мети сприятиме правильному відмежуванню кримінальних правопорушень один від одного, а також відмежуванню дій, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку чи розпусних дій від незлочинних діянь. Так, наприклад, доторкання лікаря до статевих органів чи проникнення у піхву спеціалізованими гінекологічними приладами або проникнення в анальний отвір колоноскопом під час медичного огляду та лікування, демонстрація плакатів на яких зображені статеві органи на уроках

біології чи репродуктивного здоров'я людини, тощо аж ніяк неможна віднести до дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку чи розпусних дій, оскільки вони переслідують зовсім іншу мету та не є правопорушенням.

Закріплення мети автоматично означатиме, що означені правопорушення вчиняються виключно з сексуальних мотивів. Особливо це буде корисним в плані удосконалення кримінально-правової норми, якою встановлено відповідальність за розбещення неповнолітніх, оскільки в науковій літературі закріплена думка, що розпусні дії можуть вчинятися із будь-яких мотивів (хуліганські мотиви, помста, приниження, тощо). Проте у випадку вчинення розпусних дій за будь-яких мотивів окрім сексуальних, досить часто трапляються помилки у кваліфікації таких дій.

Так, в якості прикладу слід навести вирок Чорнухинського районного суду Полтавської області від 04 червня 2009 року, яким засуджено Б., за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 296 КК України.

Під час досудового розслідування встановлено, що 18 лютого 2009 року Б., зайшов в шкільний жіночий туалет, який знаходиться на території загальноосвітньої школи I-III ступенів за адресою смт. Чорнухи, вул. Леніна, 49. Побачивши в туалеті ученицю другого класу, малолітню О., схопив її за шию рукою, закрив рота та зняв з неї штани. Відірвавши руку Б., від рота, О., стала кричати, а потім вирвалася від нього і вибігла з туалету.

Гр. Б., сховався в підсобному приміщенні туалету та через декілька хвилин був затриманий учителем.

Органи до судового слідства кваліфікували дії підсудного за ст. 156 ч. 2 КК України, як розбещення неповнолітніх. Суд вважає, що дана кваліфікація є помилковою.

Розпусні дії, про які говориться в ст. 156 ч. 2 КК України носять сексуальний характер і мають спрямованість на збудження у потерпілої неповнолітньої особи статевого інстинкту. Особа, яка скоює ці дії свідомо розуміє і бажає цього. З суб'єктивної сторони сексуальне насильство щодо неповнолітніх вчиняється тільки з прямим умислом, тобто особа усвідомлює, що здійснює розпусні дії щодо неповнолітньої особи та бажає їх вчинення.

Дії підсудного Б., не свідчать про його умисел на розбещення малолітньої О., його злочинні дії продовжувалися протягом короткого часу і за своїм змістом підпадають під ознаки хуліганства скоєного з винятковим цинізмом.

В судовому засіданні встановлено, що підсудний грубо порушуючи норми моральності, зайшов в шкільний туалет і з метою подивитися на оголене жіноче тіло, обхватив малолітню ученицю другого класу О., з заду за шию, закрив долонею її рота та приспустив її штани до рівня колін, став оглядати її тіло та торкатися до нього рукою¹.

Як бачимо з наведеного прикладу, хуліганські дії дуже схожі з діями, які утворюють об'єктивну сторону сексуального насильства щодо неповнолітніх, проте в даному випадку розмежування слід проводити не за об'єктивною стороною, а саме за мотивами злочинної поведінки правопорушника.

Безпосередньо мотиви сексуального насильства щодо неповнолітніх закріплювати у ст. 156 КК України на обов'язково, оскільки, як уже зазначалося закріплення мети «задоволення статевої пристрасті» чи «збудження статевого інтересу» уже означає, що зазначене кримінальне правопорушення вчиняється із сексуальних мотивів.

---

¹ Архів Чорнухинського районного суду Полтавської області за 2010 р., справа № 1-23.

Розділ 3

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ

ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ

СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ НАД ДІТЬМИ

3.1. Діяльність поліції окремих розвинених країн

у сфері протидії сексуальному насильству щодо дітей:

поліцейські заходи та кримінально-правова кваліфікація

Враховуючи прагнення України інтегруватися у європейську спільноту, реформи правоохоронних органів та останні зміни у кримінальне законодавство щодо захисту неповнолітніх від сексуальних зловживань виникає необхідність в рамках дослідження проаналізувати діяльність поліції окремих розвинених країн щодо протидії сексуальному насильству щодо дітей, а також дослідити кримінально-правові норми розвинених країн, якими встановлюється відповідальність за сексуальне насильство щодо дітей, з метою імплементації дієвих положень у кримінальне законодавство України.

Основним нормативно-правовим актом, який регламентує діяльність поліції Данії у сфері протидії сексуальному насильству щодо дітей є Закон про діяльність поліції. У Главі 2 §2 цього закону вказано, що основним завданням поліції є попередження кримінальних правопорушень, забезпечення безпеки громадян. У зв'язку з цим, параграфами 10 та 11 закону на поліцію покладено обов'язок забезпечення безпеки особи, яка знаходиться в небезпечних умовах, а у §13 – надання допомоги дитині, яка перебуває в умовах, які становлять небезпеку для її життя та здоров'я. Відповідно до ч. 2 §13 закону, поліція має право оглянути дитину, її тіло, одяг та інші предмети, а також оглянути транспортні засоби, в яких перебуває дитина, чи проникнути у житло чи інше володіння особи без ухвали суду з метою:

- 1) оцінити небезпеку для дитини;
- 2) запобігти небезпеці для дитини;
- 3) встановити особу дитини.

Із метою попередження небезпечних ситуацій, в яких опинилася дитина, поліція вправі виражати вимоги та розпорядження, відбирати у дитини предмети, які становлять небезпеку або є доказом по справі. У

випадку якщо попередні заходи не дали належного результату і небезпека для дитини зберігається, поліція вправі обмежити пересування дитини чи позбавити її свободи. Позбавлення волі має бути якомога коротшим, не повинно перевищувати 6 годин, та повинно бути здійснено у як найм'якшій формі¹.

У випадку отримання інформації, що дитина стала жертвою сексуального насилля поліція повинна зареєструвати таку інформацію та надати відривний корінець заяви заявнику. Одночасно з цим поліцейський, який приймав та реєстрував заяву про вчинене сексуальне насильство, зобов'язаний повідомити ім'я та номер телефону «контактної особи». Зазвичай це буде співробітник поліції який займається розслідуванням статевих злочинів. До обов'язків «контактної особи», зокрема входить консультування жертви сексуального насилля та її батьків із будь-яких питань, які стосуються кримінальної справи.

Одночасно з призначенням «контактної особи» дитині призначається адвокат із правових питань. Саме він захищатиме інтереси дитини протягом усього кримінального провадження.

Надалі поліція переходить до безпосереднього розслідування сексуального насильства, зокрема: направляє на медичний огляд потерпілу особу, оглядає місце події в ході якого може вилучати речі та предмети на яких можуть бути сліди ДНК чи інші сліди біологічного походження, виявляють та вилучають сліди пальців рук, сліди ніг, переглядають та вилучають записи камер відеоспостереження, опитують заявника, правопорушника, свідків, потерпілу особу, призначають експертизи, тощо. Опитування потерпілої особи буде проведено у найкоротші терміни. Під час опитування поліція може здійснювати відеозапис в залежності від віку потерпілої особи. Також у період перед опитуванням дуже важливо, щоб інші особи не питали неповнолітню потерпілу про вчинене сексуальне насильство, оскільки це може викривити пам'ять дитини та в подальшому ускладнити для поліції з'ясування того, що саме сталося. Для цього із заявником/батьками проводиться роз'яснювальна робота. Поліцейський, який здійснює опитування потерпілої особи, повинен пройти відповідну підготовку. Також необхідно зазначити, що поліцейський, який проводить опитування не обов'язково є поліцейським, який проводить безпосереднє розслідування.

---

¹ Bekendtgørelse af lov om politiets virksomhed. URL : <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2019/1270> (дата звернення: 28.03.2022).

Зазвичай, перед проведенням опитування працівник поліції відвідує дитину за місцем її проживання. Це робиться для того щоб підготувати дитину до опитування. Під час такого візиту знайомиться з дитиною, говорить з нею на нейтральні теми, надає інформацію про те, де і як буде відбуватися опитування. Таке знайомство підготує дитину до майбутнього опитування, допоможе їй почуватися впевненіше. Відвідування вдома дає співробітникові поліції уявлення про рівень розвитку дитину, оскільки це полегшить процес підготовки до опитування. Працівникові поліції заборонено ставити запитання про сексуальне насильство під час такого візиту.

Опитування проводиться у спеціально обладнаному приміщенні яке складається із двох окремих кімнат. Опитування дітей у віці до 15 років зазвичай супроводжується відеозаписом, оскільки таке відео використовується як доказ під час судового розгляду справи і дитині не потрібно давати свідчення у суді. Під час опитування у кімнаті знаходяться лише дитина та поліцейський. За потреби у кімнаті також знаходиться перекладач. Якщо необхідно, щоб дитина відчувала себе впевненіше в кімнаті може бути присутня інша людина, яку дитина добре знає. Це може бути вихователь із дитячого садка, бабуся чи дідусь, інший член сім'ї, тощо, проте це не повинна бути особа, яка пізніше даватиме показання.

Під час опитування відео одночасно демонструється на екрані телемонітора в іншій кімнаті, де знаходиться поліцейський, який безпосередньо проводить розслідування, прокурор, адвокат дитини, захисник підозрюваного. Також у цій кімнаті може бути присутнім представник соціальної служби органу місцевого самоврядування, який також може слідкувати, щоб права дитини не порушувалися.

Під час опитування заборонена присутність батьків або близьких родичів. Підозрюваний також не повинен бути присутнім під час опитування, але пізніше він може переглянути відеозапис разом зі своїм захисником.

Що стосується опитування дітей старше 15 років, то до них зазвичай застосовується процедура опитування, як для дорослих. Їх опитування відбувається у будь-якому поліцейському приміщенні. Під час опитування у приміщенні знаходяться лише дитина та поліцейський. Також можуть бути присутніми адвокат дитини та представник соціальної служби органу місцевого самоврядування. Інформація отримана від потерпілої особи фіксується у поліцейському звіті, відеозапис опитування при цьому, зазвичай не робиться. По закінченню

розслідування така потерпіла особа викликається до суду для підтвердження своїх показань під час судового розгляду¹.

Після закінчення розслідування справа передається прокурору для здійснення процесуального представництва у суді. Ознайомившись з матеріалами справи прокурор повинен вирішити таке:

– чи необхідно подавати заяву про умовний вирок з подальшим направленням на сексологічне лікування. Для цього прокурор направляє суб'єкта правопорушення на психіатричний огляд. У випадку якщо за результатами огляду виявиться, що таку особу необхідно лікувати, прокурор направляє висновок до служби пробації, для прийняття рішення про подальше лікування особи, яка вчинила сексуальне насильство;

– чи необхідно подавати позов в порядку ст. 79 КК Данії. Зазначена стаття передбачає обмеження прав особи в частині зайняття певними видами діяльності, зокрема у випадку вчинення сексуального насильства передбачена заборона займатися діяльністю, яка пов'язана із навчанням чи вихованням дітей;

– чи необхідно подавати позови в порядку ст. 236 КК Данії про заборону проживання чи переміщення у певних місцях, де існує ризик вчинення даною особою нового правопорушення аналогічного характеру (заборона на проживання), про заборону без дозволу поліції допускати дітей віком до 18 років до проживання у своєму житлі або осіб, які проживають з дітьми віком до 18 років (житлова заборона), про заборону зустрічей з дітьми віком до 18 років без супроводу дорослих (заборона відвідування), заборону встановлення контакту з дітьми до 18 років, які не знають засудженого (заборона на контакти) через мережу Інтернет або аналогічну систему поширення інформації;

– чи необхідно подавати позов про анулювання права на спадкування;

– чи необхідно подавати позов про конфіскацію майна яке виступало знаряддям чи засобом правопорушення. Зазвичай така процедура застосовується у випадках коли суб'єкт правопорушення крім сексуального насильства одночасно вчиняє правопорушення пов'язане із дитячою порнографією;

– чи необхідно подавати позов про депортацію.

Також до компетенції прокурора віднесено вирішення питання про визначення форми проведення судового засідання. Зазвичай розгляд

---

¹ Special information for children under the age of 18 who are victims of sexual assault. URL : <https://anklagemyndigheden.dk/en/useful-links> (дата звернення: 28.03.2022).

справи про сексуальне насильство відбувається за зачиненими дверима і громадськість та ЗМІ до розгляду не допускаються. Також до початку судового розгляду прокурор, за необхідності, повинен розглянути питання про захист осіб, які будуть давати свідчення у суді.

Що стосується кримінально-правової кваліфікації сексуального насильства, то слід зазначити, що за останні два роки Глава 24 «Статеві злочини» КК Данії піддалася істотним змінам в частині кримінально-правового захисту дітей від сексуальних посягань. Отже, параграфами 216 та 225 встановлено абсолютну заборону на будь-які сексуальні відносини з особою, яка не досягла 12 років незалежно від того, чи була така особа ініціатором таких відносин, чи така особа надала згоду на вчинення сексуальних дій. Особа, яка вчинила такі дії підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк до 12 років. Параграфом 222 КК Данії встановлено кримінальну відповідальність за аналогічні дії, вчинені відносно особи, яка не досягла 15 років. За вчинення таких дій передбачено кримінальну відповідальність у виді позбавлення волі на строк до 8 років. Поряд з цим §222 КК Данії передбачено звільнення від кримінальної відповідальності за будь-які сексуальні дії з особою у віці від 12 до 15 років за умови, що така особа надала добровільну згоду на вчинення цих сексуальних дій, а вік суб'єкта злочину не перевищує 22 років.

При вирішенні питання про звільнення від кримінальної відповідальності за §222 КК Данії, поліція обов'язково повинна встановити саме факт добровільності таких відносин. Зокрема, згода має бути виразом вільної волі особи/добровільності. Згода оцінюється виходячи з обставин кожної конкретної ситуації. Згода може бути виражена словами чи дією і в той же час вона не обов'язково має бути виражена прямо, а може виражатися у різних формах. Відправною точкою при встановленні добровільності на вчинення сексуальних дій слугує пасивність особи. Так, особа яка надає згоду на вчинення сексуальних дій певною мірою вчиняє активні дії, які можуть бути висловленням згоди. Крім вербального висловлювання це можуть бути, наприклад, поцілунки, дотики, невербальні жести чи відповідні рухи, допомога роздягнутися, самотійно вчинити сексуальні дії, тощо. У випадку ж, якщо особа проявляє абсолютну пасивність/не вчиняє активних дій, то за таких умов діє презумпція того, що вона не надає згоди на вчинення сексуальних дій. Однак навіть у разі ситуації коли особа проявляє абсолютну пасивність, такі дії можуть бути визнаними як наявність добровільної згоди. Зокрема, якщо поліція під час загальної оцінки ситуації встановить факт, що сторони раніше вже мали

добровільні статеві відносини, то у такому випадку буде вважатися, що в нинішній ситуації сексуальні дії також вчинені за вільним виявленням волі особи.

У § 223 встановлено кримінальну відповідальність за статеві відносини з особою, що не досягла віку 18 років, та яка є усиновленою дитиною, пасинком чи падчеркою або прийомною дитиною суб'єкта злочину, або ввірена йому для тренування або навчання. Така особа підлягає тюремному ув'язненню на будь-який термін, що не перевищує чотирьох років. Таке ж покарання має застосовуватися щодо будь-якої особи, яка серйозно зловживаючи перевагою у віці або досвіді, схиляє будь-яку особу, яка не досягла віку 18 років, до статевих відносин¹.

Як бачимо, в кримінальному законодавстві Данії при встановленні відповідальності за сексуальні посягання на неповнолітніх врахований віковий критерій кримінальним законодавством Данії відповідальність за статеві злочини відносно неповнолітніх встановлено на рівні 18 років.

Також слід зазначити що законодавець Данії до статевих злочинів відносить ряд злочинів, які в українському законодавстві є злочинами проти моральності. Зокрема статевими злочинами за КК Данії є сутенерство та звідництво, розповсюдження порнографії серед осіб, які не досягли 16 років, збут та зберігання дитячої порнографії, хуліганство вчинене шляхом демонстрації статевих органів.

Також КК Данії встановлено відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла віку 18 років і яка заробляє собі на життя повністю або частково проституцією

Також Глава 24 містить ряд обмежень, які застосовуються до злочинця після відбування ним покарання. Так серед таких обмежень слід виділити заборону на появу поблизу виховних чи шкільних закладів, в іншій визначеній судом локації, заборона на проживання зі злочинцем осіб у віці до 18 років.

У США проблемами протидії сексуального насильства щодо дітей займається значна кількість урядових та неурядових організацій. Наявність такої кількості суб'єктів протидії сексуальним зловживанням обумовлена державним устроєм цієї країни. У 2006 році за ініціативою міністерства юстиції США році, з метою уніфікації діяльності направленої на попередження сексуального насильства, було реалізовано проект «Безпечне дитинство». На початковому етапі проект був реалізований через мережу федеральних, державних, місцевих і

---

¹ Bekendtgørelse af straffeloven. URL : <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2021/1851> (дата звернення: 28.03.2022).

територіально-общинних правоохоронних органів і організацій, які займалися захистом прав та інтересів дітей, розкриттям та розслідуванням статевих злочинів, виявленням правопорушників та притягненням їх до відповідальності.

У травні 2011 року проект «Безпечне дитинство» було розширено і тепер він охоплював всі федеральні злочини, пов'язані з сексуальною експлуатацією неповнолітніх, включаючи торгівлю неповнолітніми у сексуальних цілях. Також сфера діяльності проекту розповсюджувалася і на реєстрацію особи як «сексуального злочинця».

Наразі проект «Безпечне дитинство» реалізується через партнерські відносини з численними зацікавленими сторонами, включаючи: Офіси прокуратури США (USAO) та Виконавчий офіс для прокурорів США; відділ боротьби з експлуатацією дітей та розповсюдження порнографії (CEOS) Відділу кримінальних справ Міністерства юстиції, цільові групи з Інтернет-злочинів проти дітей (ICAC); федеральні партнери з правоохоронних органів, включаючи ФБР, Службу поштової інспекції США (USPIS), Розслідування внутрішньої безпеки (HSI), Секретну службу США та Службу маршалів США (USMS); правозахисні організації, такі як Національний інститут юстиції; та державні, місцеві, територіально-общинні та військові правоохоронні органи.

В результаті діяльності проекту збільшилася кількість федеральних судових переслідувань, пов'язаних із сексуальною експлуатацією дітей. Так, У 2014 році Офіси прокуратури США отримали 3248 обвинувальних актів проти 3422 обвинувачених у злочинах, пов'язаних із сексуальною експлуатацією неповнолітніх. Цей показник на 31 відсоток більший у порівнянні з 2010 роком. Проект «Безпечне дитинство» також був дуже ефективним у затриманні та засудженні правопорушників, які подорожували та намагалися перетнути міжнародні кордони з наміром вчинити сексуальне насильство над неповнолітніми¹.

Розслідування сексуального насильства розпочинається або з виявлення факту вчинення сексуального насильства, або з отримання заяви від потерпілої особи. Загалом правоохоронці США поділяють випадки сексуального насильства на дві категорії справ: справа, в якій відомий злочинець, та справа в якій злочинець невідомий. Під час розслідування сексуального насильства, доказова база формується з

---

¹ Project Safe Childhood. URL : <https://www.justice.gov/psc/project-safe-childhood-fact-sheet> (дата звернення: 28.03.2022)

трьох джерел: опитування потерпілої особи; огляд та дослідження місця події; опитування підозрюваного. Зокрема, опитування потерпілої особи є ключовою дією на початковому етапі розслідування.

Отже, у випадку якщо потерпіла особа знає правопорушника правоохоронцям під час опитування необхідно, крім анкетних даних правопорушника, встановити наступне:

- рівень і характер взаємозв'язку між потерпілою особою та правопорушником, включаючи те, як давно вони знайомі один з одним, як і де познайомилися; тип контакту до сексуального насильства (дружба, кохання, інтимні стосунки);

- детальну інформацію про сексуальне насильство;

- чи є на тілі потерпілої особи будь-які видимі фізичні ушкодження.

У випадку ж якщо правопорушник невідомий, необхідно опитати потерпілу особу про наступне:

- фізичний опис злочинця (вага, зріст, риси обличчя, особливі вади та прикмети, зокрема татуювання, тощо);

- місце злочину, зокрема: як потерпіла опинилася на місці злочину; як опинився правопорушник; чи приносив що-небудь правопорушник/потерпіла особа на місце злочину; чи забирав що-небудь правопорушник/потерпіла особа з місця злочину; чи доторкався правопорушник/ потерпіла особа до чого-небудь на місці злочину, тощо;

- детальну інформацію про сексуальне насильство, зокрема вид і послідовність дій правопорушника/потерпілої особи; вербальну активність правопорушника; чи використовував правопорушник якісь фото чи відео матеріали, порнографічні предмети, тощо; чи робив правопорушник якісь фотографії чи відеозапис; наявність у правопорушника зброї, заборонених предметів чи інших предметів з обмеженим обігом;

- фізіологічний стан правопорушника (збудженість, агресія, статева дисфункція, тощо);

- чи є на тілі потерпілої особи будь-які видимі фізичні ушкодження;

- про осіб, які могли бути свідками правопорушення.

Також значна увага приділяється доказовій базі у вигляді рідин біологічного походження вилучених на місці злочину, а також із тіла потерпілої особи.

Що стосується кримінально-правової кваліфікації, то Кримінальний кодекс США містить ряд положень, що стосуються, в

тому числі і статевих злочинів проти неповнолітніх. Перш за все, необхідно відзначити наявність в даному законі норми-дефініції, присвяченій поняттю сексуального контакту. У цій нормі визначено, що сексуальним контактом є будь-яке торкання статевих або інших інтимних органів або частин тіла для того, щоб задовольнити статеву пристрасть¹.

До того ж, доведено відповідальність за напад із сексуальних мотивів (ст. 213.4). Особа, яка вчиняє з іншою особою, що не перебуває з нею у подружніх стосунках, будь-який сексуальний контакт чи робить так, щоб така особа вчинила сексуальний контакт з ним, винна у вчиненні нападу з сексуальних мотивів, якщо:

- 1) вона знає, що такий контакт образливий для іншої особи;
- 2) вона знає, що інша особа страждає на психічну хворобу або має вади, які позбавляють її здатності оцінювати характер своєї поведінки;
- 3) вона знає, що інша особа не усвідомлює, що відбувається статевий акт;
- 4) інша особа не досягла десятирічного віку;
- 5) вона істотно обмежила здатність іншої особи оцінювати або контролювати свою поведінку шляхом використання без відома жертви наркотичних, одурманюючих чи інших речовин для того, щоб запобігти опору;
- 6) інша особа не досягла 16-річного віку і злочинець старше іншої особи не менше ніж на 4 роки;
- 7) інша особа не досягла віку 21 років, а особа, яка вчиняє сексуальний напад є її опікуном чи іншою особою, відповідальною за загальний нагляд за нею та її благополуччям;
- 8) інша особа законним чином позбавлена волі або утримується в лікарні чи іншому закладі і злочинець володіє відносно неї наглядовою або дисциплінарною владою². Особливістю цієї норми є те, що сексуальний напад вчинюється відносно особи, яка не перебуває з нападником у подружніх стосунках.

У ст. 213.5 Примірного кримінального кодексу США також встановлена відповідальність за непристойне оголення. Як і у попередньому випадку відповідальність настає лише у випадку вчинення такого діяння відносно особи, яка не є одним із подружжя.

---

¹ Фурса В. В. Зарубіжний досвід криміналізації розбещення неповнолітніх. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий фаховий журнал»*. № 1. 2017. С. 157.

² Там само. С. 158.

Реагуванням на заяви та повідомлення про випадки вчинення сексуального насильства відносно неповнолітніх у Китайській народній республіці також займається поліція. Відповідно до ст. 2 Закону про народну поліцію КНР, основним завданням, яке покладено на поліцейського є захист особистої безпеки і свободи громадян, їх законної власності, а також запобігання, припинення та покарання протиправної та злочинної діяльності¹. У своїй діяльності, для захисту неповнолітніх від сексуального насильства, поліція Китаю керується такими основними нормативно-правовими актами:

- Закон Китаю «Про захист неповнолітніх»;
- Закон Китаю «Про запобігання злочинності неповнолітніх»;
- Закон Китаю «Про сприяння сімейному вихованню».

Закон «Про запобігання злочинності неповнолітніх» направлений на попередження злочинності неповнолітніх, недопущення неприйнятної поведінки неповнолітніх, а також запроваджує ступеневу систему втручань у особисте життя неповнолітніх з метою недопущення вчинення неповнолітніми злочинів у майбутньому. Законом «Про сприяння сімейному вихованню» здійснюється регулювання побутової сфери життя неповнолітніх. Загалом цей закон закріплює безпосередні обов'язки батьків/осіб, які їх заміняють та соціуму в цілому щодо належного виховання та догляду за неповнолітніми.

Основним же нормативно-правовим актом, який направлений на протидію сексуальному насильству щодо неповнолітніх є Закон «Про захист неповнолітніх». Він визначає конкретні обов'язки кожного члена суспільства щодо забезпечення прав та законних інтересів неповнолітніх, їх здоров'я та гідності. Він містить правила та процедури для опіки, освіти, користування Інтернету та положення про конфіденційність неповнолітніх, тощо. Закон про захист неповнолітніх спрямований на всебічне запобігання будь-яким проявам експлуатації неповнолітніх. Також він закладає основу для ще більш розширеної системи звітності, зокрема він встановлює обов'язок, щоб державні органи, органи місцевого самоврядування, організації, які надають послуги із навчання та виховання дітей повідомляли про всі відомі випадки фізичного, сексуального психологічного чи іншого виду насильства щодо неповнолітніх, а також про можливі загрози вчинення такого насильства. Зокрема, батьки/особи, які їх заміняють повинні

---

¹ PEOPLE'S POLICE LAW OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA. URL : <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/92664/108061/F-1334361595/CHN92664%20Eng.pdf> (дата звернення: 28.03.2022)

повідомляти про будь-які порушення прав та законних інтересів неповнолітніх, а особливо – про випадки сексуальної експлуатації неповнолітніх. Школи зобов'язані повідомляти про всі випадки травмування неповнолітніх, булінг, сексуальне насильство або сексуальні домагання щодо неповнолітніх в поліцію або відділи освіти. Інтернет-провайдери зобов'язані повідомляти про користувачів, які публікують або поширюють інформацію, яка загрожує неповнолітнім або створює таку загрозу до відповідних регуляторних органів або до поліції. Також провайдери зобов'язані повідомити поліцію про будь-яке використання онлайн-сервісів для вчинення злочинів проти неповнолітніх. Працівники готельно-ресторанної сфери також зобов'язані приділяти особливу увагу неповнолітнім, які заселяються разом із дорослими, а також встановлювати їх особу та контактну інформацію про батьків/осіб, які їх заміняють. Якщо у працівників виникає підозра, що наразі відбувається або може відбуватися порушення прав чи законних інтересів неповнолітніх, або що неповнолітня особа є жертвою злочину, то вони повинні негайно повідомити в поліцію та зв'язатися з батьками/осібами, які їх заміняють. У законі також зазначається, що поліція, відділи цивільних справ та відділи освіти несуть відповідальність за не розгляд або не своєчасний розгляд повідомлень про можливі випадки сексуального насилля¹.

Отримавши повідомлення про можливий факт сексуального насильства щодо неповнолітнього поліція розпочинає перевірку і, у випадку якщо факт сексуального насильства підтверджено – розпочинає розслідування справи. Перевірка розпочинається з опитування заявника. Перед початком опитування поліцейський обов'язково встановлює особу заявника, його місце роботи та зв'язок із потерпілою особою. Якщо інформація, отримана у процесі опитування заявника, буде давати поліцейському достатньо підстав вважати, що неповнолітня особа могла зазнати сексуального насильства, поліцейський, незалежно від того, чи підвідомча справа підрозділу де він працює чи ні, повинен негайно вжити невідкладних заходів направлених на припинення протиправних, злочинних дій, захист потерпілої особи й охорону місця події. Також у разі потреби, поліцейський повідомляє відповідні державні органи, надає допомогу потерпілій особі, вживає заходів щодо тимчасового переселення потерпілої особи.

---

¹ Children and the Law in China: An overview of recent reforms. URL : <https://www.chinalawtranslate.com/working-paper-children-and-the-law-in-china-an-overview-of-recent-reforms/> (дата звернення: 28.03.2022).

Розпочинаючи розслідування факту сексуального насильства щодо неповнолітніх поліцейські негайно досліджують місце вчинення злочину в ході якого можуть вилучати біологічні сліди (біологічні рідини тіла людини, волосся, залишки епітелію та інших речовин на нігтях жертви/підозрюваного), сліди пальців рук, сліди ніг, інші сліди, одяг, взуття інші предмети, які можуть виступати доказом по справі. Також, якщо на місці вчинення злочину знаходиться потерпіла особа чи особа правопорушника поліція має право провести медичний огляд цих осіб. Під час огляду місця події поліцейські, зазвичай, вилучають записи з камер відеоспостереження на місці події, інші аудіовізуальні матеріали.

Стосовно ж допиту неповнолітньої потерпілої особи, то поліцейський повинен враховувати її фізичні та психічні особливості, під час допиту дотримуватися принципу мінімізації шкоди. Принцип мінімізації шкоди для неповнолітньої потерпілої особи означає, що поліцейський для проведення допиту повинен обрати таке місце, у якому допитувана особа буде відчувати себе фізично та психологічно захищеною. Поліцейському заборонено використовувати оперативні службові автомобілі щоб дістатися місця проведення допиту, бути одягненим в поліцейську форму, якщо допит проводиться в публічному місці (школа, спортивні заклади, тощо) чи за місцем проживання потерпілої особи, застосовувати інші поліцейські заходи, які можуть викрити потерпілу особу та вплинути на її репутацію. Про проведення допиту неповнолітньої потерпілої особи поліцейський обов'язково повідомляє батьків/осіб, що їх заміняють. У випадку, якщо така особа підозрюється у вчиненні сексуального насильства щодо неповнолітніх, поліцейський може повідомити інших повнолітніх членів родини або представника школи чи іншого закладу де буде проводитися допит. Також поліцейський може повідомити службу із захисту неповнолітніх, але у такому випадку він повинен дочекатися представника цієї служби і лише потім розпочинати допит. Під час допиту поліцейський повинен задавати прості, зрозумілі запитання. Не бажано повторювати запитання, а також задавати уточнюючі питання.

Під час розслідування справи поліцейський в обов'язковому порядку інформує потерпілого та законного представника про хід справи, результати розгляду справи та надають відповідну інформацію.

Після завершення розслідування, справа направляється до суду. Призначивши дату розгляду справи про сексуальне насильство щодо неповнолітнього суд обов'язково повідомляє неповнолітнього потерпілого та його законного представника про час і місце судового

засідання. Законний представник неповнолітнього потерпілого може супроводжувати або представляти неповнолітнього потерпілого в судовому розгляді та висловлювати свою думку по справі, окрім випадків, коли законний представник є підсудним у вчиненні злочину сексуального характеру. У більшості випадків неповнолітня потерпіла особа до судового розгляду не залучається. Проте у випадках коли дійсно необхідно, щоб до суду з'явилася неповнолітня жертва чи неповнолітній свідок сексуального насильства, то судом вживаються всі необхідні захисні заходи, такі як заміна особистих даних, не розкриття зміна голосу, тощо. За таких умов неповнолітній свідок чи жертва сексуального насильства допитується в спеціалізованій кімнаті суду, а процес допиту за допомогою аудіовізуальної техніки транслюється в залі судових засідань. Допит у свою чергу проводить тільки особа, яка пройшла відповідну підготовку.

Що стосується кримінально-правової кваліфікації, то слід зазначити, що на сьогодні кримінальне законодавство Китаю знаходиться в стадії реформування. Однак, протягом останніх років до Кримінального закону вже неодноразово вносилися зміни, що стосуються сексуального насильства над неповнолітніми. У 2015 році Китай уперше розширив положення кримінального законодавства статевого злочинів закріпивши на законодавчому рівні чоловіків-жертв сексуального насильства. До цього часу сексуальне насильство над чоловіками розглядалося лише як звичайне фізичне насильство та не враховувало специфічну шкоду від сексуального насильства.

КК КНР передбачено відповідальність за зґвалтування (ст. 236) та за наругу над дитиною (ч. 3 ст. 237). Під зґвалтуванням розуміються всі без виключення дії сексуального характеру¹. У ст. 236 КК КНР також вживається термін «розпусні дії» проте вживається він у випадку вчинення будь-яких дій сексуального характеру відносно особи жіночої статі, яка не досягла 14 років і є синонімом «зґвалтування». Потерпілою особою від зґвалтування все ще залишається лише особа жіночої статі.

Згідно ч. 1 ст. 236 КК КНР зґвалтування, вчинене із застосуванням до жінки погроз чи насильства, карається позбавленням волі на строк від 3 до 10 років. Розпусні дії вчинені відносно особи жіночої статі, яка не досягла 14 років, у будь-якому разі розцінюються як зґвалтування і караються максимально суворим покаранням². Таким чином,

---

¹ Кримінальний кодекс КНР URL: <https://asia-business.ru/law/law1/criminalcode/code/#4> (дата звернення: 28.03.2021).

² Там само.

будь-які форми сексуальних посягань щодо осіб жіночої статі, які не досягли віку 14 років, кваліфікуються як зґвалтування.

Законодавець у ст. 236 КК КНР виділяє ряд кваліфікуючих ознак, при наявності яких суспільна небезпека зґвалтування або здійснення розпусних дій по відношенню до дівчини, яка не досягла 14 років, збільшується – особлива жорстокість при скоєнні злочину, *неодноразовість* (виділено нами – В. П., В. Ф.), публічність, вчинення злочину групою осіб, заподіяння серйозних травм, настання смерті або інших тяжких наслідків. За вчинення кваліфікованого злочину призначається покарання у вигляді позбавлення волі на термін понад 10 років, безстрокове позбавлення волі або смертна кара. Особливої уваги заслуговує така кваліфікуюча ознака як «неодноразовість». Уважаємо, що вказана кваліфікуюча ознака позитивно вплине на запобігання сексуальних посягань на неповнолітніх, максимально забезпечуватиме принцип співвідношення злочину та покарання за злочин, дозволить уникнути плутанини при кваліфікації таких діянь, дозволить більш ефективно захистити право неповнолітніх на прийнятій у суспільстві фізичний, психічний та моральний розвиток.

Також слід зазначити, що спеціальних положень, спрямованих на захист від статевих посягань осіб чоловічої статі, в КК КНР чомусь не міститься. Разом з тим частиною 3 ст. 237 передбачена відповідальність за наругу над дитиною, яка карається позбавленням волі на строк понад 5 років. Кримінальним законодавством не дається чіткого визначення наруги. Також не вказаний і конкретний вік дитини, наруга над якою переслідується цією нормою.

Аналізуючи положення статті ст. 237 КК КНР, із певною ймовірністю можемо припустити, що в ч. 3 зазначеної норми визначена відповідальність саме за ненасильницьке посягання на статеву недоторканість неповнолітньої особи в тому числі і чоловічої статі, оскільки спосіб вчинення наруги не визначається застосуванням насильства, погроз або інших способів.

Протидією сексуального насильства щодо дітей у Республіці Польщі також займається поліція. Національна поліція у своїй структурі має відділ боротьби з торгівлею людьми, який складається з 11 офіцерів поліції. Також у структурі поліції функціонують 17 регіональних управлінь, у штаті яких працюють від трьох до восьми офіцерів, які безпосередньо розслідують торгівлю людьми, дитячу порнографію та сексуальне насильство над дітьми. Центральне бюро розслідувань має координатора у своєму головному офісі та в кожному з 17 регіональних управлінь. Кожна регіональна прокуратура має експерта з питань

торгівлі людьми та сексуального насильства, який допомагає місцевим прокурорам і сприяє процесуальному керівництву у таких категоріях справ. Особа, яка стала жертвою сексуального насильства повинна звернутися із заявою до будь-якого поліцейського відділку. Заяву також може подати будь-яка особа якій стало відомо про факт сексуального насильства щодо дитини. У Польщі поліцейські відділення зобов'язані прийняти заяву незалежно від громадянства чи статусу перебування особи. Поліцейські дільниці також зобов'язані надавати перекладачів особам, які не володіють польською. Під час прийняття заяви, офіцер може коротко опитати потерпілу особу про подію що трапилась, оскільки допит потерпшої особи проводиться лише в суді та за участі експерта-психолога.

Після подання заяви про злочин поліція починає розслідування. Поліція може направити потерпілу особу на медичне освідчення. Також у потерпшої особи може вилучатися одяг та інші речі, на яких можуть знаходитися сліди біологічного походження. Також поліцейські можуть вилучати електронні пристрої (телефони, планшети) та отримувати доступ до конфіденційної інформації на кшталт електронного листування, оскільки такі дані можуть виступати доказами по справі (наприклад у випадку здійснення переписки інтимного характеру чи розповсюдження порнографії).

Якщо розслідування призводить до арешту підозрюваного, його затримують на строк до 48 годин. Протягом цих 48 годин прокурор повинен подати до суду клопотання про застосування до підозрюваного тимчасового арешту. Після цього суд має 24 години для прийняття рішення про тримання підозрюваного під вартою. Якщо суд приймає рішення про тримання підозрюваного під вартою, прокурор може подати клопотання про продовження строку тримання під вартою. Суд може ухвалити рішення про тримання підозрюваного під вартою на строк до 3 місяців з можливістю подальшого продовження цього строку. Таким чином, загалом з моменту затримання підозрюваного до моменту прийняття судом рішення про продовження строку тримання під вартою проходить 72 години.

Після закінчення розслідування справа скеровується до суду. Судове слухання за участю потерпшої особи ніколи не проводиться у присутності обвинуваченого у вчиненні злочину. Якщо потерпіла особа молодше 15 років на момент проведення слухання, час та тривалість слухання повинні враховувати потреби її віку, необхідність спілкування з нею експерта-психолога до початку слухання та необхідність переривання процесу. Допит фіксується за допомогою аудіо- та

відеозаписувальної техніки. У виняткових випадках суд може призначити додатковий допит, який може бути проведений або у суді або за допомогою телеконференції без безпосередньої зустрічі потерпілої особи з обвинуваченим¹.

Що стосується кримінально-правової кваліфікації сексуального насильства, то у ст. 200 Глави 25 Особливої частини КК Республіки Польща вказується, що хто вступає з малолітнім молодше 15 років у статеві зносини або доводить малолітнього до стану, коли останній не проти вчинення щодо нього сексуальних дій або сам здійснює такі дії, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк від 1 року до 10 років. Також вказаною статтею встановлено відповідальність за виготовлення порнографічної фото/відео продукції за участі особи, якій не виповнилося 15 років². Більше норм які б захищали неповнолітніх від сексуальних посягань у Главі 25 «Злочини проти статевої свободи та моральності» КК Республіки Польща немає. Згадок про статеві посягання на неповнолітніх немає також і у Главі 26 «Злочини проти сім'ї та опіки» та Главі 27 «Злочини проти честі та тілесної недоторканості».

Відтак, алгоритм реагування на заяви та повідомлення про випадки сексуального насильства майже ідентичний у всіх розвинених країнах, тому надалі ми зупинимося на аналізі лише кримінально-правових норм, якими встановлено кримінальну відповідальність за сексуальні посягання на неповнолітніх.

У Кримінальному законодавстві Норвегії §195 Глави 19 «Злочини сексуального характеру» встановлено відповідальність за сексуальний контакт з особою, якій не виповнилося 14 років. Покаранням за таке діяння є позбавлення волі на строк до 10 років. У цьому ж параграфі також зазначається, що у випадку якщо статевий контакт з такою особою виражався у формі статевого акту (природньому чи неприродньому – В.П., В.Ф.) то покаранням за цей злочин є позбавлення волі на строк не менше як на 2 роки. Містить параграф і кваліфіковані види цього злочину. Так покаранню у виді позбавлення волі на строк до 21 року підлягають особи які вчинили зазначений злочин якщо:

- злочин вчинено групою осіб;

---

¹ Information for crime victims about the criminal justice process in Poland. URL : <https://pl.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/23/INFORMATION-FOR-CRIME-VICTIMS-IN-POLAND-Nov-2022.pdf> (дата звернення: 28.03.2022).

² Фурса В. В. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.08. Дніпро, 2021. С. 51.

- злочин вчинено принижуючим способом чи способом який викликає гострий біль;
- злочин вчинено відносно особи, яка не досягла 10 років чи якщо *посягання здійснено неодноразово* (виділено нами – В.П., В.Ф.);
- винний вже притягувався за вказаний злочин чи за статевий злочин який вчинений з використанням насилля;
- потерпілий внаслідок вчиненого злочину помер, здоров'ю потерпілого завдано значної шкоди чи спричинено каліцтво. Зараження венеричною хворобою чи іншою інфекційною хворобою завжди вважається значною шкодою здоров'ю¹.

Відразу хотілося б акцентувати увагу на такій кваліфікуючій ознаці як вчинення злочину неодноразово. На нашу думку вказана кваліфікуюча ознака у сукупності із суворим покаранням (позбавлення волі на строк до 21 року) сприяє максимальному захисту неповнолітніх від статевих посягань зі сторони «знайомих» чи «близьких», оскільки грамотно сконструйована правова норма в цьому випадку дозволить уникнути помилок при кваліфікації повторних дій, а суворе покарання змусить задуматися «чи воно того варте».

Уважаємо за необхідне означену ознаку також ввести і у відповідні статті КК України, оскільки як свідчить юридична практика в Україні досить часто суб'єкт злочину вчиняє ненасильницькі статеві посягання, які виражаються у вчиненні неодноразових сексуальних дій з однією потерпілою особою.

Параграфом 196 Глави 19 Кримінального законодавства Норвегії встановлена відповідальність за статеві контакти з особою яка не досягла 16 років. Покарання за вказаний злочин більш м'яке – до 5 років позбавлення волі. Параграф 196 також має кваліфікуючі ознаки які аналогічні ознакам у параграфі 195. Покарання за кваліфіковані злочини до – 15 років позбавлення волі. Також варто звернути увагу, що обидва параграфи умовно декриміналізують статеві відносини між особами одного віку та розвитку.

Параграфи 199 та 200 Глави 19 Кримінального законодавства Норвегії направлені на захист осіб у віці до 18 років і які знаходяться під опікою, а також на захист осіб, у віці до 16 років від сексуальних домагань.

Захисту неповнолітніх від статевих посягань у КК Голландії присвячені норми, які містяться у Розділі 14 «Злочини проти суспільної моральності». Відразу хотілося відмітити, що голландський

---

¹ Там само. С. 53.

законодавець також акцентує увагу на небезпечності систематичних статевих посягань. Так у ч. 2 ст. 250 вказано, що якщо злочинець систематично вчиняє злочин, то термін позбавлення волі може бути збільшено на 1/3. Взагалі норми Розділу 14 КК Голландії виокремлюють два поняття – непристойні дії та проникнення в тіло статевим шляхом, при цьому поняття непристойні дії більш широке і охоплює (включає в себе) поняття проникнення в тіло статевим шляхом¹. Тобто можна сказати що проникнення в тіло статевим шляхом виступає кваліфікуючою ознакою непристойних дій.

Що стосується захисту неповнолітніх від сексуальних зловживань то статтями 244 та 245 встановлено відповідальність за непристойні дії поєднані зі статевим проникненням у тіло особи якій не виповнилося 12 років (ст. 244) та якій уже виповнилося 12 років, але ще не виповнилося 16 років (ст. 245). Також ст. 247 КК Голландії встановлено відповідальність за непристойні дії з особою якій не виповнилося 16 років. У ст. 248 КК Голландії описані такі кваліфікуючі ознаки статевих злочинів як тяжкі тілесні ушкодження та смерть потерпілої особи.

Статтею 249 КК Голландії встановлено відповідальність за непристойні дії зі своєю неповнолітньою дитиною, пасинком або падчеркою, прийомною дитиною, вихованцем або з неповнолітнім службовцем чи підлеглим, довіреною для опіки, навчання чи нагляду особою.

Кримінальний кодекс Швейцарії всі діяння, що посягають на статеву недоторканість неповнолітніх, об'єднує в підрозділ п'ятого розділу «Злочинні діяння проти статевої недоторканності»².

Під кримінально-правову заборону поставлені будь-які сексуальні акти з дітьми віком до шістнадцяти років (ст. 187). Зокрема у ст. 187 зазначається, що кримінальному покаранню за статевий акт з особою молодше 16 років не підлягає суб'єкт, який вчинив цей акт, якщо різниця у віці між сторонами не перевищує 3 років. Вважаємо, що таке положення може бути використане і в українському законодавстві, адже як свідчить практика в українських підлітків досить рано виникає інтерес до протилежної статі, а категорична заборона та кримінальне покарання можуть навпаки сприяти розвитку комплексу невпевненості у собі, що у свою чергу може привести до того що у майбутньому така особа вчинить насильницький статевий злочин. Ще одне положення, що може бути використане для реформування українського законодавства

---

¹ Там само. С. 54.

² Schweizerisches Strafgesetzbuch. URL : <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19370083> (дата звернення: 28.03.2022).

також міститься у ст. 187 КК Швейцарії. У частині 3 вказано, що якщо на момент вчинення правопорушення або першого правопорушення правопорушник ще не досяг 20-річного віку і існують особливі обставини (що саме за особливі обставини в законі не зазначено – В.П., В.Ф.) або якщо потерпіла особа одружилася або зареєструвала партнерство з правопорушником, компетентний орган може, за допомогою процедури забезпечення законності, утриматися від звернення до суду або від покарання. Таким чином можна припустити, що по-перше, законодавець Швейцарії намагається мінімізує своє втручання у формування поглядів та статево взаємодію неповнолітніх осіб та осіб із різницею у віці до 3 років, а по-друге, сформовано інститут, який шляхом роз'яснень сприяє формуванню у сторін статевих відносин правильних уявлень про уклад статевого та сімейного життя.

До окремої норми винесені положення про відповідальність за сексуальні дії з залежними особами. Зокрема статтею 188 КК Швейцарії встановлена відповідальність для тих, «хто з неповнолітньою особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, яка знаходиться в залежності від нього як від вихователя, від особи, яка піклується про неї, або залежить по роботі або іншим чином, робить сексуальну дію, використовуючи цю залежність». Укладення шлюбу між винним і потерпілим може виступити підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або від покарання. Таким чином законодавець Швейцарії закріпив статус спеціального суб'єкта злочину і поряд с тим і механізм звільнення від кримінальної відповідальності.

Також слід вказати, що ст. 194 КК Швейцарії, встановлена кримінальна відповідальність за експлібіційські дії.

У Великобританії питанням протидії статевим злочинам присвячений Закон про сексуальні правопорушення 2003 року. Даним нормативно-правовим актом встановлено кримінальну відповідальність за ряд злочинів проти статевої недоторканності неповнолітніх. Фактично вказаний Закон є кодифікованим збірником норм матеріального та процесуального права, оскільки в ньому вміщені як склади злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності так і процесуальні правила доведення вини особи за вчинення такого злочину. Також слід сказати, що Законом 2003 року встановлено відповідальність за ряд злочинів, які в законодавстві України віднесені до злочинів проти моралі. Всього у Законі про сексуальні правопорушення 2003 року міститься 17 норм, які встановлюють кримінальну відповідальність за статеві злочини проти неповнолітніх. Також хотілось би зазначити, що Закон про сексуальні правопорушення

2003 року побудований з використанням вікового критерію як для потерпілих так і для злочинців. Так, покарання буде різнитися в залежності чи досягнула особа, яка вчиняє злочин проти неповнолітніх, 18 років чи ні. Термін позбавлення волі також залежить від віку потерпілої особи – чим нижчий вік – тим більший термін. Також в залежності від віку потерпілої особи встановлюється нижня межа покарання.

Проаналізувавши норми Закону 2003 року доходимо до висновку, що неповнолітні потерпілі від статевих зловживань діляться на три вікові категорії: – потерпілі у віці до 13 років, потерпілі віком від 13 до 16 років та потерпілі віком 16-17 років.

Найтяжчими статевими злочинами проти неповнолітніх вважаються злочини, вчинення яких передбачає вчинення природного чи неприродного статевого акту з дитиною, якій не виповнилося 13 років. До того ж, покаранню у виді позбавлення волі терміном від 6 місяців до довічного позбавлення волі підлягають особи, які вчинили зґвалтування дитини у віці до 13 років, напад із проникненням у тіло дитини, якій не виповнилося 13 років (напад сексуального характеру поєднаний із проникненням у природні отвори тіла дитини будь-якою частиною тіла злочинця або якщо злочинець здійснює таке проникнення будь-яким стороннім предметом), сексуальний напад на дитину у віці до 13 років (виражається у доторканнях, які мають сексуальний характер, до тіла дитини, вчинені без її згоди), примушування або підбурювання дитини у віці до 13 років до сексуальних дій. Також довічне позбавлення волі передбачене за залучення чи підбурювання дитини, якій не виповнилося 13 років, до зайняття проституцією чи участі у виготовленні порнографії за її участю. Довічне позбавлення волі також може бути застосоване і до особи, яка оплатила та скористалася сексуальними послугами, які надає особа у віці до 18 років¹.

Менш тяжкими злочинами (позбавлення волі на строк до 14 років) визнаються будь-які сексуальні дії щодо неповнолітнього, примушування або підбурювання неповнолітнього до сексуальних дій; вчинення дій сексуального характеру в присутності неповнолітнього; примушування неповнолітнього спостерігати за статевим актом; підготовка або сприяння вчиненню статевого злочину проти неповнолітнього. Вказані злочини є менш тяжкими оскільки вік потерпілої особи в такому випадку в загальному становить від 13 до 18

---

¹ Sexual Offences Act 2003. URL : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/42/contents> (дата звернення: 28.03.2022).

років. Також у Законі 2003 року прописується мета таких дій – задоволення сексуальних потреб злочинця. Таким чином у законодавстві Сполученого Королівства закріплено такий елемент складу злочину, як мета. Уважаємо що таке положення може бути запозиченим для подальшого удосконалення вітчизняного законодавства у сфері забезпечення статевої недоторканості неповнолітніх.

Особливу групу норм складають аналогічні статеві злочини проти неповнолітніх, вчинені опікуном, піклувальником, особою, яка здійснює нагляд за дитиною, її виховання чи навчання (вчителі, вихователі, працівники дитячих будинків, наставники, тренера, інші особи крім родичів). Статеві злочини вчинювані родичами неповнолітньої особи згруповані окремо. Максимальне покарання за будь-який статевий злочин, вчинений будь-ким із родичів неповнолітньої особи, полягає у позбавленні волі строком на 14 років.

Наостанок хотілось би зазначити, що за законодавством Сполученого Королівства шлюбний вік складає 16 років, а отже не визнаються злочином будь-які сексуальні дії (крім дій вчинених проти волі особи) вчинені відносно неповнолітньої особи, яка досягла 16 років, особою з якою неповнолітня особа перебуває у шлюбі. Та незважаючи на шлюбний вік та на перебування особи у шлюбі, законодавець продовжує захищати осіб віком 16-17 років від сексуальних посягань. Вказаний досвід має бути запозичений Україною при встановленні відповідальності за будь-який статевий злочин проти неповнолітніх.

Кримінальним законодавством Республіки Корея, а саме Розділом 32 «Злочини пов'язані зі зґвалтуванням чи безчесною поведінкою» встановлено відповідальність за зґвалтування (ст. 297), насильницькі дії сексуального характеру (ст. 297²), вчинення непристойного діяння із застосуванням примусу (ст. 298), статеві зносини з неповнолітнім і подібні дії (ст. 302), статеві зносини чи непристойні дії відносно малолітньої особи (ст. 305). Також у розділі містяться кваліфіковані види перерахованих злочинів (ст.ст. 299, 301, 301², 303, 305²)¹.

Безпосередньо статті 302 та 305 встановлюють кримінальну відповідальність за статеві посягання на неповнолітніх. Так, ст. 302 КК РК встановлено відповідальність для осіб, які з використанням обману

---

¹ Кримінальний кодекс Республіки Корея. URL : <https://vseokoree.com/vse-o-koree/zakony-i-normativnye-pravovye-akty/ugolovnyj-kodeks-respubliki-koreya> (дата звернення: 28.03.2022).

або залякування вчиняє статеві зносини або непристойні дії щодо неповнолітнього або особи, яка хвора на психічну хворобу.

Статтею 305 КК РК встановлено відповідальність за статеві зносини з дівчиною, молодшою тринадцяти років, а також за непристойні дії щодо такої особи. Покарання за означений злочин призначається відповідно до статей 297, 298, 301 або 301⁻².

У статтях 298 та 305 КК РК не описано, які дії слід розуміти під непристойними, проте враховуючи, що у ст. 297 та 297⁻² детально описано, які дії утворюють відповідний склад злочину, можемо зробити висновок, що під непристойними діями розуміються будь-які дії сексуального, які не пов'язані зі сексуальним проникненням. Тобто фактично ст. 298 та 305 КК РК встановлено відповідальність за такі дії, які в Україні кваліфікуються як сексуальне насильство чи розбещення неповнолітніх. Проте на відміну від України корейський законодавець за ненасильницькі розпусні дії захищає лише осіб до 13 років, особи старше 13 років підлягають захисту лише за насильницькі злочини.

Із позитивних моментів, слід підкреслити закріплення у ст. 300 КК РК кримінальної відповідальності за замах на злочини передбачені ст.ст. 297, 297-2, 298, 299 КК РК. Вважаємо, що такий досвід можливо перейняти для вдосконалення законодавства України, оскільки аналізуючи юридичну практику притягнення до кримінальної відповідальності осіб, за вчинення статевих посягань, прослідковується тенденція не врахування всіх обставин вчинюваного протиправного діяння при відмові від доведення статевого злочину до кінця і як наслідок не притягнення до відповідальності.

Також позитивним на нашу думку є закріплення у ст. 305⁻² КК РК відповідальності за систематичне вчинення злочинів, які закріплені Розділом 32 «Злочини пов'язані зі зґвалтуванням чи безчесною поведінкою». Дане положення, на нашу думку, слід імплементувати у національне законодавство.

У Розділі 8 КК Туреччини статевим злочинам проти неповнолітніх присвячена окрема Глава «Зґвалтування, розбещення малолітніх та посягання на статеву недоторканність» (Глава 1). Проте проаналізувавши вказану Главу, робимо висновок, що незважаючи на вживання у назві Глави 1 слова розбещення, окремої статті, яка встановлює відповідальність за розпусні дії у Главі 1 немає.

Отже, статтею 414 Глави 1 Розділу 8 КК Туреччини встановлено відповідальність за зґвалтування дитини, яка не досягла 15-річного віку. Покаранням за такий злочин є позбавлення волі (тяжке ув'язнення) на термін не менше 5 років. У частині 2 зазначеної статті передбачено

відповідальність за те саме діяння, але вчинене «із застосуванням сили, насильства, погрози або щодо дитини, яка в силу розумової або фізичної хвороби або в силу інших обставин була не в змозі чинити опір злочинцю». Термін тяжкого ув'язнення в такому випадку не може становити менше 10 років¹.

Із вищезазначеного робимо висновок, що за турецьким законодавством статеві зносини з особою, яка не досягла 15-річного віку, незважаючи на добровільність чи відсутність згоди на такі дії, у всіх випадках утворює зґвалтування. Також як бачимо законодавець встановив лише нижню межу покарання, що може свідчити про високу суспільну небезпечність статевих злочинів проти неповнолітніх.

У ст. 415 КК Туреччини передбачена відповідальність за посягання (замах) на статеву недоторканість дитини, яка не досягла 15 річного віку, причому відповідальність диференціюється в залежності від наявності обставин, зазначених в ч. 2 ст. 414 КК. Особа, яка вчинила посягання підлягає ув'язненню на термін від трьох до п'яти років.

Означена норма, на нашу думку, заслуговує додаткової уваги та вивчення. Як бачимо, турецький законодавець виділив в окрему норму замах на зґвалтування, що безперечно є цікавим з позиції простоти та практичності застосування кримінальних норм, оскільки, по-перше, це не викликає конкуренції кримінально-правових норм та дозволяє уникнути двоякого тлумачення норм а, по-друге, таке розміщення норми дозволяє уникнути помилок при кваліфікації замаху на зґвалтування. Також закріплення вказівки, що відповідальність диференціюється в залежності від наявності обставин, зазначених в ч. 2 ст. 414, дозволяє зробити висновок, що зґвалтування за законодавством Туреччини полягає у природних та неприродних статевих зносинах. Також злочин передбачений ст. 415 КК Туреччини є злочином з усіченим складом, а отже це ще раз підтверджує підвищену суспільну небезпеку статевих злочинів проти неповнолітніх. Така позиція також свідчить і про те, що турецький законодавець намагається максимально захистити своїх дітей від сексуальних посягань. Взагалі, на нашу думку, конструювання диспозиції кримінальних норм, які встановлюють кримінальну відповідальність за статеві злочини, як злочинів з усіченим складом є позитивним, оскільки дозволяє уникати спорів про момент закінчення такого злочину.

---

¹ Кримінальний кодекс Туреччини. URL : <https://www.turkishadvocate.ru/ugolovnikodeksturtsii/> (дата звернення: 28.03.2021).

Частиною 1 статті 416 КК Туреччини встановлена відповідальність за вчинення зґвалтування із застосуванням сили, насильства або погроз до особи, яка вже досягла 15-річного віку, або вчинення цього діяння щодо особи, яка з огляду на розумові або фізичні хвороби або через інший стан була не в змозі чинити опір. Злочин карається тяжким ув'язненням на термін не менше 7 років. При цьому особа, яка вчинила при аналогічних обставинах інше діяння, що виражається в посяганні на статеву недоторканість, карається ув'язненням на термін від 3 до 5 років (ч. 2 ст. 416).

Як бачимо у вказаній статті знову закріплено замах на статевий злочин. Дослідивши статті 416 та 415 КК Туреччини ми приходимо до остаточного висновку, що як зґвалтування кваліфікуються природні чи неприродні статеві зносини (введення статевого члена у природні отвори тіла людини), а як посягання слід кваліфікувати будь-які сексуальні дії.

Частиною 3 ст. 416 КК Туреччини передбачена відповідальність за ненасильницькі статеві зносини з неповнолітнім, а саме, за статеві зносини з неповнолітньою особою з його або її згоди, якщо діяння не становить злочину, за яке встановлено більш тяжке покарання. Покаранням за вчинення даного злочину є позбавлення волі строком від 6 місяців до 3 років.

У наступних статтях КК Туреччини закріплені обставини, що підвищують ступінь суспільної небезпеки попередніх злочинів, а саме: вчинення їх групою осіб, близьким родичем по висхідній лінії, вихователем, учителем, слугою потерпілого, опікуном чи піклувальником, особою під контроль і охорону якій був переданий потерпілий або особою котра мала владу і вплив над потерпілим – ст. 417 КК; вчинення злочинів проти статевої недоторканості неповнолітніх, які спричинили смерть потерпілого, його зараження, заподіяння тяжкого шкоди здоров'ю, нанесення каліцтва або іншого тілесного ушкодження – ст. 418 КК.

Окрім того, кримінальним законодавством Туреччини передбачена відповідальність щодо осіб, сприяють і підбурюють до заняття проституцією підлітка, що не досяг 15 років чи створюють умови для цього. Вчинення зазначеного злочину тягне покарання у виді позбавлення волі на термін не менше 2 років і грошовий штраф (ч. 1 ст. 435 КК Туреччини). Кваліфікованим складом є акт сприяння, вчинений одним з близьких родичів по висхідній лінії або усиновителем, опікуном чи піклувальником, учителем або вихователем, слугою або іншими особами, під нагляд яких був переданий підліток. За

кваліфікований злочин термін позбавлення волі становить не менше 3 років (ч. 2 ст. 435 КК Туреччини).

Хотілось би акцентувати увагу на норму, передбачену ст. 423 КК Туреччини. Вказана норма привертає увагу до себе тим, що встановлює кримінальну відповідальність для особи, яка позбавила невинності дівчину, якій виповнилося 15 років, обіцяючи одружитися на ній. Кримінальне переслідування не здійснюється покарання в разі одруження цих двох осіб. Проте цікавість норми полягає в тому, що якщо протягом п'яти років проти чоловіка виноситься рішення про розлучення, кримінальне переслідування поновлюється або покарання відбувається, якщо воно було призначено раніше. Покаранням у такому випадку буде позбавлення волі на строк від 6 місяців до 2 років. На нашу думку зазначена норма потребує окремого дослідження в рамках статей 155 та 156 КК України з можливістю введення даної норми у відповідну частину статей КК України.

Дещо подібним до КК Туреччини є КК Японії. У КК Японії як і у КК Туреччини законодавець оперує двома поняттями – розпусні дії (ст. 176 КК Японії) та зґвалтування (ст. 177 КК Японії), проте на відміну від КК Туреччини у кримінальному законодавстві Японії вже міститься стаття із назвою «розпусні дії»¹.

Так, відповідно до ст. 176 КК Японії, особа, яка шляхом застосування насильства чи погрози вчинила розпусні дії щодо особи чоловічої або жіночої статі, яка досягла тринадцяти років, карається позбавленням волі з примусовою фізичною працею на строк від шести місяців до семи років. Також аналогічно карається особа, яке вчинила розпусні дії щодо особи чоловічої або жіночої статі, яка не досягла тринадцяти років.

Згідно ст. 177 КК Японії особа, яка шляхом застосування насильства чи погроз розбестила особу жіночої статі, яка досягла тринадцяти років, визнається такою, яка вчинила зґвалтування і карається позбавленням волі з примусовим фізичною працею на строк не нижче двох років. Також аналогічно карається особа, яка розбестила особу жіночої статі, яка не досягла тринадцяти років.

Із диспозиції вказаних статей не зрозуміло, що законодавець Японії розуміє під поняттям «розпусні дії», а що під поняттям «розбещення», проте проаналізувавши змістовне навантаження перерахованих статей доходимо висновку, що «розпусні дії» – це дії

---

¹ Кримінальний кодекс Японії. URL : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241616&subID=100097517,100097519,100097541,100097709#text> (дата звернення: 28.03.2021).

сексуального характеру, які полягають у вчиненні будь-яких дій сексуального характеру окрім вагінального статевого акту, а «розбещення» – виключно вагінальний статевий акт. Такий висновок базується, в першу чергу, на переліку потерпілих осіб закріплених у статтях (розбещення неповнолітніх – особи чоловічої та жіночої статі, зґвалтування – тільки жіночої). Також на такий висновок наштовхує і закріплений у ст. 179 КК Японії «замах» на вчинення статевих злочинів закріплених у ст. 176 – 178 КК Японії (у ст. 178 КК Японії прописана відповідальність за зґвалтування чи розбещення вчинене відносно особи, яка перебувала у безпорадному стані чи не здатна була чинити опір злочинцю).

Також аналіз статей 176 та 177 КК Японії дозволяє зробити висновок, що в разі вчинення розпусних дій щодо осіб чоловічої або жіночої статі, які не досягли тринадцяти років, а також зґвалтування осіб жіночої статі, які не досягли тринадцяти років, відповідальність настає незалежно від застосування до них насильства або погроз, а в силу недосягнення ними віку згоди на статеві відносини.

У Законі про кримінальне право Ізраїлю поряд із заборонаю на зґвалтування, незаконні статеві зносини та содомію встановлено відповідальність за розпусні дії. У статті 348 увагу до себе привертає законодавче визначення розпусних дій. Згідно ст. 348 розпусні дії – це діяння, яке вчиняється з метою статевого збудження, статевого задоволення або для приниження особи¹. Незважаючи, що зазначене визначення у більшій мірі описує лише мету розпусних дій не роз'яснюючи при цьому які саме дії слід вважати розпусними, вважаємо що таке положення необхідно запозичувати українському законодавцю, а саме закріпити у відповідній статті визначення розбещення неповнолітніх та обов'язково прописати мету кримінальних правопорушень, закріплених у статтях 155 та 156 КК України. Також, опираючись на законодавчі визначення статевих зносин та содомії, можемо зробити висновок, що під розпусними діями слід розуміти будь-які дії сексуального характеру не пов'язані із сексуальним проникненням у природні отвори тіла людини.

Статтею 348 встановлено кримінальну відповідальність за розпусні дії щодо неповнолітніх осіб, які вже досягли 14 років, вчинені із використанням залежності неповнолітньої особи. Будь-які дії сексуального характеру, вчинені відносно особи чоловічої чи жіночої

---

¹ Про кримінальне право Ізраїлю. URL : <http://library.khpg.org/files/docs/1375279180.pdf> (дата звернення: 28.03.2022).

статі, якій не виповнилося 14 років, утворюють склад злочину, передбачений ст. 345 «зґвалтування». Фактично таке положення наразі закріплено у КК України.

Також кримінальній відповідальності підлягає особа за розпусні дії вчинені стосовно особи жіночої статі за наступних умов:

- 1) якщо для досягнення згоди використовувався обман;
- 2) якщо дівчина не досягла 14 років, незважаючи на її згоду;
- 3) якщо використовувався безпорадний стан чи потерпіла страждає психічним захворюванням.

Окремо виділено положення про відповідальність за розпусні дії, які відбуваються публічно (ст. 349). Зокрема кримінальній відповідальності підлягає особа, яка вчиняє розпусні дії в присутності особи, яка не досягла шістнадцяти років. При цьому в законодавстві не вказується, що такі розпусні дії вчиняються відносно особи, молодше 16 років. Для утворення складу злочину необхідна лише присутність неповнолітнього у місці вчинення розпусних дій, тобто зі впевненістю можемо говорити, що в законодавстві Ізраїлю закріплена кримінальна відповідальність за так звані інтелектуальні, психологічні, безконтактні розпусні дії а також за ексгібіціоністські дії. Вважаємо, що у кримінальному законодавстві України також необхідно окремо встановити відповідальність за так звані інтелектуальні, психологічні, безконтактні розпусні дії та за ексгібіціоністські дії, але не виокремлювати їх в окрему статтю, як це зроблено в Законі про кримінальне право Ізраїлю а розмістити описані дії в окрему частину статті про заборону розпусних дій щодо неповнолітніх.

Також увагу слід звернути на ст. 351 Закону про кримінальне право Ізраїлю. Так, згідно вказаної статті зґвалтування або акт содомії щодо неповнолітньої особи, яка є членом сім'ї винного, карається тюремним ув'язненням терміном на двадцять років.

Статеві зносини з жінкою у віці від чотирнадцяти до двадцяти одного року, що є членом сім'ї, а також акт содомії щодо особи віком від чотирнадцяти до двадцяти одного року, що є членом сім'ї, караються тюремним ув'язненням терміном на шістнадцять років.

Більш сувору відповідальність тягнуть і розпусні дії, вчинені щодо неповнолітнього члена сім'ї.

Причому членом сім'ї по відношенню до потерпілого неповнолітній особі у кримінальному праві Ізраїлю визнається батько, чоловік батька, навіть якщо він не перебуває з батьком в офіційних подружніх стосунках, а також дідусь чи бабуся.

Цікавим із точки зору можливого запозичення представляється закріплення в якості члена сім'ї, який несе підвищений ступінь відповідальності за посягання на статеву недоторканість, який не перебуває в офіційних подружніх стосунках фактичного чоловіка (співмешканця) батька неповнолітньої особи, який проживає разом з дитиною і від якого останній знаходиться в залежності.

Таким чином, в кримінальному законодавстві Ізраїлю злочину, які посягають на статеву недоторканість неповнолітніх, чітко розділені: вчинення статевих зносин або акта содомії з особою, яка не досягла чотирнадцятирічного віку, в будь-якому випадку є згвалтуванням чи прирівнюється до нього. Ненасильницьким посяганням на статеву недоторканість є заборонені статеві зносини, акт содомії, а також розпусні дії.

Згідно з кримінальним законодавством Німеччини, норми про кримінальну відповідальність за розпусні розміщені у §174 «Розпусні дії щодо підопічних». Так, п. 1 абз. 1 вказаного параграфу встановлено кримінальну відповідальність за сексуальні дії з особою, яка не досягла 16 років незалежно від статі. Пунктом 2 абз. 1 §174 встановлено відповідальність за сексуальні дії з особою молодше 18 років¹. Суб'єктом даного злочину є особа, якій неповнолітня особа ввірена для виховання, навчання або для соціального піклування (п 1 абз. 1), або особа, якій неповнолітня особа підпорядкована по службі або роботі і в зв'язку з цим знаходиться в залежності від злочинця.

У п. 3 абзаці 1 §174 встановлено кримінальну відповідальність за вчинення сексуальних дій батьками щодо своїх кровних або прийомних дітей, а також за надання дозволу/незаперечення батьками на вчинення сексуальних дій відносно себе.

В абзаці 2 §174 встановлено кримінальну відповідальність за вчинення сексуальних дій в присутності неповнолітнього та за схиляння неповнолітнього на вчинення сексуальних дій в присутності злочинця. Метою останнього визначається отримання сексуального збудження винним чи викликання збудження такими діями у потерпілої особи².

---

¹ Кримінальний кодекс ФРН. URL : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733&subID=100102942,100102944,100103642,100104110> (дата звернення: 28.03.2021).

² Фурса В. В. Використання зарубіжного досвіду для удосконалення кримінально-правової норми, яка встановлює відповідальність за розбещення неповнолітніх. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 17 бер. 2017 р.). У 2-х ч. Дніпро, 2017. Ч. 2. С. 286.*

Таким чином, у кримінальному законодавстві Німеччини окрему увагу приділено злочинам, що здійснюються батьками, опікунами, іншими особами, на яких покладено обов'язок по вихованню та здійсненню нагляду за неповнолітніми, а також особами, від яких неповнолітні знаходяться в службовій залежності. Також кримінальному законодавстві Німеччини прописана мета статевих злочинів проти неповнолітніх – отримання сексуального збудження. Безперечно дане положення німецького законодавства може бути використане при вдосконаленні законодавства України.

У §176 КК ФРН «Сексуальні зловживання щодо дітей» встановлено кримінальну відповідальність за вчинення сексуальних дій відносно особи, яка не досягла 14-річного віку, а також передбачена відповідальність за те, що злочинець допускає вчинення сексуальних дій неповнолітньою особою щодо себе. Покаранням за такі дії є позбавлення волі на термін від шести місяців до десяти років.

Аналогічне покарання передбачене у випадках схиляння дитини до того, щоб вона здійснювала сексуальні дії відносно третьої особи або у випадку дозволу третьої особи здійснювати такі дії щодо себе (абзац 2 §176 КК ФРН). Крім того, в рамках цього параграфа передбачена кримінальна відповідальність для особи, яка:

- 1) здійснює сексуальні дії в присутності дитини;
- 2) схиляє дитину здійснювати сексуальні дії з нею;
- 3) здійснює вплив на дитину шляхом демонстрації порнографічних ілюстрації, зображень, даючи прослуховувати магнітофонні записи порнографічного змісту або ведучи відповідні розмови (абзац 3 §176 КК ФРН).

Кваліфіковані види посягань на статеву недоторканість неповнолітніх розміщені у §176а КК ФРН. До них відносяться:

- 1) спільне проживання неповнолітньої особи з особою старше 18 років, у випадку спроб повнолітньої особи вступити в статевий контакт з неповнолітньою;
- 2) вчинення статевого злочину групою осіб;
- 3) нанесення тяжкої шкоди здоров'ю або значної шкоди фізичному чи духовному розвитку дитини;
- 4) повторність (якщо особу протягом 5 останніх років було засуджено за статевий злочин).

Аналіз положень дозволяє з впевненістю вказати, що передбачені кримінальним законом ФРН сексуальні зловживання щодо дітей містять досить докладний опис дій, які в кримінальному праві України вважаються діями сексуального характеру, які пов'язані із вагінальним,

анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку а також розпусними діями. Слід також відмітити положення, відповідно до якого вчинення розпусних дій у присутності дитини за кримінальним кодексом ФРН буде злочином лише у випадку, якщо потерпілий спостерігає за ними. Тобто сам по собі факт присутності потерпілого не дає підстав для притягнення винного до кримінальної відповідальності за розбещення неповнолітніх. Потрібно, щоб потерпілий безпосередньо спостерігав за такими діями. Можливо саме таким способом законодавець намагався закріпити твердження, що розбещення неповнолітніх може вчинюватися лише з прямим умислом.

Кримінальна відповідальність за розпусні дії регламентована в главі VII КК Франції «Про зазіхання на неповнолітніх осіб та на сім'ю». Даним розділом встановлена кримінально-правова відповідальність за «сексуальне посягання щодо неповнолітньої особи, яка не досягла п'ятнадцятирічного віку, здійснене повнолітньою особою без застосування насильства, примушування, погрози або обману» (ст. 227²⁵ КК Франції)¹. Відразу хотілось відмітити обставину, що французький законодавець встановлює відповідальність за розпусні дії лише повнолітньої особи – тобто особи, якій виповнилося 18 років. Вважаємо, що дане положення може бути використане при удосконаленні законодавства України про кримінальну відповідальність за розпусні дії.

У числі кваліфікуючих ознак даного злочину передбачено вчинення такого злочину:

- 1) законним, природним або прийомним родичем по висхідній лінії або іншою особою, що має владу над потерпілим;
- 2) особи, які зловживають владою у зв'язку з наданими йому повноваженнями;
- 3) декількома особами, які діють в якості виконавців або співучасників;
- 4) якщо воно супроводжувалося виплатою винагороди;
- 5) якщо неповнолітній був залучений у контакт з виконавцем злочинного діяння завдяки використанню телекомунікаційних мереж, при поширенні повідомлень, адресованих невизначеному колу осіб (ст. 227⁶ КК Франції).

---

¹ Кримінальний кодекс Франції : станом на 19.12.2016. URL : http://yurist-online.org/publ/zarubezhnoe_zakonodatelstvo_zarubizhne_zakonodavstvo/kriminalnij_kodeks_franciji_ugolovnyj_kodeks_francii/12-1-0-82 (дата звернення: 28.03.2022).

Необхідно зауважити, що в КК Франції передбачено досить широке коло кваліфікуючих обставин. Закріплені у французькому кримінальному законі кваліфікуючі ознаки досить істотно підвищують рівень суспільної небезпеки. Вважаємо, що цей досвід заслуговує на позитивну оцінку і може бути використаний для впровадження у національне законодавство України.

Також у ст. 227⁻²⁷ КК Франції встановлена відповідальність за розпусні дії, вчинені щодо неповнолітньої особи, але яка досягла п'ятнадцятирічного віку.

Окремою нормою КК Франції передбачена відповідальність за сприяння або спробу сприяти розбещенню неповнолітньої особи (ст. 227⁻²²). Кваліфіковані види даного суспільно небезпечного діяння утворюють його вчинення:

- щодо неповнолітнього, який не досяг п'ятнадцятирічного віку;
- всередині будь-якого шкільного або виховного закладу або, у випадках входу або виходу учнів, на підступах до такої установи;
- якщо неповнолітній був залучений в контакт з виконавцем злочинних дій завдяки використанню телекомунікаційних мереж при поширенні повідомлень, адресованих невизначеному колу осіб.

У межах цієї ж статті КК Франції закріплена відповідальність за самостійне діяння у вигляді дій повнолітніх осіб, спрямованих на організацію зборищ, на яких вчиняються акти ексгібіціонізму або сексуальні контакти, на яких неповнолітній присутній або в яких він бере безпосередню участь.

Оскільки в рамках дослідження неможливо проаналізувати норми, що встановлюють кримінальну відповідальність за сексуальне насильство щодо неповнолітніх, всіх окремо взятих країн нами звернено увагу лише на ті Закони про кримінальну відповідальність, які у своїй структурі містять норми, що можуть бути вивчені, вдосконалені, приведені у відповідність з національними реаліями та імплементованими у українське кримінальне законодавство.

3.2. Напрямки вдосконалення правових норм, якими встановлено відповідальність за сексуальне насильство щодо дітей

Кваліфіковані види сексуального насильства та проблеми відмежування сексуального насильства від суміжних складів кримінальних правопорушень

Як уже зазначалося у ч. 2 ст. 155 та ч. 2 ст. 156 КК України закріплені кваліфікуючі ознаки цих кримінальних правопорушень.

Кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 155 є вчинення кримінального правопорушення близькими родичами або членами сім'ї, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілої особи або піклування про неї, або якщо вони поєднані з наданням грошової чи іншої винагороди потерпілій особі чи третій особі або з обіцянкою такої винагороди, або якщо вони спричинили безплідність чи інші тяжкі наслідки. Кваліфікуючими ознаками розбещення неповнолітніх є вчинення розпусних дій щодо малолітньої особи, а також вчинення розпусних дій членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього.

Більшість кваліфікуючих ознак вже досить детально аналізувалися у минулих підрозділах нашого дослідження, а отже щоб уникнути повторювань значних обсягів інформації, ми наведемо лише ключові думки з означених питань.

Отже, аналізуючи спеціальний суб'єкт кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 155 та ч. 2 ст. 156 КК України нами зроблений висновок, що проблем кваліфікації описаних у диспозиціях статей 155 та 156 КК України дій, які вчинені членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього у теорії кримінального права та юридичній практиці майже не виникає. Також нами, в рамках вдосконалення норм про кримінальну відповідальність за сексуальне насильство щодо неповнолітніх, пропонувалося диспозицію ч. 2 155 КК України та ч. 2 ст. 156 КК України доповнити словами «навчання», а саму ч. 2 зазначених статей викласти в такій редакції «...особою, на яку покладено обов'язки щодо навчання або виховання потерпілого або піклування про нього», оскільки така редакція дійсно охопить всіх без виключення осіб, які систематично здійснюють професійну діяльність

пов'язану із наданням знань вихованням та піклуванням про неповнолітню особу.

Безплідність – це нездатність особи жіночої або чоловічої статі до запліднення, а в особи жіночої статі це також нездатність до виношування плоду та розродження (пологів). Безплідність може бути зумовлена механічними ушкодженнями статевих органів дівчини або хлопця, перенесеними інфекційними хворобами. Наприклад, до механічних ушкоджень жіночих статевих органів, що призводять до безплідності, відносять ушкодження пристінки піхви, піхви, шийки матки, стінок матки тощо. Безплідність у чоловіків може настати в результаті ушкодження отвору сечовивідного каналу, печеристих тіл статевого члена, передміхурової залози, сім'яних міхурців, яєчок тощо. Причиною безплідності може бути перенесена як жінками, так і чоловіками нервово-психологічна травма, яка спричиняється передчасними статевими зносинами. Безплідність за ознакою втрати репродуктивної функції охоплюється поняттям тяжких тілесних ушкоджень¹.

Під іншими тяжкими наслідками розуміється зараження ВІЛ чи іншими невиліковними інфекційними хворобами, які передаються статевим шляхом, самогубство потерпілої особи внаслідок пережитих дій, тяжке тілесне ушкодження, яке виникло внаслідок вагінального, анального чи орального проникнення у тіло потерпілої особи.

Під наданням грошової чи іншої винагороди потерпілій особі чи третій особі необхідно розуміти передачу суб'єктом кримінального правопорушення грошей, цінних паперів, банківських металів, дорогоцінного каміння, інших предметів навколишнього світу (косметика, автомобілі, електроніка, тощо). Закріплення такої кваліфікуючої ознаки у ч. 2 ст. 155 КК України направлено, на нашу думку, на боротьбу з таким явищем як проституція неповнолітніх.

Аналізуючи малолітню потерпілу нами акцентувалася увага на проблемах кваліфікації розпусних дій щодо таких осіб. Зокрема нами зазначалося, що наразі існує правова колізія між ч. 2 ст. 156 та ч. 4 ст. 153 КК України, яка виникла внаслідок використання у ч. 2 ст. 156 КК України терміну «малолітня особа». Також, для подолання зазначеної колізії нами пропонувалося об'єднання статей 155 та 156 КК України під однією назвою. Також нами зазначалося, що у такому випадку необхідно ускладнити кримінально-правову норму шляхом

---

¹ Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник. Северодонецьк, 2018. С. 77.

закріплення декількох альтернативних кримінальних правопорушень, а також доповнити норму відповідними кваліфікуючими ознаками.

Що стосується нинішньої редакції ч. 2 ст. 156 КК України, то на нашу думку необхідно виключити посилання на «малолітній» вік потерпілої особи за аналогією із ч. 2 ст. 155 КК України.

У юридичних джерелах неодноразово висловлювалися думки з приводу доповнення ст. 155 КК України та ст. 156 КК України такими кваліфікуючими ознаками як: «повторність» та «вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою або організованою групою».

Законодавцем у ст. 28 Кримінального кодексу України закріплено чотири форми групової злочинності, а саме: вчинення кримінального правопорушення групою осіб без попередньої змови, вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою, вчинення кримінального правопорушення організованою групою і вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією.

Ю. Біла зазначає що, групові кримінальні правопорушення, які віднесені до категорії тяжких та особливо тяжких, у загальній структурі злочинності України складають понад 25 % від усіх виявлених кримінальних правопорушень¹. Ми погоджуємося з цією точкою зору, оскільки в слідчій та судовій практиці дійсно досить часто зустрічаються випадки вчинення групових кримінальних правопорушень, суспільна небезпека яких об'єктивно відрізняється від вчинення аналогічного правопорушення однією особою.

Суспільна небезпечність, як ознака діяння полягає в тому, що діяння, яке визнається кримінальним правопорушенням, спричиняє істотну шкоду суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом, або створює реальну загрозу заподіяння такої шкоди².

Загальновизнано в теорії кримінального права, що ступінь суспільної небезпеки утворюють: об'єкт, тобто суспільні відносини, які порушуються; характер тієї шкоди, яка заподіюється об'єкту кримінального правопорушення; спосіб вчинення кримінального правопорушення; форма вини та ступінь вини вчиненого кримінального правопорушення; мотиви і мета вчиненого кримінального правопорушення; характер вчиненого кримінального правопорушення.

---

¹ Біла Ю. В. Проблемні питання кваліфікації злочинів, вчинених групою осіб за попередньою змовою. *Наук. вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ.* 2009. №4. С. 168.

² Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-е вид., перероб. і доп. Харків, 2010. С. 67.

Суспільна небезпечність характеристика не тільки вчиненого діяння, а й особи, яка його вчинила. Ступінь суспільної небезпеки групових злочинів утворює також і спільність дій суб'єктів кримінального правопорушення направлених на досягнення єдиного злочинного результату, що робить кримінальне правопорушення більш небезпечним.

Саме тому деякі з перелічених вище форм співучасті виступають в якості кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак окремих кримінальних правопорушень, а така форма співучасті як вчинення кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб визнана законодавцем як обтяжуюча обставина при призначенні покарання (п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України).

Проте при кваліфікації групових злочинів нерідко виникають помилки. Зокрема при вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених статтями 155 та 156 КК України групою осіб не здійснюється кваліфікація за статтями 27 – 28 КК України.

Наприклад, у квітні 2009 року підсудна Є., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, усвідомлюючи що поряд знаходяться її малолітні доньки О., та М., вступила в статевий зв'язок з П., після чого Є., запропонувала своїм малолітнім дочкам О., та М., роздягтися і оголити статеві органи. Коли малолітні О., та М., роздяглися малолітня О., була залучена до торкання статевого органу П.. Таким чином Є., та П., вчинили розбещення малолітніх.

Під час визначення покарання підсудній Є., суд в якості обставин, які пом'якшують її покарання, визнає щире каяття підсудної, активне сприяння розкриттю вчинених нею правопорушень, її соціальну адаптованість, працевлаштованість та сімейний стан, наявність на утриманні двох малолітніх доньок, позитивні характеристики за місцем проживання та роботи, відсутність судимості.

Обставиною, що обтяжує покарання підсудній Є., суд визнає вчинення злочинів ідеальної сукупності. Суд засудив Є., за вчинення злочину передбаченого ч. 2 ст. 156 КК України до 5 років позбавлення волі¹.

Як бачимо, з наведеного прикладу, судом зроблена не повна кваліфікація діяння Є., оскільки Є., є співвиконавцем розпусних дій, і її дії слід також кваліфікувати за ч. 2 ст. 27 та ч. 1 ст. 28 КК України. Варто погодитися із думкою В. О. Навроцького, який вказував, що якщо

---

¹ Фурса В. В. Окремі питання щодо нових кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 156 КК України. *Вісник Донецького юридичного інституту МВС України*. 2012. №1. С. 181.

групою вчиняється злочин, у диспозиції статті про який не передбачене вчинення злочину групою осіб, то вчинене кваліфікується з посиланням на відповідну частину ст. 27 та ч. 1 ст. 28 КК України. Зокрема, діяння учасників групи – виконавців або співвиконавців кваліфікуються з посиланням на ч. 2 ст. 27 КК України¹.

Випадки неправильної кваліфікації сексуального насильства у випадку їх групового вчинення непоодинокі. Для вирішення цього питання пропонуємо ввести в диспозиції означених статей кваліфікуючу ознаку «дії вчинені групою осіб». Введення цієї кваліфікуючої ознаки дозволить уникати помилок при кваліфікації дій співвиконавців кримінального правопорушення, оскільки якщо в диспозиції відповідної частини статті КК України буде міститись посилання на вчинення кримінального правопорушення групою осіб, кваліфікацію за ст. 27 та 28 КК України проводити не потрібно. Крім того, вчинення сексуального насильства групою осіб має підвищену суспільну небезпеку, ніж вчинення аналогічних дій одним суб'єктом правопорушення, а, отже, покарання за групове сексуальне насильство має бути вищим, ніж покарання за сексуальне насильство вчинене однією особою.

Із наведеного прикладу видно, що хоча засуджена Є., і вчинила розпусні дії у співучасті, будучи при цьому співучасником кримінального правопорушення, суд призначив покарання лише як за кримінальне правопорушення вчинене відносно малолітньої особи, застосувавши нижчу межу санкції ч. 2 ст. 156 КК України – 5 років позбавлення волі. Таким чином, покарання призначене Є., не відповідає суспільній небезпеці вчиненого діяння. Введення в диспозицію відповідної частини ст. 156 КК України кваліфікуючої ознаки «вчинення розпусних дій групою осіб» дозволить встановлювати, на наш погляд, більш відповідне, справедливе покарання за розбещення неповнолітніх вчинене групою осіб і тим самим в майбутньому уникати вказаної помилки.

Водночас, у слідчій і судовій практиці, окрім вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку та розпусних дій групою осіб, часто зустрічаються випадки вчинення таких дій групою осіб за попередньою змовою. Кваліфікація дій сексуального характеру, пов'язаних із

---

¹ Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посібник. 2-е вид. Київ, 2009. С. 251.

вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку та розпусних дій вчинених групою осіб за попередньою змовою аналогічна кваліфікації розпусних дій вчинених групою осіб і може призводити до таких самих помилок.

Доцільною є думка Є. Письменського, який зазначає, що кваліфікуюча ознака «вчинення злочину групою осіб» має охоплювати як учинення злочину групою осіб за попередньою змовою, так і без такої¹. Наведена думка заслуговує на увагу, але в силу п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України не може бути підтримана оскільки у п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України зазначено що під вчиненням кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою слід розуміти і вчинення кримінального правопорушення організованою групою. В слідчій і судовій практиці вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку та розпусних дій організованою групою зустрічається так же часто як і сексуальне насильство вчинене групою осіб за попередньою змовою.

Отже, прикладом вчинення сексуального насильства організованою групою є вирок Жовтневого районного суду м. Харкова від 15.05.2006 р., яким засуджено:

О., 1953 р. н. за ч. 1 ст. 155 КК України на 2 роки позбавлення волі, за ч. 1 ст. 156 КК України на 3 роки обмеження волі;

С., 1962 р. н., за ч. 1 ст. 155 КК України на 3 роки позбавлення волі, за ч.1 ст. 156 КК України на 3 роки обмеження волі, за ч. 2 ст. 156 КК України на 2 роки позбавлення волі, за ч. 3 ст. 302 КК України на 4 роки позбавлення волі;

Б., 1985 р. н., за ч. 3 ст.302 КК України на 5 років позбавлення волі.

Під час судового розгляду встановлено, що Б., разом з С., та О., попередньо зорганізувались в злочинну групу, розробили єдиний план, схвалений всіма учасниками організованої злочинної групи, розподіливши між собою ролі для досягнення єдиної мети – розбещення неповнолітніх, вчинили ряд кримінальних правопорушень проти статевої недоторканості особи на території м. Харкова протягом листопада – грудня 2004 року.

Для досягнення злочинного результату, Б., С., і О., розподіливши між собою ролі, згідно яким – Б., будучи організатором злочинної групи, надав своє житло для вчинення розпусних дій. Згідно

---

¹ Кваліфікація злочинів : навч. посібник. Київ, 2010. С. 43.

розробленого плану, схваленого всіма учасниками організованої злочинної групи, в обов'язки організатора групи Б., а також виконавця О., з метою одержання винагороди від С., входило підшукування неповнолітніх осіб, які б погодились займатися розпустою і яких повинні приводити як у квартиру до Б., так і у заздалегідь оплачені сауни.

Відповідно до розробленого єдиного плану злочинної групи, за вказівкою Б., С., працюючи стоматологом-терапевтом в 6-й поліклініці м. Харкова, повинен був додатково заробляти кошти, надаючи медичну допомогу пацієнтам і, одержуючи від них незаконну винагороду, яку використовував на утримання квартири Б., і саун по м. Харкову, та підтримувати функціонування місця розпусти, забезпечуючи продуктами харчування, спиртними напоями Б., і О. Зазначені кошти сплачувались С., за отримані послуги – надання йому неповнолітніх осіб, згодних займатися розпустою, надання житла Б., і виплати співробітникам саун м. Харкова та неповнолітнім особам за надання ними сексуальних послуг¹.

На нашу думку, судом знову зроблена помилка при кваліфікації дій учасників організованої групи. Вчинення кримінального правопорушення в складі організованої групи оцінюється як вчинення кримінального правопорушення такою групою. Організована група виступає як колективний виконавець правопорушення, а кожний з її учасників також прирівнюється до виконавця, незалежно від того: він особисто виконує об'єктивну сторону кримінального правопорушення чи за завданням інших учасників організованої групи здійснює інші функції. Це положення на законодавчому рівні закріплено у ст. 30 КК України, згідно з якою організатор організованої групи несе відповідальність за всі кримінальні правопорушення вчинені організованою групою, а учасники – за всі кримінальні правопорушення у підготовці чи проведенні яких приймали участь. Тому Б., будучи організатором організованої групи, крім ч. 3 ст. 302 КК України повинен нести відповідальність і за решту кримінальних правопорушень, вчинених учасниками організованої групи.

Отже, на нашу думку, окрім введення в диспозицію відповідних частин статей 155 та 156 КК України кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину групою осіб», потрібно ввести особливо кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою». Це дозволить

---

¹ Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87938197> (дата звернення: 08.03.2022).

проводити, на наш погляд, правильну кваліфікацію групових форм сексуального насильства щодо неповнолітніх. А в підсумку це сприятиме невідворотності покарання, що відповідатиме підвищеному ступеню суспільної небезпеки за умови групового вчинення статевих злочинів проти неповнолітніх, і, відповідно, притягнення винних до кримінальної відповідальності і справедливого покарання.

Підвищення ступеня суспільної небезпеки підвищується також і при повторному вчиненні дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку чи розпусних дій. Підвищена суспільна небезпека вчинення цих дій повторно полягає у тому, що правопорушник раніше вчинив умисне кримінальне правопорушення і через деякий час, свідомо нехтуючи встановленими правилами поведінки у суспільстві, шляхом порушення норм, які охороняють статеву недоторканність неповнолітніх, знову вчиняє нове умисне кримінальне правопорушення.

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України вчинення кримінального правопорушення, повторно віднесено до обставин, що обтяжують покарання. Отже, за умови призначення покарання винному у вчиненні кримінального правопорушення суд зобов'язаний прийняти до уваги те, що ця особа вчиняє правопорушення не вперше, а, отже, і покарання за злочин повинне бути суворішим за покарання, що призначив би суд у випадку вчинення кримінального правопорушення вперше, або за умови, що судимість за правопорушення, яке вчинив винний раніше, знята чи погашена в установленому законом порядку, або закінчилися строки давності притягнення до кримінальної відповідальності. Але питання полягає у тому, що суди не завжди враховують обставини що обтяжують покарання при постановці вироку.

Так, вироком Білопільського районного суду Сумської області підсудний Ш., засуджений до 2 років обмеження волі за вчинення злочину передбаченого ч. 1 ст. 155, ч. 1 ст. 156 КК України. Судом встановлено, що на початку листопада 2007 року, Ш., знаходячись у стані алкогольного сп'яніння, проходив в с. Кальченки вулицею Центральною, Білопільського району, де біля приміщення магазину, зустрівши неповнолітнього М., 1993 р. н., з метою вчинення щодо останнього розпусних дій, навмисно, завів розмову про статеві органи неповнолітнього та запропонував йому пройти з ним за приміщення магазину і поговорити. Продовжуючи свої злочинні дії, спрямовані на розбещення неповнолітнього М., 1993 р. н., завівши його за

приміщенням магазину, Ш., вчинив відносно неповнолітнього розпусні дії.

Окрім того, упродовж листопада-грудня 2007 року Ш., неодноразово вчиняв дії сексуального характеру щодо неповнолітнього М., та інших неповнолітніх.

Призначаючи покарання підсудному суд враховує і відносить до обтяжуючих покарання обставин те, що Ш., вчинив кримінальне правопорушення перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння. В той же час суд відносить до пом'якшуючих покарання обставин те, що підсудний розкався у вчиненому, сприяв розкриттю кримінальних правопорушень, він притягується до кримінальної відповідальності вперше¹.

Із наведеного прикладу видно, що суд встановив лише одну обставину, що обтяжує покарання – перебування Ш., у стані алкогольного сп'яніння. Наразі вчинення кримінального правопорушення повторно, як обставина що обтяжує покарання судом знову не врахована. Згідно ч. 2 ст. 67 КК України суд має право, залежно від характеру вчиненого кримінального правопорушення, не визнати будь-яку із зазначених у частині першій цієї статті обставин, за винятком обставин, зазначених у пунктах 2, 6, 7, 9, 10, 12, такою, що обтяжує покарання, навівши мотиви свого рішення у вирокі. Та у наведеному прикладі суд також не вказує мотивів не врахування ним такої обставини як вчинення кримінального правопорушення повторно. Також слід констатувати факт, що приведений в якості прикладу випадок не поодинокий.

Водночас, якщо суди завжди враховуватимуть вчинення кримінального правопорушення повторно обставиною, що обтяжує покарання все одно питання залишатиметься не вирішеним, оскільки призначене покарання не відповідатиме суспільній небезпеці вчиненого кримінального правопорушення.

На питанні кваліфікації вчиненого з ознаками повторності кримінального правопорушення акцентував увагу і Г. Зеленов, при цьому вказуючи, що в теорії та практиці існують різні позиції. Перша полягає в тому, що кваліфікація кримінального правопорушення як повторного охоплює собою вчинення й попередніх правопорушень, тому самостійно їх кваліфікувати немає потреби. Друга точка зору полягає в тому, що кожне кримінальне правопорушення, яке є

---

¹ Архів Білопільського районного суду Сумської області за 2008 р., справа № 1-59/2008.

елементом повторності, кваліфікується окремо, причому друге і решта правопорушень – із урахуванням наявності повторності. Третя точка зору зводиться до того, що кримінальні правопорушення, які становлять собою елементи повторності, підлягають окремій кваліфікації, якщо: 1) вони неоднорідні; 2) мають місце різні стадії вчинення; 3) одне із кримінальних правопорушень вчинено у співучасті, а інше – «одноосібно»¹.

Наведені точки зору, вважаємо, є досить дискусійними. Ми погоджуємося з третьою точкою зору лише у частині окремої кваліфікації кримінальних правопорушень з ознаками повторності, коли мають місце різні стадії вчинення кримінального правопорушення, оскільки покарання за закінчене та незакінчене кримінальне правопорушення різні.

Перша та друга точки зору, напевне, стосуються тих випадків, коли в диспозиції статті повторність є кваліфікуючою ознакою. Різниця між ними полягає лише в тому, що прихильники другої точки зору пропонують кваліфікувати кримінальне правопорушення, яке вчинене першим за частиною першою відповідної статті, а решту аналогічних правопорушень за частиною статті в якій повторність виступає кваліфікуючою ознакою. На нашу думку, більш прийнятною є перша точка зору. Але, як зазначалося, перша точка зору стосується лише тих випадків, коли повторність є кваліфікуючою ознакою кримінального правопорушення, а оскільки у статтях 155 та 156 КК України вчинення кримінального правопорушення повторно в якості кваліфікуючої ознаки не передбачено, проблема кваліфікації повторного вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку та розпусних дій наразі залишається невирішеною.

Для вирішення цього питання пропонуємо ввести в диспозиції відповідних частин статей 155 та 156 КК України кваліфікуючу ознаку «вчинення кримінального правопорушення повторно». Введення повторності в якості кваліфікуючої ознаки дозволить проводити правильну кваліфікацію повторного вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку чи розпусних дій та сприятиме встановленню справедливого покарання. Окрім того це дозволить уникати помилок при визначенні обставин, що

---

¹ Кваліфікація злочинів : навч. посібник. Київ, 2010. С. 204.

обтяжують покарання оскільки в ч. 4 ст. 67 КК України зазначено, що якщо будь-яка з обставин, що обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини КК України як ознака кримінального правопорушення, що впливає на його кваліфікацію, суд не може враховувати її ще раз при призначенні покарання як таку, що його обтяжує.

Проведене нами опитування працівників кримінальної юстиції підтверджує думку про необхідність доповнення статей 155 та 156 КК України вищезазначеними кваліфікуючими ознаками. Так, 87 % опитаних вважають за необхідне доповнити статті 155 та 156 КК України кваліфікуючою ознакою «повторність», 68 % опитаних – кваліфікуючою ознакою «вчинення злочину групою осіб», близько половини (51 %) – кваліфікуючою ознакою «вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою».

Що стосується відмежування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 155 та 156 КК України від суміжних статевого злочинів, то аналізуючи об'єктивну сторону зазначених правопорушень нами виокремлювалися критерії розмежування. Уникаючи повторів, зазначимо, що аналогічним із розбещенням неповнолітніх за зовнішньою та внутрішньою стороною кримінальним правопорушенням є «сексуальне насильство» передбачене ст. 153 КК України. Критерієм відмежування одного кримінального правопорушення від іншого виступає «згода». Відсутність «згоди» є характерним для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 153 КК України в той час як вчинення розпусних дій передбачає її наявність. «Згода» також виступає критерієм відмежування кримінального правопорушення передбаченого ст. 152 КК України від кримінального правопорушення передбаченого ст. 155 КК України.

Відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 155 КК України від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 156 КК України здійснюється за об'єктивною стороною – об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 155 КК України характеризується вчиненням вагінального, анального чи орального проникнення в той час як об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 156 КК України характеризується вчиненням всіх інших дій сексуальної спрямованості окрім перерахованих.

Відмежування розбещення неповнолітніх від суміжних не статевого злочинів також вже нами проводилося зокрема під час аналізу суб'єктивної сторони. Зокрема нами наголошувалося, що досить часто

хуліганські дії є аналогічними розпусним і відмежування у такому випадку робиться з урахуванням мотивів вчинюваних дій. Також наголошувалося, що для ефективного відмежування розпусних дій від хуліганських необхідно у статті 156 КК України закріпити мету зазначеного правопорушення.

3.3. Покарання за сексуальне насильство щодо неповнолітніх

У ст. 50 КК України зазначено, що покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Як і будь-якому правовому поняттю «покарання» властиві певні, притаманні йому ознаки. У юридичній літературі немає одностайності щодо ознак покарання¹.

Аналіз ст. 50 КК України та юридичної літератури дозволяє виокремити основні ознаки покарання: є забезпеченим інститутом державної влади примусовим заходом; застосовується у формі судового рішення від імені України; має персональний характер; передбачає порушення конституційних прав особи, до якої застосовується.

Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

Не вдаючись до дискусій про мету, яку переслідує кримінальне покарання, та яким конкретно воно повинно бути, оскільки зазначене питання завжди було та до сих пір залишається одним з найскладніших у теорії кримінального права, зазначимо, що на нашу думку, метою покарання за сексуальне насильство щодо дітей повинно бути саме запобігання вчиненню нових статевих злочинів, як особами, що вже вчинили зазначені правопорушення, так і іншими особами. Зазначене твердження ґрунтується на положенні про те, що сексуальне насильство щодо неповнолітніх є ненасильницьким злочином і вчиняється за добровільною згодою потерпілої особи, а отже може бути ініційованим

---

¹ Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-е вид., перероб. і доп. Харків, 2010. С. 320-322.

самою потерпілою особою. Говорити про виправлення в такому випадку є не зовсім правильним. Також не зовсім правильно говорити і про кару як про основну мету покарання, оскільки по-перше, зазначені слова спільнокорінні і таким чином виникає логічна помилка «те саме через те саме» – мета покарання – покарання, по-друге «кара» виступає матеріальною формою відплати за вчинене правопорушення, а «покарання» – процесуальною, оскільки застосовуючи покарання державна влада здійснює процес відновлення справедливості. На нашу думку, закріплена у ч. 2 ст. 50 КК України мета «кара» є не зовсім вдалою і її бажано було б замінити на мету, наприклад, «відновлення справедливості», «засудження дій винної особи», тощо.

Згідно ст. 65 КК України суд призначає покарання у межах, встановлених у санкції статті Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення.

Санкція – це елемент норми права, що встановлює не вигідні наслідки на випадок порушення правила, визначеного в диспозиції. Санкція є складовою, яка логічно завершує норму права: вона містить вказівку на наслідки відхилення від диспозиції і є одним із засобів спонукання особи до додержання норми права. Санкція – це частина норми, яка встановлює заходи (вид і обсяг) державного примусу, що застосовуються у разі її порушення¹.

У юридичній науці під санкцією переважно розуміють частину статті Особливої частини КК України, у якій визначено вид і розмір покарання за злочин, описаний у диспозиції.

Санкція ч. 1 ст. 155 прийнятого у 2001 р. КК України встановлювала покарання у виді обмеження волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк. Санкція ч. 1 ст. 156 КК України встановлювала покарання у вигляді арешту на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до трьох років. Ч. 2 ст. 155 КК України передбачала покарання позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, а ч. 2 ст. 156 КК України – обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на строк до трьох років.

Пізніше Законом України «Про внесення змін до статей 155 та 156 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розбещення неповнолітніх» від 25.09.2008 р. покарання за означені правопорушення було зрівняно та посилено. Зокрема, санкція ч. 1 статей 155 та 156 КК України встановлює покарання у вигляді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк, а ч. 2 –

---

¹ Загальна теорія права : підруч. Київ, 2015. С. 57.

позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

У той же час слід зазначити, що метою прийняття вказаного Закону було не посилення кримінальної відповідальності за сексуальне насильство. У пояснювальній записці від 20.02.2007 р. до проекту закону України «Про внесення змін до статей 155, 156 Кримінального кодексу України» вказано, що його розроблено з метою приведення норм Кримінального кодексу України у відповідність із Законом України «Про охорону дитинства» та Сімейним кодексом України для більш повного та ефективного захисту та відновлення прав дітей, що порушені під час вчинення злочину, передбаченого ст. 155, 156 КК України. У зв'язку з цим у статтях 155 та 156 КК України пропонується уточнити перелік осіб, які можуть бути суб'єктами злочинів, передбачених їх частинами другими. Зокрема, вказаним Законом пропонується у ч. 2 ст. 155 КК замість кваліфікуючої ознаки – «вчинення батьком, матір'ю, особою, що їх замінює» – передбачити кваліфікуючу ознаку «вчинення батьком, матір'ю, опікуном чи піклувальником, іншим членом сім'ї, а також працівником виховної, освітньої, лікувальної або іншої установи, зобов'язаним здійснювати виховання потерпілого або піклуватися про нього». У ч. 2 ст. 156 КК замість вносилися зміни аналогічні зі ч. 2 ст. 155 КК України. Більше змін зазначеним законопроектом не пропонувалося.

Мета підвищення санкцій з'явилася лише після першого читання зазначеного законопроекту і уже на друге читання законопроект направлявся із пропозиціями суттєво підвищити санкції за ненасильницькі статеві злочини.

На жаль у офіційних документах пов'язаних із роботою над законопроектом «Про внесення змін до статей 155, 156 Кримінального кодексу України» не вказано чим викликана необхідність такого підвищення санкцій статей 155 та 156 КК України. Проте проаналізувавши інформацію МВС України, ГП України та ДСА України оприлюднену 30 липня 2010 року можемо дійти висновку, що необхідність підвищення санкцій викликана значною кількістю злочинів зазначеної категорії та спробою запобігти їх зростанню шляхом посилення покарання. Так, аналіз практики застосування Закону України №600-VI від 25.09.2008 року «Про внесення змін до статей 155 та 156 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розбещення неповнолітніх» свідчить, що мета посилення відповідальності досягнута. З числа кримінальних справ за відповідні

злочини з обтяжуючими обставинами (в тому числі за ознакою спеціального суб'єкта) до суду з обвинувальними висновками спрямовується більше 70 відсотків. За наслідками розгляду справ судами за статтею 155 КК України за період дії Закону засуджено 78 осіб (з них до позбавлення волі – 14 осіб), за статтею 156 – 208 (з них до позбавлення волі – 80 осіб). Зокрема, у четвертому кварталі 2008, 2009 та першому кварталі 2010 року в провадженні слідчих перебувало 129 справ про злочини, передбачені ст. 155 КК України. З них про злочини, передбачені ч. 2 ст. 155 КК України у четвертому кварталі 2008 року в провадженні перебувало 4 справи, у 2009 році – 4, у 2010 році – 2.

За результатами розслідування кримінальних справ про злочини, передбачені ч. 2 ст. 155 КК України, до суду з обвинувальним висновком скеровано 8 справ, або 72,7 %. На підставі п. 2 ст. 6 КПК України справи не закривались. У провадженні залишаються 2 справи.

Окрім того, упродовж четвертого кварталу 2008 року по перший квартал 2010 року у провадженні ОВС перебувало 770 кримінальних справ, порушених за ст. 156 КК України. З них за ч. 2 ст. 156 КК України – 337 справ, з яких 260 направлено до суду з обвинувальними висновками, або 77,1 %. На підставі п.п. 1, 2 ст. 6 КПК України за вказаний період закрито 7 кримінальних справ. У провадженні перебуває 41 справа.

Згідно з даними Державної судової адміністрації України впродовж 2008 року судами за ст. 155 КК України засуджено 39 осіб. З них до позбавлення волі – 5, обмеження волі – 2, громадських чи виправних робіт – 5, штрафу – 3 особи. Звільнено від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України 24 особи. За ст. 156 КК України засуджено 96 осіб, з яких 32 – до позбавлення волі, 14 – до обмеження волі, 1 – до арешту, 1 – до штрафу. Звільнено від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України 46 осіб та 2 особи звільнено від покарання на підставі закону України про амністію.

Судами, у 2009 році, за ст. 155 КК України засуджено 29 осіб. З них до позбавлення волі – 1, обмеження волі – 3, штрафу – 1 особу. Від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України звільнено 23 особи та 1 особу звільнено від покарання на підставі Закону України «Про амністію». За ст. 156 КК України засуджено 98 осіб, з яких 39 – до позбавлення волі, 10 – до обмеження волі, 1 – до штрафу, 1 – до арешту. Звільнено від відбування покарання з

випробуванням на підставі ст. 75 КК України 43 особи та 4 осіб звільнено від покарання на підставі Закону України «Про амністію».

Упродовж I кварталу 2010 року за ст. 155 КК України засуджено 10 осіб. Із них 8 – до позбавлення волі, 2 осіб звільнено від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України. За ст. 156 КК України засуджено 14 осіб: 9 – до позбавлення волі, 1 – до обмеження волі, 4 особи звільнено від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України.

Твердження про те, що необхідність підвищення санкцій викликана значною кількістю злочинів зазначеної категорії та спробою запобігти їх зростанню шляхом посилення покарання, в цілому, підтверджується і офіційними статистичними даними, згідно з якими, з моменту прийняття у 2001 році Кримінального кодексу, спостерігається тенденція до збільшення кількості розпусних дій із року в рік. Так, у 2001 р. на території України зареєстровано 191 випадок вчинення розпусних дій. У 2002 р. – 231. У 2003 р. – 304. У 2004 р. – 272. У 2005 р. – 284. У 2006 р. – 282. У 2007 р. – 307.

Зміни внесені Законом України від 14.03.2018 р. санкцій статей 155 та 156 КК України не стосувалися, а отже на сьогодні санкція ч. 1 статей 155 та 156 КК України передбачає обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк, а ч. 2 означених статей – позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Аналіз слідчо-судової практики дозволяє зробити висновок, що, більшість вчинених розпусних дій кваліфікується за ч. 2 ст. 156 КК України (71 %), при цьому у більшості випадків (84 %) застосовувалася нижча межа покарання – 5 років позбавлення волі. У решті випадків (16 %) застосовувалося покарання у виді позбавлення волі на термін від 5,5 років до 7 років. Верхня межа покарання не застосовувалася у жодному випадку.

Нижня межа покарання застосовувалася до осіб, які під час судового розгляду повністю визнавали свою вину. Так, вироком Херсонського міського суду Херсонської області ОСОБА_1 визнаний винуватим у вчиненні кримінального правопорушення (злочину), передбаченого ч. 2 ст. 156 КК України і призначено йому покарання у виді позбавлення волі на строк 5 (п'ять) років без позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. На підставі ст. 75 КК України ОСОБА_1 від відбування покарання звільнити з випробуванням з іспитовим строком на 3 (три) роки з покладенням на

нього відповідно до п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 76 КК України обов'язків періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації, повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи.

Під час судового розгляду встановлено, що ОСОБА_1 11.08.2019 року близько 02-40 год., знаходячись в приміщенні палати № 4 інфекційного баксированого відділення – діагностичного Херсонської обласної дитячої клінічної лікарні за адресою: м. Херсон, вул. Українська, 81, де його малолітня донька ОСОБА_2 ІНФОРМАЦІЯ_2 перебувала на стаціонарному лікуванні, переслідуючи прямий умисел, направлений на порушення нормального фізичного, психічного та соціального розвитку малолітньої потерпілої ОСОБА_2 та вчинення відносно неї розпусних дій сексуального характеру, спрямованих на задоволення власної статевої пристрасті, а також здатних викликати фізичне та моральне розбещення малолітньої ОСОБА_2, достовірно знаючи, що ОСОБА_2 є малолітньою та його дочкою, вчинив у відношенні щодо неї розпусні дії, які виразились в оголенні тіла і статевих органів малолітньої потерпілої ОСОБА_2, у тактильних дотиках і облизуванні оголеного її тіла та статевих органів, а також в оголенні свого статевого органу і його мастурбації на оголене тіло і статеві органи малолітньої ОСОБА_2 з метою досягнення природнього сім'явипорскування.

Допитаний у судовому засіданні обвинувачений ОСОБА_1 винуватість у пред'явленому йому обвинуваченні визнав повністю, фактичні обставини справи не оспорував¹.

У випадку ж якщо обвинувачена особа не визнавала свою вину чи визнавала її частково або відмовлялась від дачі показань, суд нижню межу покарання не застосовував. Так, вироком Балаклійського районного суду Харківської області ОСОБА_12 визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст.156 КК України, та призначено йому покарання у вигляді 6 (шести) років позбавлення волі без позбавлення права обіймати посади та займатися діяльністю.

Під час судового розгляду встановлено, що 23 серпня 2017 року о 16.00 год. ОСОБА_2, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, діючи умисно та протиправно, маючи умисел на задоволення своєї статевої пристрасті, під приводом пригостити фруктами малолітню ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_2, завів її до будинку за місцем свого

---

¹ Єдиний державний реєстр судових рішень URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89262817> (дата звернення: 08.08.2020).

мешкання за адресою: АДРЕСА_1, реалізуючи свій злочинний намір, спрямований на вчинення розпусних дій щодо малолітньої потерпілої, завідомо усвідомлюючи її вік, вчинив розпусні дії щодо ОСОБА_3, які виразилися у розмові з малолітньою на сексуальну тему, роздяганні малолітньої потерпілої, яку поклав на диван, знявши шорти та білизну, оголивши при цьому статеві органи останньої.

Далі, нехтуючи правилами моралі, та бажаючи продовження своїх розпусних дій щодо малолітньої особи, непристойно став доторкатись пальцями рук до її сідниць. Після чого, оголивши свій статевий орган, ліг на малолітню ОСОБА_3 зверху, торкаючись до сідниць малолітньої своїм статевим органом, тим самим задовольняючи свою статеву пристрасть.

Допитаний в судовому засіданні обвинувачений ОСОБА_2 винним себе не визнав повністю, відмовившись від надання показань, не повідомляючи про причини такої відмови¹.

Також слід зазначити, що у випадку визнання винною особою своєї вини така особа в силу ст. 75 чи 79 КК України звільнялась від відбування покарання з іспитовим строком. Зазвичай іспитовий строк встановлюється на термін – 3 роки, у поодиноких випадках – 2 роки, зокрема у випадках застосування ст. 79 КК України. Отже, вироком Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області ОСОБА_1 визнано винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 156 КК України та призначено покарання у виді 5 (п'яти) років позбавлення волі. На підставі ст. 79 КК України ОСОБА_1 звільнена від відбування призначеного покарання у виді 5 (п'яти) років позбавлення волі із встановленням іспитового строку на 2 (два) роки.

Іспитовий строк на термін менше 2 років не встановлювався.

Додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю призначалося у одиничних випадках. Так, Заводським районним судом м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області ОСОБА_3 визнано винним у скоєнні пред'явленого обвинувачення за ч. 2 ст. 156 КК України та призначено йому покарання у вигляді 5 років позбавлення волі, з позбавленням права обіймати посади та займатись діяльністю, що пов'язані з виховним процесом неповнолітніх, строком на 3 роки. В ході судового розгляду встановлено, що 18.09.2019 року, приблизно о 16.00 годині, ОСОБА_3, проїжджаючи на власному автомобілі «JAC S2» державний

---

¹ Там само.

номер НОМЕР_1 по вулиці Сурській у м. Кам'янське, побачив раніше незнайому малолітню ОСОБА_1. Реалізуючи свій раптово виниклий злочинний умисел, направлений на вчинення розпусних дій щодо малолітньої, ОСОБА_3 зупинив автомобіль та покликав малолітню ОСОБА_1. Після того як малолітня підійшла до автомобіля ОСОБА_3, останній під приводом товариських відносин із її близькими родичами запропонував підвезти потерпілу на що остання погодилась. Продовжуючи реалізацію свого злочинного умислу, ОСОБА_3 запропонував купити потерпілій солодощі та поспілкуватись в квартирі. Далі, ОСОБА_3 з метою вчинення розпутних дій щодо малолітньої ОСОБА_3 приїхав разом з нею в орендовану ним квартиру, де і вчинив розпусні дії.

Як бачимо з наведеного прикладу суд застосував додаткове покарання, проте необхідність призначення такого покарання, на нашу думку, викликає сумніви, оскільки з матеріалів справи не вбачається що засуджений займається чи може займатися діяльністю, пов'язану із контактом з неповнолітніми.

Слід погодитися з думкою, що чим більше невизначеною є диспозиція статті та її санкція, тим більше проблемним є питання обрання конкретного виду та розміру покарання¹. Тому, вважаємо, що слід більш детально описати діяння у кожній диспозиції статті 156 КК України.

Що стосується покарання за ч. 1 ст. 156 КК України то тут схожа тенденція – у випадку визнання своєї вини особа звільнялась від відбування покарання в силу ст. 75 КК України, при цьому іспитовий строк, зазвичай встановлюється на термін у два роки (88 %), а в поодиноких випадках на один рік (12 %).

Основним покаранням, яке призначалося особі, засудженій за кримінальне правопорушення передбачене ч. 1 ст. 156 КК України є обмеження волі і зазвичай не перевищує двох років. Ватро погодитися з думкою О. О. Світличного, який досліджуючи питання санкцій за сексуальне насильство щодо неповнолітніх зазначає, що строк обмеження волі зазвичай не перевищував 1,5 – 2 роки, а застосування ст. 75 КК України у вигляді звільнення від відбування покарання з випробуванням та іспитовим строком, загалом робить покарання засудженого «міфічним фантомом»².

¹ Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернівці, 2019. С. 88.

² Світличний О. О. Знач. твір. С. 171-172.

Позбавлення волі як покарання за кримінальне правопорушення передбачене ч. 1 ст. 156 КК України судами не застосовується. Виключення становить лише випадки застосування «угоди про примирення». Так, вироком Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області затверджено угоду про примирення від 11.01.2019 року, укладену у кримінальному провадженні № 12018070170001483 між законним представником неповнолітньої потерпілої ОСОБА_2 ОСОБА_4, та обвинуваченим ОСОБА_1. Зазначеним вироком обвинуваченого ОСОБА_1, визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 1 ст. 156 КК України та призначено йому покарання, затверджене угодою, у вигляді позбавлення волі строком на 1 рік та на підставі ст. 75 КК України звільнити від відбування покарання з іспитовим строком – 1 рік.

Що стосується кримінального правопорушення передбаченого ст. 155 КК України, зазначимо, що у більшості випадків кваліфікація проводилась за ч. 1 ст. 155 КК України (81 %), при цьому у більшості випадків (67 %) застосовувалося покарання – 3 роки позбавлення волі. У решті випадків (33 %) застосовувалося покарання у виді позбавлення волі на строк від 1 до 2 років позбавлення волі. Верхня межа покарання не застосовувалася у жодному випадку.

Також слід зазначити, що у випадку визнання винною особою своєї вини така особа в силу ст. 75 КК України звільнялась від відбування покарання з іспитовим строком. Зазвичай іспитовий строк встановлюється на термін – 3 роки, у деяких випадках – 2 роки. Іспитовий строк на термін менше 2 років не встановлювався.

Що стосується покарання за ч. 2 ст. 155 КК України, то зазвичай (89 %) призначалося покарання на термін від 5 до 6 років позбавлення волі. В решті випадків призначалося покарання у виді позбавлення волі строком від 6 до 6,5 місяців. Верхня межа покарання не застосовувалася у жодному випадку.

Додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю призначалося у одиничних випадках.

Розглядаючи питання покарання за вчинення розпусних дій доцільно також розглянути питання кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Диспозиції статей 155 та 156 КК України сконструйовані таким чином, що добровільні дії сексуальної спрямованості, які полягають у вагінальному, анальному чи оральному проникненні в тіло особи і відбуваються між неповнолітніми, не являються кримінально караним діянням, в той час як, наприклад,

доторкання до статевих органів неповнолітньої дівчини віком 15 років, вчинене неповнолітнім 16-річним юнаком є кримінальним правопорушенням. Зазначений підхід законодавця до встановлення кримінальної відповідальності за описані діяння, на наше глибоке переконання, є нелогічним. Тому на даний час, враховуючи положення ратифікованої ВР України Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року є необхідність закріпити на рівні кримінального закону відповідні положення, виконання яких дозволить звільняти від кримінальної відповідальності та від покарання неповнолітніх, які вчинили ненасильницький статевий злочин.

Відразу зазначимо, що питання звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та покарання за чинення розпусних дій є не новим. Зокрема у постанові Пленуму Верховного Суду від 25.03.1964 р. «Про судову практику у справах про зґвалтування» зазначалося, що при вирішенні питання про кримінальну відповідальність осіб, які не досягли повноліття, за розбещення неповнолітніх, суди мають враховувати, що закон у зазначених випадках спрямований на нормальний розвиток неповнолітніх кожної статі. Тому, у кожному конкретному випадку, спираючись на вік обох неповнолітніх, даних, що характеризують їх особи, наслідків, що настали, та інших обставин справи, суди повинні обговорювати питання про доцільність застосування до неповнолітнього заходів кримінального покарання. Рекомендувати судам з вказаних видів злочинів ширше практикувати застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру, що не є кримінальним покаранням. Близьке до такого розуміння висловлені в постанові Пленуму Верховного Суду України від 27.03.1992 р. «Про судову практику у справах про зґвалтування та ніші статеві злочини» та у чинній постанові ВСУ від 30.03.2008 р. «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи»¹.

Відразу зазначимо, що ми є прихильниками саме звільнення від кримінальної відповідальності а не звільнення від покарання за вчинення ненасильницького статевого злочину. Наше переконання ґрунтується на тому, що зазвичай сексуальне насильство вчиняється за добровільної згоди обох неповнолітніх, а отже ініціатором таких дій може бути як та особа, хто вчиняє так і та особа, відносно якої

---

¹ Там само. С. 89.

вчиняють, а то і обидві особи, при цьому підґрунтям для вчинення розпусних дій, як мінімум, виступає взаємна симпатія, а то і почуття кохання. Також своєрідний вплив на вчинення розпусних дій здійснює і відсутність знань про сферу інтимного життя та інтимних відносин, заснованих на глибоко взаємних почуттях. Доцільність засудження неповнолітнього за таких обставин викликає досить глибокі сумніви, оскільки судимість накладе відбиток на все подальше життя неповнолітньої особи. Саме тому неповнолітня особа, яка вчинила ненасильницькі дії сексуальної спрямованості повинна звільнитися від кримінальної відповідальності з обов'язковим застосуванням певних механізмів звільнення від кримінальної відповідальності.

У ст. 97 КК України вказано, що неповнолітнього, який вперше вчинив кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання. У цих випадках суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру, передбачені ч. 2 ст. 105 КК України. У ч. 2 ст. 97 КК України також вказано, що примусові заходи виховного характеру, передбачені частиною другою статті 105 КК України, суд застосовує і до особи, яка до досягнення віку, із якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України.

У ч. 2 ст. 105 КК України передбачені такі заходи виховного характеру: застереження; обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків; направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років.

На перший погляд здається, що направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення і є тим дієвим механізмом звільнення від кримінальної відповідальності. Проте, відповідно до ППВС України «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» до спеціальних навчально-виховних установ, відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 105 КК України направляють неповнолітніх, котрі вийшли з-

під контроль батьків чи осіб, які їх замінюють, не піддаються виховному впливу та не можуть бути виправлені шляхом застосування інших примусових заходів виховного характеру. До таких установ не можна направляти осіб, визнаних інвалідами, а також тих, кому згідно з висновком відповідних спеціалістів перебування там протипоказане за станом здоров'я через наявність певних захворювань. Отже, виходить, що направити неповнолітню особу до спеціальної установи можливо лише у випадку якщо вона не піддається виховному впливу з боку батьків. Але що робити у випадку, коли батьки через свою сором'язливість чи брак знань не в змозі виховати дитину, або у випадку передачі від батьків до дитини знань про сексуальну сферу життя, які з моральної точки зору, є викривленими (наприклад, одобрення раннього початку статевого життя, тощо), неприйнятними для суспільства.

Для вирішення означеної проблеми необхідно створювати відповідні установи, що будуть займатися освітньо-виховною діяльністю у сфері статевої відносин – сексуальною освітою (дане питання вже розглядалося нами при аналізі об'єкта кримінального правопорушення – В.П., В.Ф.). Зокрема, проходження неповнолітньою особою освітньо-виховної корекційної програми сексуальної освіти буде підставою для звільнення від кримінальної відповідальності.

Отже, для належної роботи механізму звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх, що вчинили ненасильницький статевий злочин необхідно доповнити ч. 2 ст. 105 КК України пунктом «б», а саме: «проходження неповнолітнім відповідної освітньо-виховної корекційної програми чи відповідного курсу», а саму частину другу, після слів «виховного», доповнити словами «...освітньо-виховного». Також необхідно у відповідних нормативних актах закріпити положення, що за бажанням законних представників потерпілої сторони, таку програму чи курс може пройти і потерпіла особа, оскільки спільне проходження курсу з однієї сторони зневілює почуття провини особи, яка виступає в ролі суб'єкта кримінального правопорушення, а з іншої дозволить набути знання про сім'ю та сімейні цінності, конфлікти та шляхи їх вирішення, про інститут батьківства та материнства, тощо. Проходження програми чи курсу також зменшить або взагалі унеможливить ризик отримання психічної травми, а також дозволить виховати високоморального повноправного члена суспільства.

Щодо необхідності та своєчасності доповнення ч. 2 ст. 105 КК України таким пунктом як: «проходження неповнолітнім відповідної освітньо-виховної корекційної програми чи відповідного курсу», –

хотілось би навести ще один аргумент. Наразі в Україні стартувала програма реформування сфери правосуддя для дітей. Зокрема, Розпорядженням КМУ схвалена Національна стратегія реформування правосуддя для дітей на період до 2023 року в межах якої також розроблено законопроект «Про правосуддя, дружнє до дитини». Затвердження Стратегії зумовлене необхідністю вдосконалення механізмів юстиції щодо дітей на засадах забезпечення їх прав шляхом виконання програм профілактики правопорушень серед дітей, здійснення ефективних заходів соціальної адаптації та реабілітації неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом.

У межах проекту «Створення та підтримка Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх», який реалізовується за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (UNICEF) в Україні експертами опубліковані рекомендації щодо положень майбутнього закону «Про правосуддя, дружнє до дитини» (Про юстицію, дружню до дитини). Однією з рекомендацій є закріплення блоку альтернативних заходів (заміна кримінальної відповідальності заходами відновного правосуддя), серед яких необхідно виділити такий захід як направлення на обов'язкове проходження певних курсів та навчань, які проводяться в рамках діяльності певних державних органів. Означена рекомендація майже повністю відображає нашу пропозицію закріпити на рівні кримінального закону можливість звільнення від кримінальної відповідальності шляхом проходження відповідної освітньо-виховної корекційної програми чи відповідного курсу щодо сексуальної освіти неповнолітніх.

Розглянувши питання звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх, вважаємо за необхідне зупинитися на такому питанні як звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила ненасильницький статевий злочин у зв'язку із законодавчо визначеним віковим критерієм. Так, аналізуючи кримінальне законодавство розвинених країни нами акцентувалась увага на положеннях законодавства, які звільняли від кримінальної відповідальності осіб, що мають певну вікову різницю закріплену на рівні кримінального закону. Вважаємо за необхідне подібні положення закріпити і у КК України. Зокрема пропонується звільняти від кримінальної відповідальності осіб, що вчинили дії сексуальної спрямованості, які містять ознаки кримінальних правопорушень передбачених статтями 155 та 156 КК України, якщо вікова різниця між винною та потерпілою особою не перевищує 4 років. Дана пропозиція

висловлюється з урахуванням положень Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства та ст. 152, 153, 155, 156 та 156⁻¹ КК України. Так, Конвенція рекомендує державам-учасницям встановити відповідальність повнолітніх осіб перед неповнолітніми за вчинення статевих правопорушень. Отже, наприклад, потерпілою від розпусних дій особою є особа, якій виповнилося 14 років. Вікова різниця між винною та потерпілою особою складає 4 роки. Саме така позиція взята за основу у деяких розвинених країнах світу.

Отже, на нашу думку, у ст. 156 КК України доцільно закріпити положення про звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила ненасильницький статевий злочин у зв'язку із законодавчо визначеним віковим критерієм, а саме доповнити ст. 156 КК України приміткою «не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка вчинила дії сексуальної спрямованості по відношенню до особи, яка добровільно надала згоду на вчинення таких дій чи була їх ініціатором». Наразі слід зазначити, що такий механізм звільнення від кримінальної відповідальності можливо застосовувати лише після запровадження обов'язкової сексуальної освіти на рівні школи.

3.4. Діяльність поліції у сфері протидії сексуальному насильству щодо дітей

Основним суб'єктом, що здійснює заходи у сфері захисту неповнолітніх від сексуальних посягань є Національна поліція України, а саме ювенальна превенція. Під час здійснення поліцейської діяльності у сфері протидії сексуальному насильству щодо дітей підрозділи ювенальної превенції керуються Конституцією України, законами України, міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, іншими нормативно-правовими актами України, зокрема Інструкцією з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, яка затверджена Наказом МВС від 19.12.2017 № 1044.

У розділі II цієї інструкції закріплені основні завдання та повноваження підрозділів ювенальної превенції.

Так, основними завданнями підрозділів ювенальної превенції є:

– профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень,

виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

- ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики;

- участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення;

- вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми;

- вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб;

- провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти;

- взаємодія з іншими підрозділами НПУ, органами державної влади та місцевого самоврядування з питань забезпечення прав та законних інтересів дітей;

- здійснення у межах компетенції досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання.

Відповідно до завдань, на підрозділи ювенальної превенції покладені наступні повноваження:

- планування і реалізація профілактичних заходів у дитячому середовищі щодо попередження негативних явищ серед дітей;

- контроль за дотриманням суб'єктами підприємницької діяльності вимог законодавства щодо заборони продажу неповнолітнім особам алкогольних, слабоалкогольних напоїв і тютюнових виробів, а також щодо дотримання обмежень перебування дітей у нічний час у закладах, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, та закладах громадського харчування;

- ужиття заходів для запобігання і припинення стосовно дитини будь-яких протиправних діянь;

- притягнення до адміністративної відповідальності дітей віком від 16 до 18 років, які вчинили адміністративні правопорушення, а також батьків або осіб, що їх замінюють, які не виконують передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей;

– унесення до підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності обов'язкових для розгляду подань про необхідність усунення причин та умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних і кримінальних правопорушень;

– участь у профілактичних заходах щодо запобігання дитячій бездоглядності та правопорушенням серед дітей;

– сприяння у межах компетенції веденню обліку дітей шкільного віку відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 684 «Про затвердження Порядку ведення обліку дітей шкільного віку та учнів»;

– затримування і тримання не більше 8 годин у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без нагляду, на період до передання їх батькам, законним представникам або до влаштування їх до закладів відповідно до законодавства. Інформація про дитину в обов'язковому порядку вноситься до журналу обліку доставлених, відвідувачів та запрошених відповідного органу поліції із зазначенням часу доставляння та вибуття;

– проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дітьми та їх батьками, законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які сприяли вчиненню адміністративного чи кримінального правопорушення дитиною;

– відвідування дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, за місцем їх проживання разом із службою у справах дітей для з'ясування умов проживання;

– виклик дітей та їх батьків, інших законних представників під час провадження у справі про адміністративне правопорушення, учинене дитиною;

– залучення дітей до участі в просвітницько-профілактичних чи корекційних програмах;

– інформування відповідних місцевих органів державної влади щодо батьків, інших законних представників, які не виконують обов'язки щодо виховання дітей, жорстоко з ними поведуться чи вчиняють стосовно дітей домашнє насильство;

– ініціювання перед службами у справах дітей, відділами охорони здоров'я місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування питання про направлення дитини до відповідного закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги;

- участь у судовому розгляді за участю неповнолітнього обвинуваченого відповідно до статей 496, 500 Кримінального процесуального кодексу України;
- вжиття заходів індивідуальної профілактики з дітьми, схильними до вчинення правопорушень;
- виявлення фактів вчинення домашнього насильства та своєчасне реагування на них.

Ураховуючи перераховані завдання та повноваження підрозділів ювенальної превенції доцільного погодитися з думкою, що саме працівники ювенальної превенції повинні займатися виключно поліцейською роботою, а саме: виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення проти неповнолітніх; розглядати заяви та повідомлення про правопорушення, скоєні неповнолітніми, здійснювати досудову підготовку матеріалів про правопорушення, проводити дізнання у межах, визначених кримінально-процесуальним законодавством; розшукувати неповнолітніх, які залишили сім'ю, навчально-виховні заклади та спеціальні установи для неповнолітніх; перевіряти їх за місцем проживання та навчання; вести профілактичний облік неповнолітніх правопорушників, а також направляти до спеціальних установ та закладів; складати протоколи про адміністративні правопорушення неповнолітніх, а також їх батьків, які не виконують обов'язків щодо виховання і навчання дітей, які втягують їх у злочинну діяльність, пияцтво та наркоманію¹. Тобто саме працівник підрозділу ювенальної превенції є основним суб'єктом реагування на випадки сексуального насильства щодо дітей і саме він повинен виконувати весь комплекс поліцейських заходів та кримінально-процесуальних дій направлених на виявлення та припинення сексуального насильства щодо дитини, притягнення винних осіб до відповідальності. Проте, зазвичай, такою діяльністю займається не лише працівник підрозділу ювенальної превенції. Так, у розділі II Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, що затверджена наказом МВС № 575 від 07.07.2017 року, зазначено, що при надходженні до органу, підрозділу поліції заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення уповноважений працівник

---

¹ Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства : метод. рекомендації / Кол. авт. Дніпро, 2022. С. 42-43.

чергової частини (зобов'язаний негайно доповісти керівникові органу досудового розслідування (дознавця), який визначає слідчого (дознавача), що здійснюватиме досудове розслідування, а також поінформувати керівника органу, підрозділу поліції. Тобто у випадку лише отримання інформації про вчинення сексуального насильства щодо дитини, коло суб'єктів реагування вже значно розширюється. Проте в інструкції також зазначено, що органи досудового розслідування, підрозділи кримінальної поліції, міжрегіональні територіальні органи Національної поліції та їх територіальні (відокремлені) підрозділи є основними службами, які виконують обов'язки з розкриття кримінальних правопорушень органами поліції і відповідають за кінцевий результат цієї роботи за напрямками діяльності. Інші органи та підрозділи поліції забезпечують здійснення заходів, спрямованих на отримання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також події і факти, які можуть сприяти їх розкриттю та досудовому розслідуванню, у межах своєї компетенції. Таким чином можемо зробити висновок, що будь-який працівник поліції прямо чи опосередковано може здійснювати заходи направлені на попередження, припинення, розкриття та розслідування сексуального насильства щодо дітей.

Діяльність поліції у випадку отримання інформації про вчинення сексуального насильства щодо дитини

У випадку вчинення сексуального насильства щодо дитини, будь-яка особа може звернутися із заявою безпосередньо до відділу поліції чи за телефоном «102». Основним нормативним актом, який регламентує діяльність поліції під час прийняття заяви про випадки сексуального насильства є Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, яка затверджена Наказом МВС № 357 від 27 квітня 2020 року. Ця Інструкція закріплює першочерговий порядок дій поліцейського при отриманні заяви чи повідомлення про злочини, адміністративні правопорушення або події. Також Інструкцією визначені основні завдання поліції щодо реагування на інформацію про злочини та адміністративні правопорушення, регламентовано порядок роботи ГУНП та безпосередньо поліцейських, які приймають заяви, а також містить окремі алгоритми реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення.

В Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України відсутній окремий алгоритм реагування на заяви та повідомлення про вчинення сексуального насильства щодо дітей. У ній лише прописаний алгоритм реагування на зґвалтування, який передбачає, що поліцейський, який приймає заяву повинен з'ясувати:

- 1) час, місце та обставини вчинення зґвалтування;
- 2) прикмети правопорушника, за можливості його особисті дані, його місце перебування, наявність у нього зброї, вибухових речовин, наркотичних засобів чи психотропів, транспортного засобу, а якщо правопорушник зник, – шляхи можливої втечі;
- 3) особисті дані потерпілого, а також інформацію щодо наявності тілесних ушкоджень, його місце перебування;
- 4) чи залишилися сліди на тілі чи одязі потерпілого;
- 5) установчі дані та місце перебування заявника (якщо він не є потерпілим).

Вважаємо, що загалом цієї інформації достатньо і щоб належним чином зареєструвати повідомлення про вчинене сексуальне насильство щодо дитини та скерувати інформацію для її подальшої перевірки та внесення відомості до ЄРДР. У межах нашого дослідження ми розглянемо лише ті поліцейські заходи, застосування яких буде достатньо для перевірки та підтвердження інформації про вчинене сексуальне насильство щодо дитини та внесення таких відомостей до ЄРДР.

Основним поліцейським заходом для перевірки та підтвердження інформації про вчинене сексуальне насильство щодо дитини є опитування очевидців та безпосередньо потерпілої особи. Опитування очевидців здійснюється на загальних підставах. Що стосується опитування неповнолітньої потерпілої особи, то у ст. 33 Закону України «Про Національну поліцію» закріплена обов'язкова умова, яку поліцейський повинен дотримуватися під час опитування неповнолітньої жертви сексуального насильства – таке опитування допускається тільки за участю батьків (одного з них), іншого законного представника або педагога.

Перед опитуванням важливо отримати якомога більше інформації про випадок насильства щодо дитини. Це дасть можливість зіставляти отриману інформацію в процесі опитування дитини та відразу ставити додаткові питання, якщо такі виникають. Також працівнику поліції, який здійснює опитування, необхідно перед початком опитування

візуально оцінити дитину. Це дасть розуміння чи дійсно дитина стала жертвою сексуального насильства. Зокрема, поліцейському слід пам'ятати, що універсальними реакціями на сексуальне насильство можуть бути:

- емоційний шок;
- заперечення події яка відбулася;
- збентеження;
- сором;
- відчуття вини;
- депресія;
- відчуття безсилля;
- відчуття страху чи тривоги;
- відчуття злості.

Також поліцейському слід враховувати, що у випадку вчинення добровільних/ненасильницьких дій сексуальної спрямованості, неповнолітні потерпілі можуть неохоче ділитися інформацією з поліцейським, оскільки вважають це втручанням в їх особисте життя. Також неповнолітні потерпілі можливо у минулому зверталися за допомогою з приводу подібних ситуацій і маючи негативний досвід не хочуть робити це знову.

Факторами, які негативно впливають на опитування неповнолітньої потерпілої жертви сексуального насильства є:

- відчуття, що жертву не сприйматимуть серйозно;
- сором говорити з дорослими про проблему;
- стурбованість, що про факт сексуального насильства дізнаються сторонні люди;
- відсутність довіри до оточуючих чи до поліцейського;
- стурбованість з приводу наслідків звернення за допомогою;
- стурбованість, що бесіда з поліцейським створить додаткові проблеми чи погіршить ситуацію.

Для подолання цих факторів, поліцейському необхідно проявити турботу та запевнити опитувану особу, що її показання є важливими та, що вона вчинила правильно. Під час спілкування поліцейському необхідно говорити спокійним тоном, простими словами уникаючи складнопідрядних речень. Також необхідно тримати мову тіла відкритою. Розташовуватись у просторі необхідно таким чином, щоб опитувана особа почувала себе комфортно та не відчувала загрози з боку поліцейського (бажано розташовуватися на одному рівні та не «нависати» над опитуваною особою – В. П., В. Ф.).

Під час опитування намагайтесь уникати:

- прямого, пильного погляду на дитину упродовж усього опитування. Зосереджувати погляд на дитині потрібно не більше ніж 30 % від часу спілкування;

- привнесення своїх власних проблем/тем в розмову, розповідей про власне минуле;

- не вдягайте форму, а також надто відкритого одягу під час опитування. Це може налякати дитину, зробити її напруженою чи навіть нагадати їй про ситуацію насильства;

- не майте на собі яскравих і великих прикрас, оскільки дитина буде концентрувати увагу на прикрасах, а не на розмові¹.

Під час опитування дитини, вона може передавати інформацію різними способами, зокрема:

- безпосередньо – робити конкретні словесні заяви про те, що з ними сталося і в якій формі;

- опосередковано – робити неоднозначні словесні висловлювання, які вказують на те, що така подія відбулась;

- за допомогою поведінки – опитувана особа поводить себе таким чином, що можливо зробити однозначний висновок, що подія відбулася;

- невербально – написання листів, малювання малюнків, тощо.

Коли опитувана особа почала надавати інформацію поліцейському необхідно дати зрозуміти дитині, що йому цікаво. Не потрібно квапити чи перебивати дитину, необхідно щоб дитина розповідала у тому темпі у якому вона може. Уточнення чи запитання варто робити тільки після того як опитувана особа закінчить свою розповідь. Проте слід пам'ятати, що дитина може робити паузи під час розмови, які дозволяють їй зосередитись на питанні та зібратися з думками. Якщо у дитини виникають труднощі з висловлюваннями, можна запропонувати дитині написати чи намалювати її думку, проте в такому випадку не потрібно нав'язувати опитуваній особі власні переконання чи думки.

Під час опитування поліцейський може використовувати наступні види запитань:

- 1) відкриті («Розкажи мені, що трапилось», «Розкажи мені все, що ти пам'ятаєш» тощо). До цих запитань належать більшість із тих, що починаються зі слів що, хто, де, коли тощо. Ці запитання найкраще

---

¹ Там само. С. 91.

використовувати на початку інтерв'ю. Вони є найбільш коректними, оскільки дозволяють зберегти об'єктивність;

2) запрошувальні відповіді (такі як «так...», «mmm..», «угу...» тощо) також важливо використовувати для того, щоб підбадьорити дитину до продовження розповіді;

3) сфокусовані («Розкажи мені, як виглядав цей чоловік»). Ці запитання можна застосовувати, щоб деталізувати події, людей, про які свідок уже розповів;

4) навідні запитання («Це трапилося вночі?» «Це був твій батько, чи не так?»). Такі запитання використовувати не рекомендується, оскільки дитині часом легше просто повторити інформацію, яка міститься в запитанні, ніж згадувати щось;

5) запитання з варіантами відповіді («Це трапилось у спальні, в машині, в гаражі?», «Це трапилося вдень, вночі чи і вдень, і вночі?»). Ці запитання кращі, ніж попередні, оскільки менше наводять на першу-ліпшу відповідь. Проте вони також небезпечні, оскільки ви можете не передбачити всі можливі варіанти відповіді, а дитині знову ж легше обрати один з варіантів, який ви їй пропонуєте, ніж згадувати реальні травматичні для неї події.

Не слід застосовувати примушування та залякування («Ти не підеш звідси, поки не відповіси на запитання») та обіцяти винагороду («Після того, як розкажеш, отримаєш подарунок»).

Не рекомендується надавати стосовно справи інформацію, що дитина не знає¹.

Закінчувати опитування неповнолітньої потерпілої необхідно переведенням розмови на нейтральну тему. Такий прийом дозволить побудувати довірчі відносини з поліцейським (довіру до поліції), який опитував неповнолітню жертву сексуального насильства, оскільки під час розслідування факту сексуального насильства може виникнути необхідність ще раз провести допит такої особи.

Ще одним поліцейським заходом, який використовується для перевірки та підтвердження інформації про вчинене сексуальне насильство щодо дитини є огляд, який проводиться в рамках ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію».

У процесі огляду поліцейський може виявити:

---

¹ Там само. С. 98-99.

- гроші, цінні речі чи предмети, що суб'єкт правопорушення передав потерпілій особі;
- порнографічну продукцію та порнографічні предмети, що використовувалися в процесі вчинення сексуального насильства;
- телефони та інші електронні гаджети, на яких містяться інформація про, яка підтверджує факт сексуального насильства;
- особисті речі, які належать потерпілій особі чи навпаки суб'єкту правопорушення;
- біологічні сліди на тілі чи одязі суб'єкта правопорушення, потерпілої особи;
- сліди косметики на тілі чи одязі суб'єкта правопорушення, потерпілої особи;
- відео з камер спостереження, які зафіксували потерпілу особу та суб'єкта правопорушення разом.

За виявлення будь-яких слідів, що вказують на факт вчинення сексуального насильства щодо дитини поліцейський забезпечує їх схоронність та огляд відповідно до вимог статті 237 Кримінального процесуального кодексу України.

ВИСНОВКИ

На запобігання сексуальній експлуатації дітей зорієнтована значна кількість міжнародних нормативних актів більшість із яких ратифіковано ВР України. Першим Міжнародним документом, що безпосередньо захищає дітей від сексуальних зловживань з боку дорослих є Конвенція про права дитини 1989 р., яка ратифікована Україною 27 лютого 1991 р. Основним же документом, що спрямований на захист дітей від сексуального насильства є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства 2007 р. – Лансаротська конвенція, що ратифікована Україною 20 червня 2012 р. Ще одним фундаментальним міжнародним документом, що направлений на захист неповнолітніх від сексуальних проявів є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами 2011 р. – Стамбульська конвенція. Незважаючи на те, що Стамбульська конвенція була ратифікована лише 20.06.2022 року, вона здійснювала значний вплив на законодавство України в частині захисту особи від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації. Зокрема зміни, що базуються на положеннях Стамбульської конвенції, були вже внесені у КК України Законом України від 06 грудня 2017 року «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Також вважаємо, що ратифікація Стамбульської конвенції є новою відправною точкою щодо подальшого реформування національного законодавства, яке направлене на захист особи, зокрема і дітей, від різних форм сексуальної експлуатації та сексуальних зловживань. А враховуючи, що майже у всіх розвинених країнах світу наразі відбувається вдосконалення законодавства спрямованого на захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, то можемо із упевненістю сказати, що подальші зміни національного законодавства у цій сфері є лише питанням часу.

Що ж стосується безпосередньо національного законодавства, зазначимо, що нормативно-правове забезпечення діяльності поліції у

сфері протидії сексуальному насильству щодо дітей, представлено значною кількістю нормативних джерел. Детальний аналіз цих джерел дозволив виокремити низку правих колізій, що потребують негайного усунення, оскільки такі колізії можуть створити умови за яких неможливо буде здійснити захист дитини від сексуальних посягань. На останок додамо, що розгалужена система підзаконних нормативно правових актів, також не сприяє належному захисту дитини від сексуального насильства. Дублювання повноважень, відсутність чіткої координації та системи контролю, розгалужена система державних органів з однаковими функціями, все це у своїй сукупності створює умови для недобросовісного виконання державними службовцями, зокрема і поліцейським, покладених на них обов'язків із захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації. Вирішення означеної проблематики вимагає комплексного підходу і потребує залучення фахівців усіх сфер (законодавчої, правозастосовної, громадсько-політичної, науково-педагогічної, тощо).

За вчинення сексуального насильства, особа яка його вчинила, підлягає виключно кримінальній відповідальності. Наразі систему кримінальних правопорушень проти статевої недоторканості дитини які охоплюються визначенням «сексуальне насильство щодо дитини» складають: частина 3 та 4 ст. 152 «Зґвалтування», частина 3 та 4 ст. 153 «Сексуальне насильство», ст. 154 «Примушування до вступу в статевий зв'язок», ст. 155 «Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку», ст. 156 «Розбещення неповнолітніх», ст. 156-1 «Домагання дитини для сексуальних цілей».

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень зазначених у Розділі IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості» Особливої частини КК України є статеві свобода та статеві недоторканість особи. Основним безпосереднім об'єктом аналізованих в рамках дослідження кримінальних правопорушень може бути лише статеві недоторканість дитини. Статеві недоторканість неповнолітньої особи – це такі соціально-правові умови, що у своєму комплексі сприяють фізичному, психічному та моральному розвитку особи у віці від народження і до 18 років до прийнятного у суспільстві рівня і в той же час встановлюють заборону на вчинення сексуальних дій із такими особами. Нормальний фізичний, психічний чи статевий розвиток, статеве виховання, моральний та духовний розвиток, на нашу думку, є

тими складовими, які охоплюються поняттям статева недоторканість неповнолітньої особи, тобто її складовими.

Потерпілою особою у кримінальних правопорушеннях передбачених частинами першими статей 155 та 156 КК України є особа віком від 14 до 16 років. 16-річний вік є так званим «віком сексуальної згоди» – поняттям, що активно починає вживатися у вітчизняній юриспруденції після прийняття Законів від 06 грудня 2017 р. та від 14 березня 2018 р. Вік сексуальної згоди – це універсальна категорія, яка опираючись на вік неповнолітньої особи визнає злочином будь-які дії сексуальної спрямованості вчинені відносно особи, яка не досягла цього віку. Також можна сказати, що «вік сексуальної згоди» є віком потерпілої особи, а отже можна сказати, що конвекційний концепт «вік сексуальної згоди» може вживатися у широкому та вузькому значеннях. У наукових колах неодноразово висвітлювалося питання про необхідність підвищення віку потерпілої особи, а отже і віку сексуальної згоди до 18 років. Загалом погоджуючись із аргументами щодо необхідності такого кроку, в той же час вважаємо недоцільним на даному етапі підвищувати вік потерпілої особи до 18 років, оскільки підвищення віку не вирішить проблему в силу того, що значна кількість дітей вступає в добровільні статеві відносини ще в малолітньому віці. Зокрема серед дівчат кожна п'ята (21 %) мала перший статевий контакт у 6-13 років, а кожна друга-третья (42 %) – у 14-15 років. Серед хлопців кожен сьомий (15 %) розпочав статеве життя у 6-13 років, а майже кожен другий (48 %) – у 14-15 років. Середній вік початку активного статевого життя складає 14,5 років. За таких умов потрібно не підвищувати вік потерпілої особи, а приділяти увагу сексуальній освіті, оскільки, як показують дослідження, у тих країнах де сексуальна освіта є обов'язковою, кількість статевих злочинів помітно зменшилась. Це пов'язано з тим, що під час навчання неповнолітні особи, в тому числі, отримують знання і як не стати жертвою таких злочинів. Також сексуальна освіта позитивно впливає як на вік початку статевого життя так і на розповсюдження хвороб, що передаються статевим шляхом та випадки небажаної вагітності. У подальшому сексуальна освіта призводить до формування сексуально свідомої людини із високими моральними цінностями, а отже наразі існує необхідність запровадити таку освіту в Україні.

Аналіз малолітньої особи як потерпілої від розпусних дій дає підстави стверджувати, що між ч. 2 ст. 156 КК України та ч. 4 ст. 153

КК України існує колізія, яка проявляється у двозначному трактуванні і як наслідок неправильній кваліфікації, та може використовуватися для уникнення відповідальності. Для вирішення такої законодавчої неузгодженості вбачається за необхідне об'єднати статті 155 та 156 КК України під однією назвою, при цьому необхідно буде ускладнити кримінально-правову норму шляхом закріплення декількох альтернативних кримінальних правопорушень, а також доповнити норму відповідними кваліфікуючими ознаками.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 155 КК України полягає у вчиненні дій сексуальної спрямованості, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, із використанням геніталій, іншого органу чи частини тіла або будь-якого предмета. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 156 КК України характеризується вчиненням суб'єктом кримінального правопорушення будь-яких контактних або безконтактних дій сексуальної спрямованості, окрім дій, що полягають у вагінальному, анальному чи оральному проникненні у тіло потерпілої особи, а також вчиненням потерпілою особою будь-яких контактних дій сексуальної спрямованості щодо суб'єкта правопорушення. Ураховуючи той факт, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 155 КК України характеризується вчиненням суб'єктом кримінального правопорушення дій сексуальної спрямованості, які полягають у введенні в один з природних отворів потерпілої особи, органу чи частини тіла людини, будь-яких предметів навколишнього світу, то об'єктивну сторону кримінального, передбаченого ст. 156 КК України утворює також і введення потерпілою особою органу чи частини тіла людини, будь-яких предметів навколишнього світу у піхву, анальний отвір чи ротову порожнину суб'єкта кримінального правопорушення.

Розпусні дії поділяються на контактні та безконтактні. Контактними розпусними діями слід вважати будь-які дії сексуальної спрямованості, що пов'язані із доторканням до тіла потерпілої особи, а також вчиненням потерпілою особою будь-яких контактних дій сексуальної спрямованості з тілом суб'єкта правопорушення. Безконтактними розпусними діями слід вважати будь-які дії сексуальної спрямованості, що вчинені суб'єктом злочину у присутності потерпілої особи без безпосереднього фізичного контакту з тілом останньої.

Окремими способами вчинення розпусних дій є: 1) вчинення ексгібіціоністських чи інших безконтактних дій сексуальної спрямованості; 2) вчинення розпусних дій із використанням порнографічних предметів.

Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 155 КК України є фізична, осудна особа у віці 18 років. Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 156 КК є фізична, осудна особа у віці 16 років. Пропонується суб'єктом розбещення неповнолітніх визнавати лише особу, яка вже досягла вісімнадцяти років та закріпити запропоноване положення у ст. 156 КК України за аналогією зі ст. 155 КК України. Основним аргументом на користь підвищення віку суб'єкта розбещення неповнолітніх є необхідність приведення законодавства у відповідність з міжнародними стандартами, зокрема із положеннями ст. 18 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації.

Спеціальним суб'єктом аналізованих кримінальних правопорушень є батько, мати, вітчим, мачуха, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, усиновлювач, опікун чи піклувальник, особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права й обов'язки, особи, на яких покладено обов'язки щодо навчання або виховання потерпілого або піклування про нього.

Кримінальні правопорушення, передбачені статтями 155 та 156 КК України характеризується умисною формою вини, вид умислу – прямий. Найпоширенішою метою вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням до тіла особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, є задоволення статевої пристрасті. Наразі розбещення неповнолітніх вчиняється або з метою задоволення статевої пристрасті, або з метою збудження статевого потягу у осіб, яким не виповнилося 16 років. У випадку вчинення контактних розпусних дій метою виступає задоволення статевої пристрасті, а у випадку безконтактних – збудження статевого потягу у осіб, яким не виповнилося 16 років.

Вивчення теоретичних положень та практики здійснення кваліфікації «сексуального насильства» щодо дітей дозволяє зробити висновки про необхідність доповнення статей 155 та 156 КК України низкою кваліфікуючих ознак. Наразі необхідно доповнити зазначені статті такими кваліфікуючими ознаками як: «вчинення злочину групою осіб» та «вчинення злочину повторно», а також особливо

кваліфікуючою ознакою «вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою». Необхідність доповнення статей 155 та 156 КК України такими кваліфікуючими ознаками обумовлено тим, що досить часто зазначені ознаки не враховуються судами в якості ознак, що обтяжують покарання. Тому доповнення зазначеними кваліфікуючими ознаками в кінцевому результаті дозволить проводити правильну кваліфікацію та сприятиме встановленню справедливого покарання.

Основним суб'єктом, що здійснює заходи у сфері захисту неповнолітніх від сексуальних посягань є Національна поліція України. Зроблено висновок, що будь-який працівник поліції прямо чи опосередковано може здійснювати заходи направлені на попередження, припинення, розкриття та розслідування сексуального насильства щодо дітей.

Основним поліцейським заходом для перевірки та підтвердження інформації про вчинене сексуальне насильство щодо дитини є опитування очевидців та безпосередньо потерпілої особи. Ще одним поліцейським заходом, що використовується для перевірки та підтвердження інформації про вчинене сексуальне насильство щодо дитини є огляд, що дозволяє виявити матеріальні сліди вчиненого правопорушення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bekendtgørelse af lov om politiets virksomhed. URL : <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2019/1270> (дата звернення: 28.03.2022).
2. Bekendtgørelse af straffeloven. URL : <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2021/1851> (дата звернення: 28.03.2022).
3. Child Sexual Abuse: 6 Stages of. URL : <http://www.oprah.com/oprahshow/child-sexual-abuse-6-stages-of-grooming/1> (дата звернення: 28.03.2022).
4. Children and the Law in China: An overview of recent reforms. URL : <https://www.chinalawtranslate.com/working-paper-children-and-the-law-in-china-an-overview-of-recent-reforms/> (дата звернення: 28.03.2022).
5. Consent for sexual activity with an. URL : <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/mapping-minimum-age-requirements/sexual-consent> (дата звернення: 28.03.2022).
6. Declaration of the Rights of the Child, 1959. URL : <https://www.humanium.org/en/declaration-rights-child-2/> (дата звернення: 28.03.2022).
7. Declaration of the Rights of the Child. URL : <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S0020860400013437a.pdf> (дата звернення: 28.03.2022).
8. Different theories examine causes of pedophilia. URL : <https://www.nepsy.com/articles/general/different-theories-examine-causes-of-pedophilia/> (дата звернення: 28.03.2022).
9. Geneva Declaration of the Rights of the Child, 1924. URL : <https://www.humanium.org/en/geneva-declaration/> (дата звернення: 28.03.2022).
10. How to identify a pedophile. URL : <http://www.project-chance.org/how-to-identify-a-pedophile.html> (дата звернення: 28.03.2022).
11. International technical guidance on sexuality education. An evidence-informed approach. URL : https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/ITGSE_en.pdf (дата звернення: 28.03.2022).
12. Legal minimum ages and the realization of adolescents' rights. URL : <https://www.unicef.org/lac/media/2806/file> (дата звернення: 28.03.2022).
13. PEOPLE'S POLICE LAW OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA. URL : <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/92664/108061/F-1334361595/CHN92664%20Eng.pdf> (дата звернення: 28.03.2022)
14. Policies for Sexuality Education in the European Union. URL : [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT\(2013\)462515_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/462515/IPOL-FEMM_NT(2013)462515_EN.pdf) (дата звернення: 28.03.2022).

15. Project Safe Childhood. URL : <https://www.justice.gov/psc/project-safe-childhood-fact-sheet> (дата звернення: 28.03.2022).

16. Schweizerisches Strafgesetzbuch. URL : <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19370083> (дата звернення: 28.03.2022).

17. Sexual Offences Act 2003. URL : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/42/contents> (дата звернення: 28.03.2022).

18. Special information for children under the age of 18 who are victims of sexual assault. URL : <https://anklagemyndigheden.dk/en/useful-links> (дата звернення: 28.03.2022).

19. Statutory Rape and Child Abuse. URL : <https://prochoicemd.org/rights-pregnant-youth-maryland/safety-information/statutory-rape-child-abuse/> (дата звернення: 28.03.2022).

20. Statutory Rape: A Guide to State Laws and Reporting Requirements. URL : <https://aspe.hhs.gov/report/statutory-rape-guide-state-laws-and-reporting-requirements-summary-current-state-laws/sexual-intercourse-minors> (дата звернення: 28.03.2022).

21. Universal Declaration of Human Rights, 1948. URL : <https://www.humanium.org/en/universal-declaration/> (дата звернення: 28.03.2022).

22. Авраменко С. М. Розслідування розбещення неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2017. 242 с.

23. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства : метод. рекомендації / Кол. авт. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 138 с.

24. Александров Ю. В. Злочини проти статевої свободи. *Юридичний вісник України*. 2002. № 4. С. 8-14.

25. Архів Білопільського районного суду Сумської області за 2008 р., справа № 1-59/2008.

26. Архів Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області, справа № 208/7928/19.

27. Архів Кременецького районного суду Тернопільської області за 2010 р., справа № 1-102/2010р

28. Архів Миколаївського районного суду Львівської області за 2012 р., справа № 1313/3181/2012.

29. Архів Оболонського районного суду м. Києва за 2008 р., справа № 1-471/2008.

30. Архів Теофіпольського районного суду Хмельницької області за 2008 р., справа № 1-25.

31. Архів Хотинського районного суду Чернівецької області за 2007 р., справа № 1-18.

32. Архів Черняхівського районного суду Житомирської області. 2007. Справа № 1-28/07.

33. Архів Чорнухинського районного суду Полтавської області за 2010 р., справа № 1-23.

34. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 488 с.

35. Бандурка І. О. Кваліфікуючі ознаки злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. *Наше право*. 2007 № 4. С. 47-53.

36. Бандурка І. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Класичний приватний ун-т. Запоріжжя, 2010. 22 с.

37. Батиргареева В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 266 с.

38. Біла Ю. В. Проблемні питання кваліфікації злочинів, вчинених групою осіб за попередньою змовою. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. №4. С. 167-175

39. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. 1728 с.

40. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: навч. посібник. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 428 с.

41. Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина. Навч. посібник для студ., курсантів, аспірантів, докторантів, наук.-пед. працівників юрид. фак. закл. вищ. освіти. 2-е вид., змін. та доп. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 666 с.

42. Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством : монограф. Київ : Атіка, 2009. 240 с.

43. Дорош Л. В. Статева недоторканість та її кримінально-правова охорона. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2007. Вип. 14. С. 67-75.

44. Дудоров О. О. Задоя К. П. «Вік сексуальної згоди» у міжнародному праві, кримінально-правовій доктрині та кримінальному кодексі України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 1. С. 75-94.

45. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практич. порадник. Северодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 92 с.

46. Дудоров О. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи : наук.-практ. посібник. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2011. 352 с.

47. Дудоров О. О. Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посібник. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

48. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2019. 288 с.

49. Дудоров О. О. Задоя К. П. Конвенційний концепт «вік сексуальної згоди» у Кримінальному кодексі України: сучасний стан і перспективи. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 123-134.

50. Етимологічний словник української мови : в 7-и т. Т. 5 : Р–Т / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 2006. 705 с.

51. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88699583> (дата звернення: 28.03.2022).

52. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85748324> (дата звернення: 28.03.2022).

53. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87879694> (дата звернення: 28.03.2022).

54. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26996632> (дата звернення: 28.03.2022).

55. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82971160> (дата звернення: 28.03.2022).

56. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85057948> (дата звернення: 28.03.2022).

57. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88056378> (дата звернення: 28.03.2022).

58. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87938197> (дата звернення: 08.03.2022).

59. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89262817> (дата звернення: 08.08.2020).

60. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89262817> (дата звернення: 08.08.2020).

61. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87397735> (дата звернення: 28.03.2022).

62. Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посібник. Харків : Право, 2018. 142 с.

63. Загальна теорія права: підруч. ; за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.

64. Збірник законів Української РСР: 1938-1979. В 2-х т. / Уклад. З. К. Калинін ; за ред. Я. Я. Колотухи та Ф. Г. Бурчака. Київ. Т. 2. 1980. I-VIII. 648 с.
65. Зелінський А. Ф. Кримінальна психологія : Науково-практичне видання. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 237 с.
66. Information for crime victims about the criminal justice process in Poland. URL : <https://pl.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/23/INFORMATION-FOR-CRIME-VICTIMS-IN-POLAND-Nov-2022.pdf> (дата звернення: 28.03.2022).
67. Історія розвитку законодавства про відповідальність за статеві злочини. URL : <http://vuzlib.net/beta3/html/1/7880/7908>. (дата звернення: 28.03.2022).
68. Кваліфікація злочинів : навч. посібник ; за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Київ : Істина, 2010. 430 с.
69. Козлюк Л. Г. Проблема визначення об'єкта статевих злочинів, які вчиняються щодо неповнолітніх. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 1. с. 178-183
70. Конвенція про права дитини. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 28.03.2022).
71. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 28.03.2022).
72. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 28.03.2022).
73. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення: 28.03.2022).
74. Конституція України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.03.2022).
75. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навч. посібник. 3-тє вид., доп. та перероб. Київ : Атіка, 2007. 592 с.
76. Косенко С. Захист неповнолітніх потерпілих від статевих злочинів (на прикладі кримінального законодавства зарубіжних країн). *Право України*. 2003. № 2. С. 35-38.
77. Кримінальне законодавство СРСР и Союзних Республік. Збірник основних законодавчих актів. Юридична література. 1957. 532 с.
78. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін. ; за ред.

М. І. Мельника, В. А. Клименка. 5-е вид., перероб. та доп. Київ : Атіка, 2009. 408 с.

79. Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ : Юридична думка, 2004. 656 с.

80. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2010. 455 с.

81. Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. / С. В. Албул, А. М. Бабенко, О. А. Гритенко та ін. ; за ред. д.ю.н., проф. В. О. Меркулової, д.ю.н., доц. В. Я. Конопельського. Одеса : ОДУВС, 2017. 430 с.

82. Кримінальне право України: Особлива частина : підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, С. Я. Лихова та ін. ; за ред. П. С. Матишевського та ін. Київ : Хрінком Інтер, 1999. 896 с.

83. Кримінальний кодекс КНР. URL : <https://asia-business.ru/law/law1/criminalcode/code/#4> (дата звернення: 28.03.2021).

84. Кримінальний кодекс Республіки Корея. URL : <https://vseokoree.com/vse-o-koree/zakony-i-normativnyye-pravovye-akty/ugolovnyj-kodeks-respubliki-koreya> (дата звернення: 28.03.2022).

85. Кримінальний кодекс Туреччини. URL : <https://www.turkishadvocate.ru/ugolovnikodeksturtsii/> (дата звернення: 28.03.2021).

86. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 1196 с.

87. Кримінальний кодекс Франції : станом на 19.12.2016. URL : http://yurist-online.org/publ/zarubezhnoe_zakonodatelstvo_zarubizhne_zakonodavstvo/kriminalnij_kodeks_franciji_ugolovnyj_kodeks_francii/12-1-0-82 (дата звернення: 28.03.2022).

88. Кримінальний кодекс ФРН. URL : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733&subID=100102942,100102944,100103642,100104110> (дата звернення: 28.03.2021).

89. Кримінальний кодекс Японії. URL : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241616&subID=100097517,100097519,100097541,100097709#text> (дата звернення: 28.03.2021).

90. Кримінологія : Загальна та Особлива частини : підруч. / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-е вид. перероб. і доп. Харків : Право, 2009. 288 с.

91. Куц В., Бондаренко О. Зміст вини у злочинах з формальним складом. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 3. С. 36-40.

92. Кучанська Л. С. Поняття та система злочинів проти моральності у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. Одеса. 2007. 212 с.

93. Лень В. В. Кримінально-правові проблеми визначення осудності злочинця : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Запорізький юрид. ін-т МВС України. Запоріжжя, 2003. 215 с.

94. Лень В. В. Окремі способи розбещення неповнолітніх: питання диференціації, кваліфікації та покарання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017 № 2. Т. 1. С. 102-105.

95. Лист Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 № 1/11-5480 «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

96. Мартинишин Г. Я. Статева недоторканість як об'єкт кримінально-правової охорони в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2017. 220 с.

97. Михайленко П. П. Боротьба зі злочинністю в Українській РСР. Том перший. 1517-1925 г. Київ : МООП УССР, 1966. 832 с.

98. Мороз Л. Кримінально-правова охорона неповнолітніх жертв статевих злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 9. С. 133-137.

99. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посібник. 2-е вид. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 512 с.

100. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : У 2-х т. Т 1 ; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 3-є вид., перероб. та доп. Київ : Алерта; КНТ ; Центр учбової літератури, 2009. 964 с.

101. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: 4-є вид., перероб. та доп. ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Юридична думка, 2008. 1216 с.

102. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-є вид., перероб. та доп. ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Атіка, 2005. 1064 с.

103. Об'єкт злочину. URL : <https://crimpravo.com/slovnyk-kryminalne-pravo/obyekt-zlochynu.html> (дата звернення: 28.03.2022).

104. Орел Ю. В. Суб'єктивна сторона злочинів спрямованих на функціонування органів і установ пенітенціарної служби України. *Інформація і право*. № 1 (13)/2015. С. 145-151.

105. Оцінка соціальної уразливості та поведінкових ризиків щодо інфікування ВІЛ серед підлітків, які живуть або працюють на вулиці ; за ред. канд. соціол. наук О. М. Балакіревої ; Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, ГО «УІСД ім. О. Яременка». Електрон. дані. Київ, 2018. 82 с.

106. Панов Н. И., Щур Б. В. Междисциплинарный подход к изучению способа совершения преступления. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. Вип. 13 / ред. кол. : М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, Л. М. Головченко та ін. Харків : Право, 2013. 592 с.

107. Портал української мови та культури, словник юа. URL : <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 28.03.2022).

108. Музика А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монограф. Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2011. 192 с.

109. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації : Закон України від 14.03.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2334-19#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

110. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

111. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

112. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника : наказ МВС України від 01.08.2018 № 654. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 28.03.2022).

113. Про кримінальне право Ізраїлю. URL : <http://library.khpg.org/files/docs/1375279180.pdf> (дата звернення: 28.03.2022).

114. Про Національну поліцію. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 28.03.2022).

115. Про особливості виконання функцій прокуратури з питань захисту інтересів дітей та протидії насильству : наказ Офісу Генерального прокурора України від 04.11.2022 № 509. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0509905-20#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

116. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

117. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 № 5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

118. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами : наказ МОН України від 02.10.2018 № 1047. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-viyavlennya-reaguvannya-na-vipadki-domashnogo-nasilstva-i-vzayemodiyi-pedagogichnih-pracivnikiv-iz-inshimi-organami-ta-sluzhbami> (дата звернення: 28.03.2022).

119. Про затвердження Порядку проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги : наказ МОЗ України від 01.02.2019 № 278. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0262-19#Text> (дата звернення: 28.03.2022)

120. Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства : наказ Мінсоцполітики України та МВС України від 13.03.2019 № 369/180. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19#Text> (дата звернення: 28.03.2022)

121. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді й органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів щодо попередження насильства в родині : наказ Міністерства України у справах сім'ї, дітей і молоді, МВС України від 07.09.2009 № 3131/386. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0917-09#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

122. Про особливості виконання функцій прокуратури з питань захисту інтересів дітей та протидії насильству : наказ Офісу Генерального прокурора України від 04.11.2022 № 509. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0509905-20#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

123. Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі : постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2019 № 234. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.03.2022).

124. Робочий зошит для самостійної роботи студентів медичного факультету з курсу «Основи сексології та сексопатології» / упоряд.

Г. М. Кожина, Н. В. Георгієвська, І. В. Лещина, В. Є. Кришталь. Харків : ХНМУ, 2018. 85 с.

125. Савченко А. В., Кузнецов В. В., Штанько О. Ф. Сучасне кримінальне право України : курс лекцій. 2-е вид., випр. та доп. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. 636 с.

126. Світличний О. О. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя, 2012. 231 с.

127. Селецький С. І. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 496 с.

128. Синєокий О. В. Основи кримінальної сексопатології : навч. посібник ; передм. д.мед.н., проф. І. І. Горипинченка. Суми : Університетська книга, 2010. 752 с.

129. Синєокий О. В. Психолого-правові проблеми кримінальної сексопатології. Вступ до криміноперверсології : монограф. Харків : Право, 2009. 572 с.

130. Сташис В. В., Бажанов М. І. Злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи : конспекти лекцій. Харків : Укр. юрид. акад, 1992. 52 с.

131. Сташис В. В., Бажанов М. И. Личность – под охраной уголовного закона (Глава III Уголовного Кодекса Украины с научно-практическим комментарием) : монограф. Симферополь : Таврида, 1996. 235 с.

132. Тацій В. Я. Об'єкт та предмет злочину в радянському кримінальному праві. Харків : Вища школа, 1988. 278 с.

133. Трубников В. М. Нове про суб'єкт злочину. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2002. Спецвипуск. С. 112-115.

134. Український мовно-інформаційний фонд НАН України, тлумачний словник української мови у 20-ти т. URL : <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=183255&page=1377> (дата звернення: 28.03.2022).

135. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text (дата звернення: 28.03.2022).

136. Фурса В. В. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. спра. Дніпро, 2021. 243 с.

137. Фурса В. В. Дискусійні питання об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 156 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4 (84). С. 323-330.

138. Фурса В. В. Історико-правовий розвиток норми про відповідальність за розбещення неповнолітніх. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*. 2011. № 1. С. 129-138.

139. Фурса В. В. Використання зарубіжного досвіду для удосконалення кримінально-правової норми, яка встановлює відповідальність за розбещення неповнолітніх. Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 17 бер. 2017 р.) : у 2-х ч. Дніпро : ДДУВС ; Ліра ЛТД, 2017. Ч. 2. С. 286-287.

140. Фурса В. В. Відмежування розбещення неповнолітніх від насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом та від статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матеріали Міжнар. наук-практ. конф. (м. Луганськ, 20-21 трав. 2011 р.)* ; ред. кол.: Г. Є. Болдарь, А. О. Данилевський, О. О. Дудоров та ін. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011.

141. Фурса В. В. Вік особи, яка вчинила злочин, як ознака суб'єкта злочину, передбаченого ст. 156 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі конституційної реформи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 10 черв. 2016 р.)*. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 75-78.

142. Фурса В. В. Вік сексуальної згоди та проблеми врегулювання добровільних статевих відносин між неповнолітніми за кримінальним законодавством України. *Європейські перспективи*. 2022. № 2. С. 125-130.

143. Фурса В. В. Деякі статеві злочини за законодавством окремих стародавніх держав. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні : III Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Запоріжжя, 23 квіт. 2010 р.)* Запоріжжя : Юрид. ін-т ДДУВС, 2010. Ч. II. С. 162-164.

144. Фурса В. В. До питання реформування чинного кримінального законодавства України, яке спрямоване на захист неповнолітніх від сексуальних посягань. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 1 (98). С. 149-154.

145. Фурса В. В. Загальні ознаки суб'єкта злочину передбаченого ст. 156 КК України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 5. С. 264-266.

146. Фурса В. В. Зарубіжний досвід криміналізації розбещення неповнолітніх. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий фаховий журнал»*. 2017. № 1. С. 156-158.

147. Фурса В. В. Кваліфікація розбещення неповнолітніх та його відмежування від злочинів, які посягають на статеву недоторканість неповнолітніх. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2014. Вип. 6-2. Т. 4. С. 32-35.

148. Фурса В. В. Окремі питання щодо нових кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 156 КК України. *Вісник Донецького юридичного інституту МВС України*. 2012. №1. С. 95-100.

149. Фурса В. В. Питання законодавчого розуміння діяння злочину, передбаченого ст. 156 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3 (67). С. 370-378.

150. Фурса В. В. Питання повторності при вчиненні злочину, передбаченого ст. 156 КК України. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*. 2012. № 3. С. 313-320.

151. Фурса В. В. Суспільна небезпечність розбещення неповнолітніх. *Наука-2010 : проблеми та перспективи розвитку : тези виступів та доповідей учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 22-23 квіт. 2010 р.) : у 2-х т.* Черкаси : СУЕМ, 2010. Т. 1. С. 134-13

152. Холод О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості: історичний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2010. Вип. 51. С. 396-401.

153. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2-х т. : навч. посібник ; за ред. В. Д. Гончаренка. 2-е вид., перероб. і доп. Т. I : 3 найдавніших часів до початку ХХ ст. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2000. 427 с.

154. Чмут С. В. Кримінальна відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості : монограф. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2011. 184 с.

155. Чугуніков І. І. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи на порозі змін. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. № 2. Т. 2. 2018. С. 117-126.

156. Шеремет А. П. Злочини проти статевої свободи : монограф. Чернівці : ТОВ Видавництво «Наші книги», 2007. 216 с.

Наукове видання

**Фурса Вадим Вікторович
Покайчук Віталій Ярославович**

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ
СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ НАД ДІТЬМИ**

Монографія

Редактори, оригінал-макет:
*Є. В. Коваленко-Марченкова,
А. В. Самотуга, С. В. Лобань*

Підп. до друку 14.12.2022. Формат 60x84/16. Друк цифровий. Гарнітура – Times.
Ум.-друк. арк. 12,60. Обл.-вид. арк. 13,50. Тираж –50 прим. Зам. № 06/22-м

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018.